

ผู้แทน UNDPหารือความร่วมมือการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมกับ เลขาธิการ สศช.

เมื่อเร็วๆ นี้ ดร. อำพน กิตติอำพน เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้การต้อนรับ Mr. Robert England ผู้แทนสำนักงานโครงการแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ในโอกาสเข้าพบและหารือเกี่ยวกับความร่วมมือด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมระหว่าง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) และ UNDP

เลขาธิการ สศช. หารือกับทูตแคนาดา

เมื่อเร็วๆ นี้ ดร. อำพน กิตติอำพน เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติให้การต้อนรับ Mr. Denis Comeau เอกอัครราชทูตแคนาดาประจำประเทศไทย ในโอกาสเข้าพบและหารือเกี่ยวกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ โดยในระยะแรกจะเน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนการพัฒนาในด้านต่างๆ เพื่อนำไปสู่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่าง 2 ประเทศในอนาคตต่อไป

ประธานหอการค้าญี่ปุ่นร่วมหารือกับเลขาธิการ สศช.

เมื่อเร็วๆ นี้ ดร. อำพน กิตติอำพน เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้การต้อนรับและร่วมหารือกับนายชิโยชิโนโร ประธานหอการค้าญี่ปุ่นแห่งประเทศไทย และคณะ ในโอกาสเข้าพบเพื่อแสดงความยินดีและหารือเกี่ยวกับความร่วมมือด้านการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ซึ่ง สศช. ยินดีให้การสนับสนุนความร่วมมือในด้านต่างๆ รวมทั้งการให้ข้อมูลเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศของไทย และมาตรการต่างๆ ที่จะยังเป็นประโยชน์ต่อความร่วมมือด้านการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศไทยและญี่ปุ่น

เลขาธิการฯ แถลงนโยบายและทิศทางการทำงานของ สศช.

เมื่อเร็วๆ นี้ ดร. อำพน กิตติอำพน เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้แถลงถึงนโยบายและทิศทางการทำงานของ สศช. แก่สื่อมวลชน โดยจะสานต่อการทำงานและเริ่มนโยบายใหม่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเร่งการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไทย ตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมายให้ดำเนินการ โดยสิ่งแรกที่ต้องทำเพื่อให้สอดคล้องกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศคือ การปรับโครงสร้างการบริหารภายใน สศช. และการพัฒนาบุคลากรทางด้านวิชาการและความรู้ที่เป็นข้อมูลจากภายนอก ตลอดจนพัฒนาแนวคิดและจิตสำนึกของคนในองค์กร เปลี่ยนมิติของการทำงานใหม่ ซึ่งการพัฒนาองค์กรนั้นต้องเชื่อมโยงกับต่างประเทศและเครือข่ายประชาชนมากขึ้น โดยการสร้างขีดความสามารถในการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกในทุกมิติ

Prof. Klein ชี้ภูมิภาคเอเชีย เป็นศูนย์กลางใหม่ของการขยายตัวเศรษฐกิจโลก

เมื่อเร็วๆ นี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดการบรรยายพิเศษ เรื่อง “A Fresh Asian Re-Awakening of Real Growth” ณ โรงแรมอมารีวอเตอร์เกท โดย Professor Lawrence R. Klein แห่งมหาวิทยาลัยเพนซิลวาเนีย (Emeritus Professor, University of Pennsylvania) ซึ่งได้รับรางวัลโนเบลสาขาสถิติศาสตร์ (Nobel Laureate in Economics) ในปี 2523 จากผลงานการสร้างแบบจำลองทางเศรษฐกิจกับการนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ความผันผวนทางเศรษฐกิจ

สศช.จัดประชุมหน่วยงานวางแผนกลุ่มเอเชีย 9 ประเทศ

เมื่อเร็วๆ นี้ สศช. ได้จัดประชุมสุดยอดหน่วยงานวางแผนของกลุ่มประเทศเอเชีย ณ โรงแรมริเวอร์ไซด์ โดยมี นายวิษณุ เครืองาม รองนายกรัฐมนตรีเป็นประธานการประชุม ซึ่งการจัดประชุมสุดยอดหน่วยงานวางแผนครั้งนี้ เป็นครั้งแรกในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งเป็นการดำเนินการตามความริเริ่มของ พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ที่ได้กล่าวไว้ในการประชุมผู้นำอาเซียนเมื่อปี 2545 ที่เห็นว่าหน่วยงานวางแผนในกลุ่มอาเซียนควรจะได้มีโอกาสพบปะหารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในภูมิภาคแถบนี้

บทบาทหน้าที่ และหลักการทำงานใน สศช.

คณะรัฐมนตรีมีมติแต่งตั้งให้

นายอำพน กิตติอำพน ดำรงตำแหน่ง

เลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการ

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2547

และมีพระบรมราชโองการแต่งตั้ง

เมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2547

ภายหลังจากที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ผมดำรงตำแหน่งเลขาธิการสภาพัฒน์ ผมเริ่มมาทำงานเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2547 ก็ทราบว่าเมื่อวันนั้นประจำ “หลากหลายเรื่องราวจากเลขาธิการสภาพัฒน์” ในวารสารเศรษฐกิจและสังคมที่ผมจะต้องเขียนเป็นประจำทุก 2 เดือน วารสารฯ ฉบับนี้ จึงเป็นฉบับแรกที่ผมต้องเขียนเรื่องเล่าเกี่ยวกับเกร็ดความรู้ในการพัฒนาประเทศทั้งในและต่างประเทศ ผมจึงขอเริ่มด้วยเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับการเข้ามารับตำแหน่งใหม่ บทบาทหน้าที่และการดำเนินงานของ สศช. รวมทั้งกรอบแนวคิด ทิศทางการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10

ก่อนอื่นคงต้องบอกก่อนว่า ผมรู้สึกตกใจมากเมื่อทราบข่าวว่า คณะรัฐมนตรีได้แต่งตั้งผมให้เป็นเลขาธิการสภาพัฒน์ ซึ่งเป็นหน่วยงานวิชาการระดับชาติที่มีชื่อเสียงและประวัติศาสตร์อันยาวนาน แถมยังเป็นที่จับตามองของคนทั้งประเทศ เนื่องจากมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศและมีความเป็นกลาง มีหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำ และกลั่นกรองงานบางเรื่องก่อนที่จะเข้า ครม. มีการจัดทำแผนพัฒนาประเทศที่ใช้มารวม 50 ปี และการวิเคราะห์โครงการลงทุนภาครัฐและรัฐวิสาหกิจ รวมทั้งช่วยกันแก้ไขปัญหาวิกฤตต่างๆ มากมาย

แต่ในใจลึกๆ ก็คิดว่า เป็นการท้าทายความสามารถของผม ที่จะต้อง

ทำงานให้เหมือนกับเลขาธิการท่านอื่นๆ ที่สร้างชื่อเสียงจนเป็นที่กล่าวขานกันมานานแล้ว ผมเคารพในจิตวิญญาณของสถาบันนี้ คือการเป็นนักวิชาการที่ดี และสิ่งที่ผมเคารพมากที่สุดและถือเป็นเกียรติอย่างยิ่งคือ ตึกกลางที่ผมนั่งทำงานอยู่เป็นบ้านของท่านพระยาสุรียานุวัตร นักเศรษฐศาสตร์คนแรกของประเทศไทย

ในเรื่องบทบาทของ สศช. ก็ยังคงยึดหน้าที่การทำงานแบบเดิมไปก่อนในช่วงแรก เพื่อให้งานสามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง โดย**ประเด็นแรก** สศช. ยังคงต้องจัดทำแผนชาติต่อไป ซึ่งแผนฯ ฉบับต่อไป คงต้องเน้นให้เป็นแผนยุทธศาสตร์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

อาจจะเป็น 15-20 ปี แต่ภารกิจที่มีความสำคัญเร่งด่วนกับบรรจุไว้ในแผน 5 ปีข้างหน้า เป็นการมองแบบองค์รวมที่สามารถให้คำตอบได้ทุกสิ่งที่มีผลกระทบต่อประเทศและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และต้องกระจายอำนาจไปยังหน่วยงานย่อยให้มีการจัดทำแผนมากขึ้น ทั้งนี้ บทบาท สศช. ยังคงตั้งอยู่บนหลักวิชาการ ให้คำปรึกษาแนะนำแก่คณะรัฐมนตรีในการพัฒนาประเทศแบบองค์รวม

ประเด็นที่สอง สศช. เป็นหน่วยงานกลางที่มีหน้าที่ในการให้ความเห็น คำปรึกษาแนะนำ และข้อพึงระวังแก่รัฐบาล ว่าการดำเนินการของรัฐบาลนั้นดำเนินมาในทิศทางที่ถูกต้องมีประสิทธิภาพหรือไม่ เพียงใด และวิธีการใดที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากโครงการต่างๆ ของรัฐบาล นอกจากนั้น สศช. ต้องเข้ามากำกับยุทธศาสตร์ต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมาย โดยการแนะนำแนวทางให้หน่วยงานระดับล่าง และสนับสนุนหรือให้คำแนะนำผู้ที่กำหนดนโยบายด้วย

ประเด็นที่สาม ขณะนี้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนแปลงไปจากเมื่อ 50 ปีก่อนมาก เศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเชื่อมโยงกับต่างประเทศมากขึ้น ขณะที่ปัจจัยภายนอกที่ควบคุมไม่ได้ก็มีจำนวนมากขึ้น เช่น ราคา น้ำมัน การก่อการร้าย กระแสการบริโภคนิยมของสังคม เป็นต้น ส่งผลต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและรายได้ของประชาชน จึงจำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้คนในสังคม เพื่อสามารถตามทันสถานการณ์ต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เพื่อที่จะได้เข้าไปควบคุมปัจจัยเหล่านี้ให้มากขึ้น

“

การที่ปัจจัยภายนอก
มีการเปลี่ยนแปลงไป
อย่างรวดเร็วและมีความรุนแรง
มากขึ้น สศช. จะต้องเริ่มต้น
อย่างจริงจังในการสืบค้น
อย่างจริงจังในการสืบค้น
ข้อมูลเชิงลึกที่เรียกว่า
“ศูนย์ความรู้ทางเศรษฐกิจ”

”

ประเด็นที่สี่ การที่ปัจจัยภายนอกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมีความรุนแรงมากขึ้น สศช. จะต้องเริ่มต้นอย่างจริงจังในการสืบค้นข้อมูลเชิงลึกที่เรียกว่า “ศูนย์ความรู้ทางเศรษฐกิจ” (Economic Intelligence) ซึ่งจะต้องทำในหลายๆ ด้าน จึงต้องเร่งสร้างความเชื่อมั่นในข้อมูล และการเชื่อมโยงฐานข้อมูลจากภายนอก หรือการประสานองค์ความรู้ไปยังหน่วยงานต่างๆ มากขึ้น ซึ่งโดยปกติข้อมูลของ สศช. ประมาณร้อยละ 70 มาจากฐานข้อมูลภายนอกเป็นหลัก

และ**ประเด็นสุดท้าย** สิ่งที่ทำนอลศช. จักรภณณ์ ผาสุกวนิช ได้ริเริ่มไว้และเป็นสิ่งที่ที่ดีที่ต้องสานต่อก็คือ การทำความรู้จักกับหน่วยงานวางแผนในภูมิภาคเอเชีย ซึ่งเมื่อเราคุ้นเคยกันแล้วก็สามารถจะตรวจสอบความคิดของผู้บริหารได้โดยอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัว เราจึงต้องสร้างกลไกขึ้นมา อีกทั้งต้องค้นคว้าฐานข้อมูลด้านเศรษฐกิจทาง

อิเล็กทรอนิกส์ ขณะเดียวกัน ก็ต้องสร้างความรู้ส่วนบุคคลในลักษณะการติดต่อกันด้วย ดังนั้น การเชื่อมโยงสภาพพัฒนากับสถานการณ์ไทยในต่างประเทศจึงเป็นสิ่งสำคัญ รวมทั้งต้องสร้างความสัมพันธ์กับหน่วยงานข้อมูลและหน่วยงานวิจัยต่างๆ ทั้งของภาครัฐและเอกชน เช่น สำนักงานสถิติแห่งชาติ มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ)

ทั้งนี้ การสร้างระบบเศรษฐกิจของประเทศจะต้องมี 2 สิ่งคือ **ความมั่นคง** ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากร และสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง และ **ความมั่นคง** คือ มีเสถียรภาพทั้งในและนอกประเทศ ทั้งในด้านการบริหารการเมือง และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งความมั่นคงและความมั่นคงเป็นเรื่องของระยะยาว นั่นคือ ความยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจหรือกลไกทางเศรษฐกิจจะต้องรักษาไว้ให้ได้ถึงรุ่นลูก รุ่นหลานต่อไป ดังที่บรรพบุรุษของเราได้ทำมาโดยตลอด

โดยที่องค์กรต้องมีความยืดหยุ่น ดังนั้น งานหลักที่ผมคิดว่ามีความสำคัญที่สุดที่ควรจะมีการปรับปรุงมี 3 งาน ได้แก่ เรื่องแรก **แผนชาติควรเป็นแผนยุทธศาสตร์และมีความยืดหยุ่นมากขึ้น** คือ สามารถปรับไปตามการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา และกระจายอำนาจไปยังหน่วยงานย่อยมากขึ้น ซึ่ง สศช. ควรเน้นการวางยุทธศาสตร์ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เป็นการวางแผนแบบองค์รวมที่สามารถตั้งรับกับผลกระทบใดๆ ที่จะเกิดขึ้นได้

เรื่องที่สอง **งานด้านพื้นที่เฉพาะ** โดยการนำข้อมูลของส่วนภูมิภาคเข้ามาเชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่มากขึ้น มีการผลักดันสู่การปฏิบัติ

ในพื้นที่ และตัวแทนของเจ้าหน้าที่ สศช. ในภูมิภาคจะมีบทบาทมากขึ้นในการเข้าไปสนับสนุนโครงการเฉพาะในพื้นที่ แม้ว่าขณะนี้ยังไม่มี การปรับเปลี่ยน โครงสร้างอัตรากำลัง แต่ในอนาคตคงจะมีการปรับเปลี่ยนหมุนเวียนและกระจาย อำนาจในพื้นที่ออกไป ซึ่งสำนักงานที่อยู่ในภูมิภาคจะมีบทบาทมากขึ้น และเจ้าหน้าที่ในส่วนกลางน่าจะใช้ประสบการณ์ ที่มีอยู่ไปลงพื้นที่ และขอออกไปเรียนรู้ งานในพื้นที่มากขึ้น

เรื่องสุดท้าย **งานด้านประเมินผล** คงต้องทำงานประเมินผลเชิงรุกและ ประเมินเชิงยุทธศาสตร์มากขึ้น อาทิ การ ประเมินนโยบายรัฐบาล โดยกลยุทธ์ใน การประเมินผลจะต้องคัดเลือกโครงการ ที่มีคุณภาพและเป็นที่สนใจของสาธารณะ เปลี่ยนจากความต้องการของสำนักงาน มาเป็นความต้องการของผู้รับบริการ มากขึ้น ซึ่งอาจเป็นอีกมุมมองหนึ่งที่น่าสนใจ ก็ได้

นอกจากนี้ **จะมีการจัดตั้งคณะทำงานด้านยุทธศาสตร์ของ สศช.** (Strategic Working Group) ซึ่งจะมี ตัวแทนจากทุกสายงานใน สศช. ไม่ จำเป็นต้องเป็นระดับสูง แต่ควรเป็นผู้ที่มี

ความคิดริเริ่มใหม่ๆ สามารถทำงานทั้ง ด้านวิชาการและประสานกลับไปยังฝ่าย/ ส่วนงานได้ กลุ่มนี้จะเสียสละเวลาของ ตนเองเพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้ กับ สศช. โดยจะดูงานเกี่ยวกับเรื่อง การวิจัย แนวโน้มการปรับโครงสร้าง เศรษฐกิจของไทย ที่มีปัจจัยมาจากการ เปลี่ยนแปลงจากภายนอกประเทศ ทั้ง ด้านเทคโนโลยี กระแสการเปลี่ยนแปลง ของผู้บริโภคในตลาดโลก ซึ่งมีใช่เรื่อง ลินค้าเพียงอย่างเดียว แต่เป็นความ ตระหนักที่เกิดขึ้นใหม่ในเรื่องทรัพยากร สังคม แรงงาน วัฒนธรรม การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สินค้าสะอาด เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา ชาวบ้าน สินค้าที่ไม่ใช่แรงงานเด็ก เกี่ยวโยงกับระบบสังคมและวัฒนธรรม การต่อต้านสินค้าของประเทศที่มี ยาเสพติด เป็นต้น

เมื่อพูดถึงเรื่องการทำงานก็คง ต้องพูดถึงเรื่องแนวคิดหรือปรัชญาในการ ทำงาน เพื่อจะได้ทราบว่าบุคลิกลักษณะ ของผมเป็นอย่างไรบ้าง ซึ่งผมมีหลัก ปรัชญาง่าย ๆ 3 หลัก คือ

หนึ่ง **พรหมวิหาร 4** คือ เมตตา

กรุณา มุทิตา อุเบกขา ซึ่งต้องปฏิบัติจริงฯ แล้วจะไม่ทำให้เกิดโมหะ โทสะ และโลภะ ถ้าไม่มีโลภะก็ไม่มี การสอบวินัย ไม่มี โมหะก็เป็น ที่รักใคร่ของเพื่อนร่วมงาน และครอบครัว ไม่มีโทสะก็มีสติในการคิด และอธิบาย ดังที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดของมนุษยชาติคือ การ ทำจิตให้ประภัสสร เมื่อจิตประภัสสรก็จะเป็นธรรมชาติ และสามารถเข้าถึงอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เมื่อยึดถือและเข้าใจหลัก เมตตาธรรมแล้ว บารมีก็จะเกิดขึ้น

สอง **การเป็นผู้นำต้องสามารถนั่งในใจของผู้ใต้บังคับบัญชา** สิ่ง ที่ท่านพุทธทาสสอนและสอดคล้องกับ พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็คือ การจะมองหาความดี ของคนเหมือนกับการหาหนวดกุ้งหรือ หนวดเต่า ซึ่งมีเพียงน้อยนิด แต่ถ้าจะ มองความชั่วร้ายของคนจะมีให้เห็น ตลอดเวลา จงมองความดีของคนเป็นหลัก แม้จะมองยากก็ต้องมอง ผมจะพยายาม ส่งเสริมคนดี และตักเตือนคนที่มีโทสะ โมหะ และโลภะให้ลดน้อยลง สิ่ง ที่สำคัญที่สุดคือ ไม่ต้องสั่งแต่ปฏิบัติให้เขา เห็นเป็นตัวอย่างและเป็นรูปแบบที่ดี ผู้นำ องค์ควรทำงานหนักที่สุดใ้องค์กร และรับผิดชอบทุกอย่าง ไม่มีการแบ่ง แยกหรือเลือกงาน แต่ต้องกระจายงาน

การจะเป็นผู้นำพัฒนาองค์กร ต้อง พัฒนาตนเองก่อน โดยที่ผมได้รับมอบ หมายให้เปลี่ยนบทบาทจากหน่วยงาน ปฏิบัติมาเป็นหน่วยวิชาการ ผมจึงต้อง อ่านหนังสือและฟังคนมากขึ้น เพราะคน เราไม่ได้รับรู้ในทุกสายวิชาการ จึงต้อง ให้ทุกคนมีส่วนร่วม มีการเรียนรู้กัน ตลอดเวลา อยู่ร่วมกัน และให้เกียรติกัน การทำงานของผมจะเป็นแบบทวิลักษณ์ คือ เป็นแบบพิธีการก็ต้องให้เกียรติที่

ตำแหน่ง และแบบไม่เป็นพิธีการ ก็จะเรียกพี่น้อง ซึ่งการอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น และมีพลังร่วมในการทำงาน ดังนั้น ผมจึงต้องปรับตัวเอง ขณะเดียวกันองค์กรก็ต้องปรับตัวด้วย

และสาม **มัชฌิมาปฏิปทา** คือ การเดินทางสายกลาง มีความสมดุลทั้งในการทำงานและในฐานะหัวหน้าส่วนราชการ สมดุลในเรื่องเมตตาธรรมและการกำกับดูแลทีมงานต่างๆ ออกไปตามแผนที่วางไว้

เรื่องสุดท้ายที่ผมจะพูดถึงคือ **หลักและแนวคิดการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10** ผมคิดว่าน่าจะมีประเด็นหลักที่สำคัญ 3 เรื่องซึ่งจะต้องทำให้เกิดความความสมดุล อันเป็นหัวใจและความน่าเชื่อถือในการวิเคราะห์การจัดทำแผนฯ 10 คือ

หนึ่ง **โครงสร้างทางเศรษฐกิจ** ต้องเน้นให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาเชิงฐานเศรษฐกิจ เพื่อสร้างเสถียรภาพในด้านสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ รวมทั้งเน้นบริการพื้นฐานให้คนด้อยโอกาสในชนบทมากขึ้น นอกจากนั้น จะต้องนำเศรษฐกิจนอกระบบซึ่งมีสัดส่วน

ประมาณครึ่งหนึ่งของระบบเศรษฐกิจให้เข้ามาอยู่ในระบบ

สอง **การปลูกจิตใต้สำนึกของเด็ก** มีการศึกษาหลายแห่งบอกว่า ช่วงอายุ 6-7 ปีแรกของมนุษย์ มีการเรียนรู้ถึงร้อยละ 70 ของชีวิตมนุษย์ จึงควรมีการปลูกจิตใต้สำนึกของเด็กให้รู้ไว้ว่า สิ่งไหนดีไม่ดีก่อนที่จะเข้ามาอยู่ในระบบการศึกษา ควรเน้นในเรื่องครอบครัวเข้มแข็ง ซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญของเด็กและเยาวชนที่จะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต ฉะนั้น จึงต้องเปลี่ยนชนบทส่วนหนึ่งให้มีความทันสมัย แต่ยังคงต้องรักษาสถาบันครอบครัวให้เป็นองค์กรที่จะดูแลเด็กอย่างเข้มแข็งต่อไป

สาม **การเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจ** ให้ความสมดุลใน 5 ฐานหลักสำคัญ ได้แก่ **ฐานเศรษฐกิจ** คือ รายได้และหนี้สิน เป็นระบบของทรัพย์สินในเชิงวัตถุ **ฐานทรัพยากร** การมีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ในเขตชลประทานหรือลุ่มน้ำ ป่าไม้ และดินดีซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจดี มีหนี้สินน้อย **ฐานสังคม** เป็นตัวกำกับให้องค์กรและชุมชนมีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และชุมชนเข้มแข็ง หากมีฐาน

สังคมที่ดี ก็จะมีวัฒนธรรมและประเพณีเก่าที่สามารถยึดไว้ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงให้สังคมเข้มแข็ง **ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น** ควรให้ความสำคัญกับความรู้ที่เป็นความรู้งดงามที่คนในชุมชนเริ่มขึ้นเอง เพราะชาวบ้านจะเข้าใจความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมากกว่าความรู้สมัยใหม่ อันจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงหรือต่อยอดกับความรู้ดั้งเดิมของเขา ซึ่งไม่แตกต่างจากความรู้สมัยใหม่ และ **ฐานสุขภาพของประชาชน** เป็นฐานที่สำคัญที่สุด หากสุขภาพดีก็จะทำให้ประชาชนสามารถทำงานและหารายได้ได้

ดังนั้น จึงต้องมีการเชื่อมโยงฐานทั้ง 5 ให้มีความสมดุลกับเศรษฐกิจมหภาค โครงสร้างพื้นฐาน การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การพัฒนาพื้นที่ และการเชื่อมโยงให้เกิดผลในทางปฏิบัติทั่วทุกพื้นที่ของประเทศ

สำหรับฉบับนี้ผมขอเกริ่นนำเพื่อทำความเข้าใจกันไว้ก่อนแต่เพียงเท่านี้ พบกันใหม่ฉบับหน้า สวัสดีครับ

♦♦♦♦♦

การพัฒนาคนในกรอบความร่วมมือ ทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

United Nations Development Program หรือ UNDP ได้จัดทำรายงาน South-East Asia Human Report 2005 Regional Economic Integration and Regional Cooperation in Southeast Asia: Deepening and Broadening the Benefits for Human Development โดยนาย Josef T. Yap จากสถาบัน Philippine Institute for Development Studies (PIDS) สรุปสาระสำคัญในเรื่องการพัฒนาคน ในการรวมกลุ่มความร่วมมือในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ได้ดังนี้

ภาพรวมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

- ระดับการพัฒนาในประเทศภูมิภาคนี้ (GDP) ต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในแถบยุโรปและละตินอเมริกา นอกจากนี้ ยังมีช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของการรายได้ต่อหัว และดัชนีการพัฒนามนุษย์
- การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นช้า หรือไม่มีเลยในภูมิภาค เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่น

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความแตกต่างภายในภูมิภาค

1. ประวัติศาสตร์ของประเทศที่แตกต่างกัน อาทิ กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา
2. ความแตกต่างของระบบเศรษฐกิจ
3. สมรรถภาพของทรัพยากรธรรมชาติ นโยบายทางการเมือง ทั้งในระดับมหภาค และจุลภาค (รวมทั้งการบริหารจัดการเรื่องการลงทุนจากต่างประเทศ) โครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาคุณภาพคน การพัฒนาเทคโนโลยี วัฒนธรรม และคุณภาพของการบริหารจัดการ

การพัฒนาคนในภูมิภาค

- ตัวแปรสำคัญที่ก่อให้เกิดความแตกต่างในการพัฒนาคน ได้แก่ การลงทุนด้านสุขภาพและการศึกษา และคุณภาพของการบริหารจัดการ
- สาเหตุของความแตกต่างในการพัฒนามนุษย์
  1. ความแตกต่างของลำดับความสำคัญในการลงทุน

ภาครัฐ ประเทศในภูมิภาคนี้ให้ความสำคัญกับการลงทุนเพื่อป้องกันประเทศ (สิงคโปร์ บรูไน กัมพูชา และพม่า) และการชำระคืนหนี้ (ไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ และมาเลเซีย) มากกว่าการลงทุนด้านการศึกษาและสุขภาพ โดยส่วนใหญ่จะลงทุนในด้านการศึกษามากกว่าการลงทุนด้านสุขภาพ

2. ประเภทของแผนงานด้านสังคมที่ให้ความสำคัญแตกต่างกัน อาทิ แผนงานการศึกษาของสิงคโปร์ที่ได้ทำการปฏิรูปการศึกษา โดยการปรับหลักสูตรการศึกษาให้ส่งเสริมการพัฒนาทักษะของนักเรียนไปพร้อมกับการสนับสนุนให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งการปรับหลักสูตรมหาวิทยาลัยที่เพิ่มกิจกรรมร่วมหลักสูตรและโครงการทำงานนอกเหนือไปจากหลักสูตรปกติ ตลอดจนการสร้างโรงเรียนเฉพาะสำหรับผู้ที่มีความสามารถพิเศษ ขณะที่ระบบศึกษาของกัมพูชาจะเน้นไปที่การสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมการอบรมสายอาชีพ

3. ทรัพยากรที่มีจำกัด อาทิ รายได้ทางการคลังของประเทศเวียดนามที่ลดลงทำให้ต้องลดการใช้จ่ายในการให้บริการทางสังคม รวมทั้งปัญหาที่เกิดจากความสามารถของรัฐบาลท้องถิ่นที่ไม่สามารถหารายได้เพิ่มเติมจากรายได้ที่ได้รับจากส่วนกลางเพื่อพัฒนาทางสังคม

การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

● ประเทศในภูมิภาคนี้เริ่มรวมตัวกันมากขึ้น ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก ผ่านการค้า การลงทุนของนักลงทุนต่างชาติ การเคลื่อนย้ายแรงงานภายในภูมิภาค รวมทั้งเริ่มมีการรวมกลุ่มทางการเงินและตลาดทุน ซึ่งการรวมกลุ่มในภูมิภาคนี้มีลักษณะเป็นแบบ Regionalization มากกว่า Regionalism

● อย่างไรก็ตาม เริ่มมีแนวโน้มแสดงให้เห็นว่า การรวมกลุ่มได้ก่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกันเพิ่มมากขึ้น การค้าในหลายประเทศก่อให้เกิดสภาพการทำงานที่ไม่เหมาะสมสำหรับแรงงานสตรีและแรงงานนอกระบบ รวมทั้งขาดการคุ้มครองทางสังคมสำหรับแรงงานที่ไม่มีทักษะ

● ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกันเพิ่มขึ้น ได้แก่

1. ขาดนโยบายด้านสังคม อาทิ ขาดสวัสดิการคุ้มครอง
2. ช่องว่างของนโยบายเศรษฐกิจมหภาค อาทิ การ

ลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐาน

3. นโยบายการดึงดูดการลงทุนจากนักลงทุนต่างชาติที่ไม่เหมาะสม

4. สถาบันและองค์ระชาดการบริหารจัดการที่ดี

● ประโยชน์จากการรวมกลุ่มความร่วมมือภายในภูมิภาคที่ส่งผลต่อการพัฒนาคน

1. เป็นเครื่องมือระดับภูมิภาคที่ช่วยให้ประเทศผ่านจุดเริ่มต้นของวิกฤติการพัฒนา เพื่อให้มีส่วนร่วมในขั้นตอนการรวมกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะในระดับโลกหรือภูมิภาค

2. เป็นเครื่องมือระดับภูมิภาคที่ช่วยสนับสนุนนโยบายภายในประเทศ ในการส่งเสริมการรวมกลุ่มพัฒนาคนในระดับภูมิภาค เช่น การสร้างเครือข่ายความคุ้มครองทางสังคมในภูมิภาค การแลกเปลี่ยนตัวอย่างการปฏิบัติที่ดีของการบริหารจัดการ

3. ก่อให้เกิดความร่วมมือเฉพาะด้านที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคนโดยตรง : HIV / AIDs การก่อการร้ายข้ามแดน ความปลอดภัยของคน สิ่งแวดล้อม

ข้อเสนอแนะของรายงานการศึกษา

1. ความร่วมมือภายในภูมิภาคควรครอบคลุมในทุกเรื่องที่สำคัญ โดยเฉพาะเรื่องการเคลื่อนย้ายแรงงานภายในภูมิภาค แรงงานที่ไม่มีทักษะ รวมทั้ง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางเชื้อชาติในประเทศภายในภูมิภาค และการแลกเปลี่ยนตัวอย่างการปฏิบัติที่ดีของการบริหารจัดการ

2. ควรผลักดันสาขาเกษตรให้รวมอยู่ในข้อตกลงทางการค้าต่างๆ ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับพหุภาคี ซึ่งได้มีการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการเปิดเสรีภาคการเกษตรที่มีประเทศพัฒนาแล้วเกี่ยวข้องด้วย จะส่งผลประโยชน์ให้แก่ประเทศในภูมิภาคนี้เกือบทุกประเทศ และยังส่งผลต่อการลดความยากจนได้อย่างมาก

3. ภูมิภาคนี้ควรนำหลักการพื้นฐานในการพัฒนาสิทธิมนุษยชนในภูมิภาคมาใช้ โดยเน้นด้านสังคมมากกว่าสิทธิทางการเมือง จากการสำรวจจะเห็นได้ว่าอุปสรรคที่ขัดขวางการรวมกลุ่มในภูมิภาคนี้ เกิดเนื่องมาจากการขาดความสนใจร่วมกันในหมู่สมาชิก

◆◆◆◆◆

ดัชนีชี้วัดผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนา : ครอบคลุมทุกมิติการพัฒนา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และฉบับที่ 9 ได้ปรับเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาประเทศ จากการใช้เศรษฐกิจเป็นตัวนำการพัฒนา ไปสู่การพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลาง โดยเห็นว่าคนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อน คนเป็นผู้ได้รับประโยชน์หรือได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนา ส่วนการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียง“เครื่องมือ”ช่วยบรรลุดุลยภาพในการพัฒนาคนให้อยู่ดีมีสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาแนวคิดการพัฒนาดังกล่าว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จึงได้ปรับเปลี่ยนวิธีการติดตามประเมินผลการพัฒนาใหม่จากที่เน้นวัดการขยายตัวทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว มาเป็นการวัดผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับคน โดยได้พัฒนาเครื่องมือเพื่อการติดตามผลการพัฒนาและชี้วัดผลกระทบขั้นสุดท้ายที่ครอบคลุมทุกมิติการพัฒนา รวม 3 ชุด คือ ดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข ของคน **ดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ** และ**ดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน** ซึ่งดัชนีชี้วัดแต่ละชุดข้างต้น มีแนวคิด และองค์ประกอบการชี้วัด ดังนี้

ดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข : เชื่อมโยง 7 องค์ประกอบของการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตคน

สศช. ได้พัฒนาดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุขเพื่อประเมินผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับคน ตั้งแต่แผนพัฒนาฉบับที่ 8 (2540-2544) โดยมีกรอบแนวคิดที่ว่า “**ความอยู่ดีมีสุข หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำที่ทั่วถึง มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ มีครอบครัวที่อบอุ่นมั่นคง อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี และอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ**”

“ความอยู่ดีมีสุข” ของคนในแต่ละสังคมย่อมแตกต่างกันไปตามมาตรฐานการดำรงชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคลในสังคมนั้น สำหรับความอยู่ดีมีสุขตามความหมายข้างต้น ครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวมทั้ง 7 องค์ประกอบ และมีแนวคิดของแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

ปัจจัยแรกที่จะทำให้คนดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขคือการมีสุขภาพอนามัยที่ดี มีภาวะที่ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ รู้จักป้องกันดูแลสุขภาพที่ดีของตนเองและสามารถเข้าถึงบริการสาธารณสุข ปัจจัยต่อมาคือการมีความรู้ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างโอกาสและพัฒนาสติปัญญาและกระบวนการเรียนรู้ของคนให้สามารถ “คิดเป็น ทำเป็น” เรียนรู้ที่จะพึ่งตนเอง

เมื่อมีสุขภาพอนามัยที่ดี มีความรู้เป็นพื้นฐานสำคัญ จะทำให้มีชีวิตการทำงานที่ประสบความสำเร็จ เพราะการมีงานทำที่ดี มีความมั่นคงและปลอดภัยในการทำงาน มีรายได้อย่างต่อเนื่อง ย่อมส่งผลให้คนเราสามารถดูแลสุขภาพของตนเองและครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข

ในขณะเดียวกันต้องคำนึงถึงการมีรายได้และการกระจายรายได้ เพื่อให้คนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีอำนาจซื้อเพียงพอต่อการดำรงชีวิตที่ได้มาตรฐาน และหลุดพ้นจากปัญหาความยากจน มีการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียมกัน

สำหรับชีวิตครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมที่มีความสำคัญยิ่งต่อคนในการดำรงชีวิต ครอบครัวอยู่ดีมีสุขคือครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น อบอุ่นหน้าหน้าที่ของครอบครัว มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ลดปัจจัยเสี่ยงของครอบครัว สามารถพึ่งตนเองได้ และคนจะมีความสุขดีต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตที่ดี มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ได้รับการสาธารณสุขโรคที่พอเพียง และมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีอนามัยสิ่งแวดล้อมที่ดี รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกื้อกูลคุณภาพการดำรงชีวิต

ท้ายที่สุดต้องอยู่ภายใต้การบริหารจัดการที่ดีของรัฐ มีการดูแลคนในสังคมให้มีสิทธิและเสรีภาพในการดำรงชีวิต มีส่วนร่วมในการพัฒนาและตรวจสอบภาครัฐ ได้รับการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันตามกฎหมาย และรัฐกับประชาชนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ที่จะนำไปสู่สังคมที่คนในสังคมจะอยู่ดีมีสุขตลอดไป

ดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ : ครอบคลุม 5 องค์ประกอบที่เป็นรากฐานทางเศรษฐกิจ

สศช. ได้พัฒนาดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจขึ้นในช่วงปลายแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดตามประเมินผลการพัฒนาเศรษฐกิจ และเป็นสัญญาณเตือนภัยเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ มีความมั่นคง สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ด้วยแนวคิดที่ว่า “ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ สามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์โลก มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ และกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม” ดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ และมีแนวคิดของแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

● **การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ** การที่ระบบเศรษฐกิจสามารถพึ่งตนเองในภาคการผลิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยปัจจัยการผลิตในประเทศอย่างเหมาะสม รวมทั้งการสร้างสรรค์มูลค่าระหว่างตลาดภายในและภายนอกประเทศ

● **ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ** เป็นการสร้างขีดความสามารถของระบบเศรษฐกิจในการรองรับ จัดการหรือลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากปัจจัยภายนอกประเทศ เพื่อให้ประเทศสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับที่จะรักษาเสถียรภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจไว้ได้

● **การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์โลก** เป็นความสามารถของประเทศในการรับรู้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลกและนำมาปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการสร้างสมรรถนะในการแข่งขันให้ทันต่อภาวะการณ์โลกที่ไร้พรมแดน ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

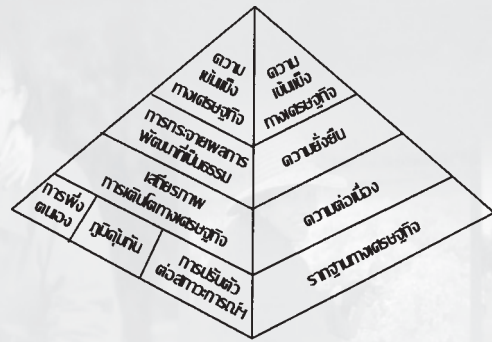
● **การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีเสถียรภาพ** เป็นเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทั้งเสถียรภาพด้านราคา ด้านการเงิน และด้านการค้าระหว่างประเทศ เพื่อให้มีการจ้างงานเต็มที่

● **การกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรม** เป็นการกระจายผลประโยชน์ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ไม่กระจุกตัวที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน : มีคุณภาพ และเกื้อกูลกันระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย มีพื้นฐานแนวคิดมาจาก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่มีคุณภาพทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาทั้ง 3 มิติ จะต้องเกื้อกูลและไม่เกิดความขัดแย้งซึ่งกันและกัน

นั่นคือ การพัฒนาเศรษฐกิจให้ขยายตัวอย่างมีคุณภาพ โดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดมีประสิทธิภาพ

สูงสุด และคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาศักยภาพคน และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนและสังคมสันติสุขตลอดไป โดยได้กำหนดเป้าประสงค์ของการพัฒนา 4 ประการ คือ **คุณภาพ เสถียรภาพและการปรับตัว การกระจายการพัฒนาอย่างเป็นธรรม และระบบการบริหารจัดการที่ดี**

ทั้งนี้ สศช. ได้พัฒนาดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทยที่สามารถสะท้อนการพัฒนาใน 3 มิติ อย่างมีคุณภาพและเกื้อกูลกัน สอดคล้องกับบริบทการพัฒนาของประเทศไทย ดังนี้

● **มิติเศรษฐกิจ** หมายถึง การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ มีเสถียรภาพ เป็นการเติบโตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและยั่งยืนได้ในระยะยาว และมีการกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึง ประกอบด้วย การพัฒนาอย่างมีคุณภาพ การพัฒนาอย่างมีเสถียรภาพ และการกระจายความมั่งคั่ง

การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย

● **มิติสังคม** หมายถึง การพัฒนาที่มุ่งให้คนและสังคมไทยมีคุณภาพสามารถปรับตัวรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงมีจิตสำนึกพฤติกรรม และวิถีชีวิตที่ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงในการดำรงชีวิต มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยอยู่ภายใต้ระบบการบริหารจัดการที่ดี ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพและการปรับตัวบนสังคมฐานความรู้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความมั่นคงในการดำรงชีวิต การสร้างค่านิยม ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ให้มีภูมิคุ้มกันของสังคม การสร้างความเสมอภาคและการมีส่วนร่วม

● **มิติสิ่งแวดล้อม** หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ตลอดจนการคงไว้ซึ่งคุณภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดี เพื่อสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและสงวนรักษาไว้ให้คนรุ่นอนาคตประกอบด้วย การสงวนรักษา การมีคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี และการมีส่วนร่วมและการกระจายการใช้ทรัพยากร

บทสรุป

ดัชนีชี้วัดการพัฒนาทั้ง 3 ชุดคือ ดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข ดัชนีชี้วัดความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และดัชนีชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน สศช. ได้พัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการติดตามประเมินผลสัมฤทธิ์และผลกระทบสุดท้ายให้ครอบคลุมทุกมิติของการพัฒนา เพื่อให้การติดตามประเมินผลเป็นไปอย่างมีระบบ ต่อเนื่อง มีตัวชี้วัดที่สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเหมาะสมได้ตามสถานการณ์

รวมทั้งได้พัฒนาดัชนีชี้วัดรวมของทุกชุด ที่สามารถวัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรมว่าความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจ และการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างไร เนื่องจากสาเหตุใด ซึ่งผลการประเมินสามารถใช้เป็นทิศทางในการพัฒนาหรือใช้เป็นสัญญาณเตือนภัยทั้งนี้ สศช. ได้เริ่มใช้ดัชนีชี้วัดการพัฒนาทั้ง 3 ชุด ในการติดตามประเมินผลการพัฒนา ตั้งแต่สิ้นสุดแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2544) จนถึงในระยะของแผนพัฒนา ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2546) ซึ่งจะนำเสนอรายละเอียดของการใช้ดัชนีชี้วัดดังกล่าวในวารสารเศรษฐกิจและสังคมฉบับต่อไป

◆◆◆◆◆

โครงการก่อสร้างทางพิเศษ สายรามอินทรา - วงแหวนรอบนอก ของการทางพิเศษแห่งประเทศไทย

กรุงเทพมหานครมีจำนวนประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก มีการขยายตัวของเขตเมืองกว้างขวางออกไป เนื่องจากมีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากต่างจังหวัดเข้ามาใน กทม. สูง มีความจำเป็นในการเดินทางสัญจรจากนอกเมืองเข้าสู่ตัวเมืองไปยังสถานที่ต่างๆ ทำให้มีปริมาณการใช้รถบนท้องถนนอย่างแออัดคับคั่งเกิดปัญหาการจราจรติดขัด ต้องใช้เวลานานในการเดินทาง เกิดปัญหาด้านมลภาวะ การสูญเสียด้านเศรษฐกิจ และเกิดความเครียดต่อประชาชนผู้ใช้รถ เนื่องจากเส้นทางที่มีอยู่ไม่เพียงพอ จำเป็นต้องขยายทางพิเศษเพิ่มเติม เพื่อรองรับปริมาณการจราจรบนถนนได้อย่างคล่องตัว และรวดเร็ว ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการจราจรลงได้ในระดับหนึ่ง กระทรวงคมนาคม โดยการทางพิเศษแห่งประเทศไทย จึงได้เสนอขออนุมัติดำเนินโครงการทางพิเศษสายรามอินทรา - วงแหวนรอบนอก ต่อคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อพิจารณาให้ความเห็นประกอบการพิจารณาของคณะรัฐมนตรี

วัตถุประสงค์โครงการ

โครงการดังกล่าวมีวัตถุประสงค์ เพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยเป็นการขยายโครงข่ายทางพิเศษที่เชื่อมต่อทางด้านเหนือ (North Corridor) และเพื่อรองรับปริมาณการจราจรระหว่างพื้นที่ขึ้นกับโครงการเมืองใหม่นครนายกในอนาคต ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการจราจรบนทางพิเศษของราช

(อาจนรงค์ - รามอินทรา) ถนนวงแหวนรอบนอกด้านตะวันออก และถนนรามอินทรา โดยมีเป้าหมายก่อสร้างทางยกระดับ 6 ช่องจราจร ระยะทางรวม 9.5 กิโลเมตร เริ่มต้นโครงการต่อเชื่อมกับทางพิเศษฉลองรัช (อาจนรงค์ - รามอินทรา) บริเวณถนนรามอินทรา แนวสายทางมุ่งไปทางทิศเหนือ และสิ้นสุดโครงการที่ทางหลวงพิเศษหมายเลข 9 (ถนนวงแหวนรอบนอกด้านตะวันออก) บริเวณทิศใต้ของทางแยกต่างระดับลำลูกกา ก่อสร้างทางแยกต่างระดับ 3 แห่ง ได้แก่ บริเวณรามอินทรา กม. 11 และวงแหวนรอบนอก รวมทั้งก่อสร้างด่านเก็บค่าผ่านทาง 4 แห่ง ได้แก่ (ขาเข้าเมือง) ที่ด้านวงแหวนรอบนอก และด้านถนน กม. 11 รวม 2 แห่ง และ (ขาออกเมือง) ที่ด้านถนน กม. 11 และด้านรามอินทรา รวม 2 แห่ง สำหรับการจัดเก็บอัตราค่าผ่านทางจะเก็บเป็นอัตราเดียวตลอดสายทั้งขาเข้า - ออก เมือง อัตรา 40 บาท/คัน (รถยนต์ 4 ล้อ) ยกเว้น รถขาเข้าเมืองที่ด้าน กม. 11 และด้านรามอินทรา ในอัตรา 20 บาท/คัน และจะมีการปรับค่าผ่านทาง 5 บาท ทุก 5 ปี โดยเริ่มปรับอัตราค่าผ่านทางปี 2557 ซึ่งในการดำเนินโครงการดังกล่าวจะใช้เงินลงทุน 13,708 ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ 5 ปี (2547- 2551)

ผลประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับ

โครงการนี้จะช่วยลดปัญหาการจราจรให้ติดขัดน้อยลง รวมทั้งลดการเกิดอุบัติเหตุ และลดมลภาวะ ทำให้ประชาชนผู้ใช้รถใช้ถนนสามารถประหยัดเวลาในการเดินทางได้เร็วยิ่งขึ้น มีสุขภาพจิตที่ดี ทำให้ชีวิตมีความสุขในการเดินทางไปทำงาน หรือไปทำกิจกรรมอื่น ๆ ได้ทันตามเวลาที่กำหนด

ความเห็นคณะกรรมการ สศช.

กก.สศช. ได้พิจารณาโครงการดังกล่าวเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2547 แล้ว มอบหมายให้สำนักงานฯ นำความเห็นคณะกรรมการฯ เสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อประกอบการพิจารณาต่อไป ดังนี้

1. เห็นชอบให้ กทพ. ดำเนินโครงการทางพิเศษสายรามอินทรา - วงแหวนรอบนอก วงเงินลงทุน 13,708 ล้านบาท (แยกเป็นค่าจัดกรรมสิทธิ์ที่ดิน 7,011 ล้านบาท และค่าก่อสร้างโครงการรวมค่าที่ปรึกษาคุมงาน 6,697 ล้านบาท) โดยให้รัฐบาลอุดหนุน กทพ. เฉพาะในส่วนของค่าจัดกรรมสิทธิ์ที่ดิน วงเงินจำนวน 7,011 ล้านบาท ทั้งนี้เพื่อให้เป็นไปตามหลักการจัดสรรเงินงบประมาณอุดหนุนการดำเนินโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับค่าก่อสร้างและค่าจ้างที่ปรึกษาโครงการ วงเงิน 6,697 ล้านบาท ให้ กทพ. พิจารณาหาแหล่งเงินทุนที่เหมาะสมต่อไป
2. โดยที่ กทพ. อยู่ระหว่างการรับโอนกิจการทางพิเศษจากกรมทางหลวง ซึ่งมีระบบการเก็บค่าผ่านทางที่แตกต่างกัน ดังนั้น กทพ. จึงควรดำเนินการศึกษาเพื่อปรับปรุงโครงสร้างอัตราค่าผ่านทางให้เป็นระบบเดียว เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีการใช้โครงข่ายทางด่วนปริมาณเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การเพิ่มรายได้ของ กทพ. ต่อไป
3. นอกจากนี้ กทพ. ควรศึกษาทบทวนโครงข่ายทางด่วนที่จะดำเนินงานในอนาคต โดยจัดลำดับความสำคัญของโครงการที่จะดำเนินการในอนาคต และความจำเป็นของโครงการบริเวณใกล้เคียง เช่น ความจำเป็นในการก่อสร้างโครงข่ายทางด่วนขั้นที่ 3 สายเหนือ เพื่อมิให้เป็นการลงทุนซ้ำซ้อน
4. กทพ. ควรให้ความสำคัญกับการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์กับสังคม โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกับพื้นที่ทางด่วนให้สามารถเข้ามาใช้พื้นที่ใต้ทางด่วน เพื่อส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

มติคณะรัฐมนตรี

คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2547 อนุมัติในหลักการให้การทางพิเศษแห่งประเทศไทย (กทพ.) ดำเนินโครงการทางพิเศษสายรามอินทรา - วงแหวนรอบนอก วงเงินลงทุน 13,708 ล้านบาท โดยรัฐบาลให้เงินอุดหนุนแก่ กทพ. ในลักษณะการเพิ่มทุนของภาครัฐ ประกอบด้วยค่าจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินทั้งหมดเท่าที่จ่ายจริง ซึ่งประมาณการเบื้องต้นเป็นเงินประมาณ 7,011 ล้านบาท และค่าก่อสร้างบางส่วน โดยในส่วนของจำนวนเงินค่าก่อสร้างที่จะอุดหนุนแก่ กทพ. ให้กระทรวงคมนาคมรับไปหารือร่วมกับกระทรวงการคลัง สำนักงานประมาณ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และ กทพ. อีกครั้งหนึ่งให้เหมาะสม สอดคล้องกับข้อเท็จจริง ความจำเป็นและฐานะทางการเงินของ กทพ. ตลอดจนกำลังเงินของภาครัฐ โดยให้ได้จำนวนเงินที่จะต้องอุดหนุนต่ำสุดภายในวงเงินที่เสนอขอไว้จำนวน 3,884 ล้านบาท แล้วรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบ ทั้งนี้ให้ กทพ. เร่งรัดจัดกรรมสิทธิ์ที่ดินให้เสร็จโดยเร็วที่สุด และในระหว่างรอผลการพิจารณาร่วมกันให้ กทพ. ดำเนินงานที่จำเป็นให้ทันไปพลางก่อนได้

♦♦♦♦♦

สัญญาณเตือนภัยทางสังคม

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาเน้นการสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยขาดความตระหนักถึงข้อจำกัดทางทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบทางลบต่อคน สังคม และสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร ถึงแม้ว่าการพัฒนาจะประสบผลสำเร็จหลายเรื่อง เช่น บริการพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคมกระจายไปทั่วประเทศ ส่งผลให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสังคมได้อย่างทั่วถึงมากขึ้น คนไทยมีอายุยืนยาวขึ้นเนื่องจากพัฒนาการสาธารณสุขดีขึ้น แต่การที่สังคมไทยตกอยู่ในกระแสวัตถุนิยมและบริโภคนิยม การเป็นสังคมเมืองเพิ่มขึ้น ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดปัญหาสังคมตามมามากมายทั้งในเชิงความหลากหลายและระดับความรุนแรงของปัญหา เช่น ปัญหาความไม่ปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน ปัญหายาเสพติดที่ทวีความรุนแรง ปัญหาสุขภาพจิตที่เพิ่มสูงขึ้น ค่านิยมและพฤติกรรมการบริโภคเลียนแบบวัฒนธรรมต่างชาติทำให้เกิดความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยและมีส่วนทำลายภูมิปัญญาวัฒนธรรมดี ๆ ที่มีอยู่ ความไร้ระเบียบวินัยไม่เคารพกติกาของสังคมและชาติจิตสำนึกต่อส่วนรวม เป็นต้น ขณะที่ระบบการคุ้มครองทางสังคมยังไม่ก้าวหน้าและครอบคลุมอย่างทั่วถึง การกำหนดมาตรการเชิงรุกเพื่อป้องกันปัญหายังไม่มีการดำเนินการเท่าที่ควร รวมทั้งระบบการศึกษาที่ยังไม่สามารถสร้างคนให้มีทักษะชีวิตรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก

ดังนั้นจึงจำเป็นที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) จะต้องมีการรายงานภาวะสังคมเพื่อประเมินสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลาและใช้เป็นเครื่องมือสำหรับสะท้อนหรือชี้ภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีผลต่อวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อม รวมทั้งเป็นการส่งสัญญาณเตือนภัยเพื่อนำไปสู่การเฝ้าระวังและหาแนวทางป้องกันปัญหาต่างๆในแต่ละด้านของสังคมไทยต่อไป

การจัดทำรายงานภาวะสังคมดังกล่าว สศช. มีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ความเคลื่อนไหวทางสังคมที่สำคัญๆ โดยการประมวลและวิเคราะห์ภาวะสังคมไทยโดยรวมและหยิบยกประเด็นที่มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมเพื่อกระตุ้นและส่งสัญญาณเตือนภัยให้สังคมได้ตระหนักและเห็นความสำคัญเพื่อนำไปสู่การเฝ้าระวังและหาแนวทางป้องกันปัญหาต่างๆของสังคมไทยต่อไป

กรอบแนวคิด

สังคมไทยจะเป็นสังคมที่มีคุณภาพและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นผลมาจากความสามารถในการดำรงชีวิตได้ทุกสถานการณ์ของสังคมไทยที่มีพลวัตสูงเนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี คุณภาพชีวิตจะดีขึ้นได้เมื่อมีความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาและการ

ทำงาน การมีสุขภาพอนามัยที่ดี มีความมั่นคงในชีวิต มีพฤติกรรมบริโภคที่เหมาะสม อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ปราศจากมลภาวะ มีระบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมที่ไม่เลือกปฏิบัติ และมีความเข้มแข็งของวัฒนธรรมที่มั่นคงของประเทศ

องค์ประกอบและตัวชี้วัดภาวะสังคม

การจัดทำรายงานภาวะสังคมฉบับแรก จากข้อจำกัดของข้อมูลด้านสังคม จึงยังไม่สามารถนำเสนอเป็นดัชนีรวมได้เหมือนการรายงานภาวะเศรษฐกิจรายไตรมาส (QGDP) ของ สศช. จึงนำเสนอภาวะสังคมจากองค์ประกอบของเครื่องชี้ภาวะสังคมครอบคลุมการสะท้อนภาวะสังคมโดยรวมและการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนใน 4 มิติ ได้แก่ คุณภาพของคน ความมั่นคงทางสังคม ความเป็นอยู่และพฤติกรรมของคน และสิ่งแวดล้อม ซึ่งรายงานภาวะสังคมประกอบด้วย

1. ภาพรวมสังคมไทย

1.1 สถานการณ์ทั่วไป ประกอบด้วย

(1) รายงานภาวะสังคมไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ

(2) รายงานภาวะของสังคมไทยในปัจจุบันและเปรียบเทียบกับระยะที่ผ่านมาโดยพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนและสภาพแวดล้อมในสังคม โดยมี 4 องค์ประกอบหลักในการรายงาน ได้แก่ คุณภาพของคน ความมั่นคงทางสังคม ความเป็นอยู่และพฤติกรรมของคน และสิ่งแวดล้อม

● **คุณภาพของคน** เป็นการรายงานในมิติของการเปลี่ยนแปลงประชากรที่ส่งผลกระทบต่อภาระการเลี้ยงดู สัดส่วนคนยากจนและอัตราการย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงของภาวะสุขภาพของคนไทย การศึกษาและการมีงานทำ ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในสังคม

● **ความมั่นคงทางสังคม** เป็นการรายงาน

สภาพสังคมในมิติของความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ความอบอุ่นและความสุขของคนในครอบครัว การมีหลักประกันทางสังคม ความสงบสุขและความมีระเบียบวินัยของคนในสังคม

● **ความเป็นอยู่และพฤติกรรมของคนในสังคม** เป็นการวิเคราะห์พฤติกรรมในการบริโภค การใช้เวลาในชีวิตประจำวันของคนไทยเพื่อสร้างความรู้ ความบันเทิง การรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ

● **สิ่งแวดล้อม** เป็นการรายงานเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของคุณภาพของอากาศ น้ำ คุณภาพและมาตรฐานในการกำจัดขยะ การใช้สารเคมี ในการเกษตรกรรมซึ่งจะส่งผลกระทบต่อผลผลิตและกระทบต่อสุขภาพของคน

1.2 **เงื่อนไข/ปัจจัยที่มีผลต่อสังคม** เป็นการวิเคราะห์ปัจจัยบวก ปัจจัยเสี่ยง รวมทั้งมาตรการต่างๆของภาครัฐที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

1.3 **แนวโน้มของสังคมไทย** เป็นการเสนอทิศทางแนวโน้มและประเด็นที่สังคมพึงตระหนักเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการต่อไป

2. **Hot Issue** เป็นการรายงานสถานการณ์ทางสังคมที่มีผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง ประเด็นสังคมที่มีความรุนแรงของปัญหาหรือเป็นเรื่องที่คนสนใจ รวมทั้งแนวทางและ มาตรการในการแก้ไขปัญหาเหล่านั้น โดยกำหนดประเด็น Hot Issue ที่จะนำมารายงานได้มาจาก

2.1) ประเด็นจากการวิเคราะห์ภาพรวมของสังคมไทย

2.2) Quick survey ประเด็นสังคมที่อยู่ในความสนใจผ่าน web ของ สศช.

2.3) ประเด็นที่สื่อให้ความสนใจ

การเผยแพร่รายงานภาวะสังคม สศช. เผยแพร่เป็นรายไตรมาส / รายปี โดยการแถลงข่าวและเผยแพร่ทางสื่อต่างๆของ สศช. เช่น website WWW.nesdb.go.th

♦♦♦♦♦

แปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน : ปัจจัยเกื้อหนุนภูมิปัญญาไทย

การแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน นับว่าเป็นเรื่องใหม่ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ในสังคมไทย เมื่อรัฐบาลเปิดโอกาสให้ผู้ที่มี**ทรัพย์สินทางปัญญา**สามารถเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ และสร้างโอกาสของการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ทรัพย์สินทางปัญญาเพิ่มมากยิ่งขึ้น **โดม ทงบุญนา** ผู้ซึ่งมี**สิทธิบัตร**ประเภทผลิตภัณฑ์**อุปกรณ์ลิศคเบรค ลิศคเกียรร์ถยนต์** ก็ใช้โอกาสนี้ด้วยคนหนึ่ง และได้เป็น**บุคคลแรกของประเทศไทยและของเอเชีย** ที่สามารถแปลงทรัพย์สินทางปัญญาให้เป็นเงินทุนได้โดยตรง

วารสารเศรษฐกิจและสังคมได้รับเกียรติจากโดมฯ ที่จะเปิดเผยถึงประสบการณ์ชีวิต ที่เป็นได้ตามความใฝ่ฝัน ตลอดจนการไขว่คว้ารับสิทธิบัตรและการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน รวมทั้งผลกระทบต่างๆ ที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังได้รับเกียรติจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านกฎหมาย **สมศักดิ์ พณิชกุล** กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ ซึ่งได้รับมอบหมายให้กำกับดูแลงานด้านการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน ที่จะมาให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานและทิศทางการพัฒนา **“โครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน”** ของรัฐ ช่วยส่งเสริม สนับสนุนผู้ที่มีทรัพย์สินทางปัญญาได้มากขึ้นเพียงใด

ไม่อยากเรียนหนังสือ...รักทำงานเครื่องจักร

โดมฯ ผู้ซึ่งได้รับสินเชื่อเป็นคนแรกของโครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน นับเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ชีวิตของการก่อสร้างตัวอย่างน่าสนใจกล่าวคือชีวิตในวัยเด็กเป็นคนที่ **“ไม่ชอบเรียน”** ทำให้จบการศึกษาเพียงชั้นประถมปีที่ 6 และได้ออกมาต่อสู้อย่างตัวเองตั้งแต่อายุ 13 ปี พร้อมกับตั้งปณิธานว่า **เมื่อไม่เรียนก็ต้องเอาดีทางอื่นให้ได้ ต้องทำงานที่ตนชอบให้ได้** แม้พ่อ แม่ มาขอร้องอย่างไรก็ไม่กลับไปบ้าน เพราะต้องการทำงานที่ใฝ่ฝัน คือการทำงานเกี่ยวกับเครื่องจักร เครื่องยนต์ ที่มีความสนใจมาตั้งแต่เด็กๆ

เมื่อต้องการทำงานที่ใฝ่ฝัน โดมฯ จึงได้เดินทางจากพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ มาสมัคร

ทำงานในโรงงานแถวย่านวรจักร กรุงเทพมหานคร โดยสมัครงานที่โรงงานทำบ่าวาลว ทั้งๆที่ไม่มีการเปิดรับสมัครงานแต่อย่างใด ซึ่งโรงงานก็ยินดีต้อนรับเข้าเป็นเด็กเก็บงาน และให้ค่าจ้างวันละ 15 บาท

จากจุดเริ่มต้นของการเป็นเด็กเก็บงาน ที่มีหน้าที่กวาดเศษเหล็ก และเช็คเครื่องจักร โดมฯ อาศัยความอดทนและความอดสาเหเรียนรู้ งานเกี่ยวกับเครื่องจักรในโรงงานด้วยตนเองอยู่ตลอดเวลา จนสามารถ ขยับฐานะขึ้นเป็นผู้ช่วยช่างที่มีรายได้เพิ่มขึ้นเป็นวันละ 80 บาท ภายใน ระยะเวลาเพียง 9 เดือนเท่านั้น เนื่องจากการทำงานในสมัยก่อนนั้น “เขาไม่ได้มีการสอนงานกัน แต่ผมอาศัยการสัมผัส การเป็น

ครูพักลักจำ ผมจึงมีความรู้ทางช่างเร็วกว่าเด็กอื่นๆ ในรุ่นราวคราวเดียวกัน”

พลิกผันชีวิตเป็นเจ้าแก : เติบโตอย่างต่อเนื่อง

หลังจากงานเวียนทำงานตามโรงงานที่เกี่ยวกับเครื่องจักร เครื่องกลต่างๆ เช่น โรงงานแม่พิมพ์ โรงงานคว้านเลื้อยสูบ สร้างเครื่องจักร โรงงานเจียรบ่าวาลว กว่า 20 แห่งใน ก.ท.ม. ทำให้มีประสบการณ์ ความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับเครื่องจักร เครื่องกลที่หลากหลาย อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการนำไปประยุกต์ ประดิษฐ์ คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ในระยะต่อมา

ต่อมาโดมฯ ได้เริ่มขยับฐานะจากการเป็นลูกจ้างขึ้นมาเป็นเจ้าของโรงงานเจียรบ่าวาลวเอง โดยได้รับความช่วยเหลือ สนับสนุนจาก “เจ้าแก” ที่เป็นนายจ้างของตน ที่ได้ออกทุนซื้อเครื่องจักรให้ก่อนจำนวน 1 เครื่อง ในราคา 80,000 บาท รวมทั้งช่วยหางานมาป้อนให้ทำในช่วงระยะแรก

การที่ได้ทุ่มเทการทำงานอย่างหนักโดยทำงานไม่มีวันหยุด ทำงานด้วยใจรัก รักษาคุณภาพ และซื่อสัตย์ต่อลูกค้ามาโดยตลอด ทำให้มีงานเข้ามาอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนมีเครื่องจักรเพิ่มขึ้นเป็น 10 เครื่องในปัจจุบัน ซึ่งโดมฯ กล่าวถึงการทำงานที่ผ่านมาอย่างภาคภูมิใจว่า **“ผมทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ การก่งงานและมีมือของเราดี เป็นที่ต้องการของลูกค้า ใครๆ ก็อยากรอจ้างงานผม เพราะหายากที่เจ้าแก ลงมือทำเอง ประกันคุณภาพงานในตัวอยู่แล้ว”**

พัฒนานวัตกรรมลีดคเบรค ลีดคเกียร์..สู่การขอจดสิทธิบัตร

วันหนึ่งโดมฯ ได้รับการว่าจ้างให้ทำการผลิตอุปกรณ์ลีดคเบรค ลีดคเกียร์ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ซึ่งไม่เคยเห็นมาก่อนเลย แต่โดมฯ ก็ใช้ความรู้ความสามารถของตนเองสามารถผลิตอุปกรณ์ลีดคเบรค ลีดคเกียร์ดังกล่าวได้เป็นผลสำเร็จ และเห็นสินค้านั้นสามารถจำหน่ายในท้องตลาดได้มาก ประกอบกับมีความรู้สึก **เจ็บปวดมาก**เมื่อเห็นผลงานที่ตนทำขึ้นมา ได้รับผลตอบแทนไม่เท่าเทียมกับผู้ว่าจ้าง **“เจ้าแกกรวย แต่ผมไม่โต เจ็บปวดมาก รับงานขึ้นละ 10,000 บาท เจ้าแกรับ 6,000 บาท โดยไม่ต้องทำอะไรมาก ผมทำงานแทบตาย รับเพียง 4,000 บาท และถ้าเจ้าแกไม่รับงานให้ ผมก็ไม่มีงานทำ”**

ดังนั้นโดมฯ จึงเกิดความคิดที่จะทำผลิตภัณฑ์ขึ้นเป็นของตนเองบ้าง เพื่อลดภาระการพึ่งพาเจ้าแกให้น้อยลงและเพื่อเพิ่มมูลค่าการทำงานให้สูงขึ้น จนเมื่อได้รับรู้เรื่องการส่งเสริมคนไทยให้มาจดทะเบียน **“สิทธิบัตร”** ที่เป็นภูมิปัญญาของคนไทยจากโทรทัศน์ จึงเกิดความมุ่งมั่นพัฒนาผลิตภัณฑ์ลีดคเบรค ลีดคเกียร์ ทั้งเรื่องรูปแบบและกลไกการทำงานอย่างจริงจัง จนมีคุณภาพและมาตรฐาน ที่สามารถยื่นขอจดทะเบียนสิทธิบัตรต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้

ในระหว่างการรอพิสูจน์ผลิตภัณฑ์ลีดคเบรค ลีดคเกียร์ ว่ามีการลอกเลียนแบบหรือมีผู้ใดทำการจดทะเบียนสิทธิบัตรไว้หรือยังทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เป็นระยะเวลา 5 ปี ตามเงื่อนไขของการ

จดทะเบียนสิทธิบัตรนั้น โคมฯ ได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ลอคเบรค ล็อคเกียร์ มีการลองถูก ลองผิด อย่างต่อเนื่อง จนสามารถประดิษฐ์นวัตกรรมลอคเบรค ล็อคเกียร์ ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอีก 5 รายการ และได้มีการยื่นต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อขอจดทะเบียนสิทธิบัตรต่อไปโดยได้กล่าวถึงผลิตภัณฑ์ที่ตนประดิษฐ์ขึ้นมาอย่างภูมิใจว่า **“อุปกรณ์ ลอคเบรค ล็อคเกียร์ ของผม มีระบบกฎแอสองชั้น (พิเศษ) อยู่ในเสื้อกฎแสดเดียวกัน และมีระบบ ตัดสวิตช์ภายในตัวเอง”**

ทั้งนี้ผู้เชี่ยวชาญสมาคมคักดี พณิชยกุล ได้อธิบายความหมายของสิทธิบัตรเพิ่มเติมว่าหมายถึง **“หนังสือ สำคัญที่รัฐออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ การออกแบบผลิตภัณฑ์ ที่มีลักษณะตามที่กฎหมาย กำหนดไว้”**

ไขว่คว้าโอกาส : แปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน

ด้วยความรู้ความสามารถในการประดิษฐ์ลอคเบรค ล็อคเกียร์ ที่มีคุณภาพ และไม่เหมือนใคร ทำให้ โคมฯ สามารถจดทะเบียนสิทธิบัตรได้ในปี 2545 และได้มีผู้มาติดต่อของซื้อลิขสิทธิ์เพื่อไปทำการผลิต เป็นการค้าต่อไป แต่โคมฯ ได้ปฏิเสธไป เพราะต้องการผลิต และต้องการมีแบรนด์ผลิตภัณฑ์เป็นของตนเอง ตามที่ตั้งใจไว้แต่แรก

การผลิตลอคเบรค ล็อคเกียร์ ได้เติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนต้องคิดขยายโรงงานผลิตเพิ่มขึ้น แต่ไม่มี หลักทรัพย์ที่จะค้ำประกันเงินกู้จากธนาคารได้ **“ผมเจ็บปวดมาก ไม่มีเงินลงทุน เคยนำสิทธิบัตรไปให้ ธนาคารฯ ก็ปฏิเสธ ไม่รับรู้ เห็นว่าเป็นเพียงเศษกระดาษแผ่นหนึ่งเท่านั้น”**

อย่างไรก็ตามเมื่อต้นปี 2547 ที่ผ่านมา โคมฯ ได้รับรู้การเปิดตัวของ **“โครงการแปลงทรัพย์สินทาง ปัญญาเป็นทุน”** ซึ่งให้ผู้ที่มียุทธศาสตร์ทางปัญญาสามารถแปลงเป็นทุนได้ จึงตัดสินใจนำหลักฐานการจด “สิทธิบัตร” มายื่นขอแปลงเป็นทุนต่อกรมทรัพย์สินทางปัญญาทันที

โคมฯ กล่าวถึงการขอแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนของตนว่า ค่อนข้างโชคดีและประทับใจต่อ การทำงานของเจ้าหน้าที่หน่วยงานราชการต่างๆ มากที่คอยช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาการดำเนินงานต่างๆ นับ ตั้งแต่เรื่องการ **“ทำแผนธุรกิจ”** การประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา การติดต่อประสานงาน ฯลฯ ซึ่งเป็น สิ่งที่โคมฯ ไม่เคยมีความรู้มาก่อนเลยว่าเป็นอย่างไร

โคมฯ ต้องเดินทางติดต่อ ประสานงาน และปฏิบัติงานตามเงื่อนไขต่างๆ ของเจ้าหน้าที่กรมทรัพย์สิน ทางปัญญา ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม บริษัทประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา และ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อย่างจริงจัง และอดทน เป็นระยะเวลา 6 เดือน จึงสามารถดำเนินการแปลงทรัพย์สินทาง ปัญญาเป็นทุนได้สำเร็จเป็นคนแรกของประเทศไทย และธนาคารฯ ให้วงเงินกู้ 1.2 ล้านบาท จากที่ ยื่นขออยู่เพียง 9 แสนบาท รวมทั้งทรัพย์สินทางปัญญาได้รับการประเมินว่ามีมูลค่ากว่า 20 ล้าน บาทในช่วงระยะเวลาของสิทธิบัตรที่เหลืออยู่อีก 13 ปี

การแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนดังกล่าวข้างต้น ผู้เชี่ยวชาญสมาคมคักดีฯ กล่าวเสริมว่า **“เท่าที่ ค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องนี้ โคมฯ น่าจะเป็นคนแรกของเอเชียหรือคนแรกของโลกที่มีการแปลงทรัพย์สิน ทางปัญญาเป็นทุนโดยตรงเลยก็ได้ เนื่องจากประเทศอื่นๆ จะมีการตีมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา รวมกับหลักทรัพย์อื่นๆ เพื่อการกู้ยืมเงิน ไม่ได้แยกเหมือนประเทศของเรา”**

จุดเริ่มต้นของการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน

ผู้เชี่ยวชาญสมาคมคักดีฯ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของโครงการแปลงทรัพย์สินเป็นทุนว่า เกิดจากนโยบาย **“แปลงสินทรัพย์เป็นทุนของรัฐบาล”** ที่ต้องการแปลงสินทรัพย์ 5 ประเภท คือ 1) ที่ดินและทรัพย์สินติดกับที่ดิน 2) หนังสืออนุญาตให้ใช้ที่ดินสาธารณะและหนังสือรับรองอื่นๆ 3) สัญญาเช่า เช่าซื้อ 4) เครื่องจักร และ 5) ทรัพย์สินทางปัญญา ให้เป็นทุน โดยในส่วนของทรัพย์สินทางปัญญานี้รัฐบาลให้กรมทรัพย์สินทางปัญญา เป็นหน่วยงานเจ้าภาพหลักในการดำเนินการตามนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน

กรมทรัพย์สินทางปัญญา จึงได้จัดทำเป็น “**โครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน**” ขึ้นรองรับนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุนดังกล่าวโดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือเพื่อสร้างโอกาสให้กับเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาที่ได้จดทะเบียนหรือแจ้งข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญาไว้กับกรมฯ สามารถใช้เป็นเอกสารสิทธิ์ในการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบ นำทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่มาทำให้เกิดประโยชน์ในเชิงพาณิชย์สูงสุด และเกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ อีกทั้งเพื่อการส่งเสริมให้มีการคิดค้นสร้างสรรค์และใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาเพิ่มมากขึ้น

หลากหลายทรัพย์สินทางปัญญา : แปลงเป็นทุนได้

ทั้งนี้ ทรัพย์สินทางปัญญา ที่สามารถนำมาแปลงเป็นทุนได้ ประกอบด้วย

- สิทธิบัตร อนุสิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า เครื่องหมายบริการ เครื่องหมายรับรอง เครื่องหมายร่วม แบบผังภูมิของวงจรรวม และสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ที่ได้จดทะเบียนไว้กับกรมทรัพย์สินทางปัญญา และ

- ลิขสิทธิ์ ความลับทางการค้า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ที่ได้แจ้งข้อมูลไว้กับกรมทรัพย์สินทางปัญญา

ปัจจุบันได้มีผู้มายื่นขอจดทะเบียนและแจ้งข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญากับกรมทรัพย์สินทางปัญญา ตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 ที่เริ่มโครงการ ถึง 30 กันยายน 2547 รวม 36,287 คำขอ และยื่นขอสินเชื่อต่อธนาคารรวม 212 ราย และมี คุณโดม ทองบุญภาค เป็นผู้ได้รับสินเชื่อจากธนาคารเป็นคนแรกของโครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน

ชีวิตที่เปลี่ยนไป

หลังจากที่โดมฯ สามารถใช้ “สิทธิบัตร” แปลงเป็นทุนได้สำเร็จเมื่อเดือนมิถุนายน 2547 ที่ผ่านมามีได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงในชีวิตและการดำเนินธุรกิจที่เกิดขึ้นสำคัญ ดังนี้

- ได้รับการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่ต้นแบบของการดำเนินงานแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน และผลงานการประดิษฐ์นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ล๊อคเบรค ล็อคเกียร์ อย่างแพร่หลายทั้งทางโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และวารสารสิ่งตีพิมพ์หลายฉบับ

- ได้มีส่วนร่วมการเป็นวิทยากรให้ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้สนใจที่จะใช้ทรัพย์สินทางปัญญาแปลงเป็นทุนกับกรมทรัพย์สินทางปัญญาในภูมิภาคต่างๆ

- ได้มีคนจากจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศติดต่อขอเป็นตัวแทนจำหน่ายผลิตภัณฑ์ล๊อคเบรค ล็อคเกียร์

- ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารแนะนำลูกค้าธนาคารที่กู้ยืมเงินเข้าซื้อรถแท็กซี่ให้มาติดตั้งเครื่องล๊อคเบรค ล็อคเกียร์ ไม่น้อยกว่า 4.5 พันคัน

- ได้รับการสนับสนุนจากธนาคารในการหาทำเลขยายโรงงานจากทรัพย์สินของธนาคารที่ยึดได้หรือติดจำนอง รวมทั้งมีหลายธนาคารติดต่อสนับสนุนการให้เงินทุนกู้ยืมเพื่อการลงทุนเพิ่มขึ้น

การเปลี่ยนแปลงชีวิตที่ดีขึ้นดังกล่าว ได้สะท้อนแนวคิด วิสัยทัศน์ การดำเนินงานของโดมฯ ที่น่าสนใจยิ่งว่า “**รู้อะไรแต่เพียงอย่างเดียว แต่ให้เชี่ยวชาญเกิดจะเกิดผล เอาดีให้ได้ มุ่งมั่น อาวุธเดียวที่ผมมีคือความคิดที่กลั่นออกมาเป็นสิทธิบัตร ผมขอให้ผู้ประกอบการอื่นๆ อย่ายอมแพ้ อย่าอายที่จะขอคำปรึกษาและความช่วยเหลือ และขอสำคัญผมไม่เสี่ยงตัวเองจนเงินหมดหน้าตัก ผมจะคิดต่อยอด และทำงานให้ยั่งยืนอยู่ด้วยเสมอ**”

ประเด็นที่ต้องเร่งดำเนินการรองรับการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน

การดำเนินโครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนนับว่าเป็นสิ่งใหม่หรือนวัตกรรมทางด้านสินเชื่อที่หน่วยงานราชการ สถาบันการเงิน และผู้ประกอบการ ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการดำเนินงานแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนอยู่มาก ซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกฝ่ายจะต้องมีการเรียนรู้ และพัฒนาระบบการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนขึ้นมารองรับอย่างจริงจัง

ผู้เชี่ยวชาญสมาคมคัสก้า กล่าวว่าก่อนมีโครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน สถาบันการเงินทั่วไปจะไม่ยอมรับการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกันเงินกู้แต่อย่างใด เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญาเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีตัวตน(Intangible Asset) และยังไม่มีความหมายรองรับเกี่ยวกับการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกัน ทางธนาคารจึงไม่มีความเชื่อมั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการประเมินราคาทรัพย์สินทางปัญญาที่มีความยุ่งยากและไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน

กรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงมุ่งเน้นจัดทำระบบการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้สถาบันการเงินเกิดความมั่นใจในการเข้าร่วมโครงการ โดยให้ครอบคลุมถึงเรื่องการบริหารจัดการ และอำนวยความสะดวก เช่น **ระบบการออกเอกสารสิทธิ์** เพื่อใช้เป็นเอกสารแสดงสิทธิ์ต่อ

สถาบันการเงิน **ระบบบันทึกข้อมูล** เพื่อควบคุมการจำหน่าย จ่าย โอนทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา ภายหลังจากได้นำทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหลักประกันการกู้ยืมเงินแล้ว และ**ระบบระงับข้อพิพาทนอกศาล** (Clearing House) เพื่อใช้ในการระงับข้อพิพาทในกรณีที่มีการผิดนัดชำระหนี้ หรือมีข้อพิพาทเกี่ยวกับการนำทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกันแทนการที่จะต้องนำคดีสู่ศาล ซึ่งต้องใช้เวลานาน และเสียค่าใช้จ่ายสูง เป็นต้น

รวมทั้ง ยกย่อง**สัญญาการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหลักค้ำประกัน** และยกย่อง**แนวทางและหลักเกณฑ์การประเมินมูลค่าทรัพย์สิน**

ทางปัญญา เพื่อเป็นมาตรฐานการดำเนินงานของสถาบันการเงิน และหน่วยงานประเมินราคาทรัพย์สินทางปัญญาได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน

สถาบันการเงินยอมรับเครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ และลิขสิทธิ์คำประกันสินเชื่อได้

ผลการดำเนินงานของกรมทรัพย์สินทางปัญญาที่พยายามผลักดันให้ธนาคารเข้าร่วมโครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนปรากฏว่า มีสถาบันการเงินรวม 4 แห่ง ที่ยินดีเข้าร่วมโครงการฯ ประกอบด้วย ธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย ซึ่งปัจจุบันได้ผนวกอยู่ร่วมกับธนาคารทหารไทย จำกัด (มหาชน) ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) และธนาคารออมสิน

ธนาคารทั้ง 4 แห่งดังกล่าว ในเบื้องต้นได้ยอมรับทรัพย์สินทางปัญญาประเภท 3 ประเภท คือ **เครื่องหมายการค้า** (รวมถึงเครื่องหมายบริการ เครื่องหมายรับรอง และเครื่องหมายร่วม) **สิทธิบัตร** (รวมถึงสิทธิบัตรการประดิษฐ์ สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ หรืออนุสิทธิบัตร) และ**ลิขสิทธิ์** มาใช้เป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกันการกู้ยืมเงินได้ โดยการปล่อยสินเชื่อ จะพิจารณาจากความเป็นไปได้ในการดำเนินธุรกิจ การสร้างรายได้ในอนาคตของผู้กู้ รวมทั้งความเหมาะสมของแผนงานใช้เงิน และความสามารถในการชำระหนี้ของผู้กู้เป็นสำคัญ ซึ่งพิจารณาจาก **“แผนธุรกิจ (Business Plan)”** ที่ผู้ประกอบการธุรกิจจะต้องจัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักฐานประกอบการกู้ยืมเงินกับสถาบันการเงิน

สำหรับทรัพย์สินทางปัญญาประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย นั้น ธนาคารยังไม่รับพิจารณาให้เป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกันการกู้ยืม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญสมาคมคัสก้า กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า เป็นเพราะยังไม่มีกฎหมายคุ้มครอง

และหลักทรัพย์ที่นำมาใช้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ธนาคารเกรงว่าหากผิมนัดชำระหนี้จะมีปัญหาการบังคับชำระหนี้เอาากับหลักทรัพย์ค้ำประกันดังกล่าว

อุปสรรคสำคัญ...ผู้ประกอบการธุรกิจขาดทักษะ เขียนแผนธุรกิจไม่ได้

การดำเนินงานของธนาคารที่ผ่านมาพบว่า มีน้อยมากที่ธนาคารให้สินเชื่อเงินกู้ได้ โดยผู้เชี่ยวชาญสมาคมการค้า กล่าวว่า เกิดจากธนาคารเห็นว่ามีความเสี่ยงต่อหนี้สูงมาก เนื่องจากพบว่าผู้ขอสินเชื่อส่วนใหญ่ยังเป็นผู้ประกอบการที่ขาดทักษะในการประกอบธุรกิจ ธนาคารผู้ให้กู้มีความเสี่ยงต่อหนี้สูง จึงมีการกำหนดให้ผู้กู้ต้องเขียนแผนธุรกิจ ซึ่งแผนธุรกิจนี้จะแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้ประกอบการว่าสามารถนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้อย่างไร

ปัญหาที่ตามมาคือ ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ เขียนแผนธุรกิจไม่ได้ กรมทรัพย์สินทางปัญญาจึงจัดให้มีการฝึกอบรมขึ้น โดยร่วมกับสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ทำการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายจำนวน 30 รายจากจำนวนผู้ขอแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนกว่า 200 ราย ไปทดลองฝึกอบรม หลักสูตรพุ่มพักผู้ประกอบการให้สามารถประกอบธุรกิจเป็น เขียนแผนธุรกิจได้ ปรากฏว่าได้ผลดี คือ 13 รายสามารถเขียนแผนธุรกิจยื่นกับธนาคารได้เลย ส่วนอีก 17 ราย ต้องทำการพัฒนาแผนเล็กน้อยซึ่งในที่สุดต่อไปก็สามารถกู้ได้

นอกจากนี้ ยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่พบคือ ปัญหาการประเมินราคา ซึ่งขณะนี้ยังไม่สามารถวางระบบที่เป็นมาตรฐานได้ เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญาขึ้นอยู่กับการใช้ประโยชน์มากน้อยเพียงใด และในการประเมินเบื้องต้น ยังมีค่าใช้จ่าย ซึ่งในอนาคตหน่วยงานภาครัฐอาจต้องเป็นองค์กรกลางในการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา

ทิศทางในอนาคต : ออกกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา สร้างระบบให้คงที่

สำหรับทิศทางการดำเนินงานของโครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนนั้น ผู้เชี่ยวชาญสมาคมการค้ากล่าวว่า ในอนาคตต้องมีการผลักดันกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาให้ครบถ้วนทุกประเภท เช่น กฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ซึ่งยังไม่มีกฎหมายให้ความคุ้มครอง ทั้งนี้เนื่องจากสถาบันการเงินจะรับทรัพย์สินทางปัญญามาเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเฉพาะทรัพย์สินทางปัญญาที่มีกฎหมายคุ้มครองโดยสมบูรณ์แล้วเท่านั้น

นอกจากนี้ยังจะต้องมีการจัดทำเกณฑ์มาตรฐานกลางในการประเมินมูลค่าทรัพย์สินทางปัญญา รวมทั้งปรับปรุงกฎหมายต่างๆ เพื่อรองรับระบบการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน เพื่อให้เกิดความมั่นคงแข็งแรงของระบบยิ่งขึ้น “หากสามารถทำได้อย่างที่กล่าวทั้งหมดแล้ว ทรัพย์สินทางปัญญาก็จะกลายเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่งที่สามารถใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้กับสถาบันการเงินได้อย่างปกติในการประกอบธุรกิจเหมือนเช่นทรัพย์สินอื่นๆ เช่น ที่ดิน เป็นต้น”

เชิญชวนเข้าร่วมโครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน

ท้ายสุดผู้เชี่ยวชาญสมาคมการค้า ได้กล่าวว่า การแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุนเป็นเรื่องใหม่ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย ขณะนี้กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้จัดวางระบบต่างๆ ขึ้นมารองรับกับการดำเนินการดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว

ดังนั้น หากผู้ประกอบการที่เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญา ต้องการหาทุนเพื่อจัดตั้ง ขยายธุรกิจ ปรับปรุงกิจการ หรือเป็นทุนหมุนเวียนในการประกอบธุรกิจ โครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน ก็จะเป็นทางเลือกใหม่ทางหนึ่งในการเข้าถึงแหล่งทุนที่ท่านสามารถเลือกใช้ได้ ซึ่งผู้ที่สนใจหรือต้องการขอข้อมูลเพิ่มเติมติดต่อได้ที่ สำนักงานบริหารการแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน กรมทรัพย์สินทางปัญญา โทร 0-2547-6033-4 สายด่วน 1368 หรือ www.ipthailand.org

◆◆◆◆

มวยไทย...

แบบอย่างการสร้างทุนทางสังคม ที่ช่วยจรรโลงชาติ

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอันเชี่ยวกรากในยุคโลกาภิวัตน์ คนดีคนเก่งเท่านั้น ที่สังคมไทยเริ่มเชื่อและยอมรับว่า จะสามารถแก้วิกฤตปัญหานานับการที่กำลังถึงโคมเข้ามอย่างไม่ขาดสาย หากเราสามารถนำคนดีคนเก่งเหล่านี้มาหลอมรวม เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหา หรือสรรค์สร้างกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ในสังคมได้แล้ว จะทำให้เกิดเป็นพลังอันมหาศาล... กระบวนการที่คนดีคนเก่ง ได้มาร่วมคิด ร่วมทำ ในเรื่องต่างๆ ทำนองนี้ ถือได้ว่าเป็นการสร้างทุนทางสังคม ซึ่งคนดีคนเก่งนั้น ก็คือทุนมนุษย์ที่เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของทุนทางสังคมนั่นเอง

แบบอย่างการสร้างทุนทางสังคม ที่วราสารฯ ฉบับนี้ อยากพาไปรู้จักเพื่อทำความเข้าใจในแนวคิด และกระบวนการในการสร้างทุนทางสังคมให้กระจ่างชัด ได้แก่เรื่องของ “มวยไทย”...หลายคนที่ไม่อ่านมาถึงบรรทัดนี้ อาจจะยังไม่เชื่อและมองไม่เห็นหนทางว่า มวยไทยจะสามารถสร้างคนดีคนเก่ง แล้วยังสามารถนำไปขยายผลได้จริงหรือ เพราะถ้าจะพูดถึงมวยไทยในปัจจุบัน หลายคนบอกว่า เห็นหรือรู้จักเพียงแค่มวยไทยในเวทีมวยลุมพินี หรือทางทีวีสีช่องต่างๆ เท่านั้น ซึ่งบนผืนผ้าใบในสังเวียนเหล่านี้ คนส่วนใหญ่มักรู้กันว่า มีเซียนมวยหรือนักพนันเป็นลูกค้ายาใหญ่อยู่ ภาพลักษณ์ของมวยไทย จึงฉายออกมาในลักษณะของการต่อสู้ที่รุนแรง ดูเดือด มุ่งที่จะเอาแพ้เอาชนะ เพื่อการพนันขันต่อเป็นจุดหมายสำคัญ

ตอนที่ 1...เปิดตำนานมวยไทย

หากใครที่ขอศึกษาประวัติศาสตร์ของชาติไทย ย่อมเห็นและยอมรับเช่นเดียวกันว่า การที่เราสามารถดำรงชีวิตอยู่บนผืนแผ่นดินไทยด้วยความ เป็นไทมาตราบนานเท่าทุกวันนี้ เป็นเพราะเรามีพระมหากษัตริย์และบรรพบุรุษที่ เก่งกล้าในชั้นเชิงมวย ซึ่งในสมัยโบราณถือกันว่าเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง สำหรับลูกผู้ชายขณะที่ต้องไปทำหน้าที่ปกป้องชาติบ้านเมืองยามมีการศึก สงคราม ดังเช่นในสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมัยของ พระเจ้าตากสิน พบว่า ทรงใช้แม่ไม้มวยไทยต่อสู้กับข้าศึกในระยะประชิดตัว นอกเหนือจากการใช้อาวุธในสมัยนั้น ไม่ว่าจะเป็น หอก หรือดาบ จน สามารถเอาชนะข้าศึกได้

มวยไทยเป็นวัฒนธรรมโลก

ด้วยคุณค่าของมวยไทยที่มีความสำคัญโดยเฉพาะการปกป้องชาติ บ้านเมืองนี้เอง ทำให้บรรพบุรุษของเราได้ใช้มวยไทยเป็นเครื่องมือในการ หล่อหลอมคนให้เป็นคนดีก่อนที่จะสอนวิชาความรู้ ในการสอนมักอิงตาม หลักคำสอนของพุทธศาสนาเสมอ กล่าวคือ ให้คนรู้คุณค่า ความเสียสละ

ความสามัคคี ความมีวินัย และความมีกตัญญูต่อพ่อแม่ แผ่นดินเกิด... เมื่อครูตรวจสอบจนมั่นใจแล้วว่า เป็นคนดีจริง ก็จะรับเป็นลูกศิษย์และให้ดื่มน้ำพิพัฒน์สัตยา เพื่อถือสาว่าจะเป็นคนดี ก่อนที่จะเริ่มเรียนก็ต้องมีการ “ไหว้ครู” เพื่อแสดงถึงความเคารพต่อบรรพบุรุษ รวมถึงสามสถาบันหลักของคนไทย คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ด้วยความภาคภูมิใจยิ่ง

อาจเป็นด้วยเหตุที่กล่าวมา ทำให้มวยไทยสามารถสืบสานศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวยาวนานกว่า 700 ปีแล้ว นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา เรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น และในปัจจุบัน **ผศ.ดร.สุจิตรา สุนทรทรัพย์** ครูผู้สอนเล่าว่า หลังจากที่ได้ค้นคว้าอย่างลึกซึ้งเพื่อทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาคุณลักษณะ คุณค่า และกระบวนการถ่ายทอดศิลปะการป้องกันตัวต่อสู้แบบไทย : กระบี่ กระบอง” จนได้รับรางวัลดีเด่นในด้านการศึกษาแห่งปี เมื่อ พ.ศ. 2542 ทำให้รู้ว่า ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว เป็นวัฒนธรรมรุ่นแรกของไทยเลยทีเดียว ซึ่งตามกฎหมายในทางสากลกำหนดไว้ว่า หากชุมชนใดก็ตามที่สามารถรักษาวัฒนธรรมได้เกินกว่า 200 ปี ให้ถือว่าเป็นวัฒนธรรมของโลก ฉะนั้น ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของไทย ก็ย่อมจะเป็นวัฒนธรรมของโลกด้วยเช่นกัน

ธุรกิจ..การพนัน..จุดหักเหให้มวยไทยเสื่อมถอย

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป คุณค่าของมวยไทยก็ได้แปรเปลี่ยนตามไปด้วย...จากที่เคยมีความสำคัญต่อการปกป้องบ้านเมือง สร้างคนให้เป็นคนดี เป็นวิชาของเจ้าฟ้า ข้าแผ่นดินที่เรียนกันเฉพาะในราชสำนัก เป็นกีฬาที่สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคม ฯลฯ

...สิ่งดังกล่าวนี้อาจเริ่มมีเงามืดมาทาบทา ด้วยมีการนำมวยไทยมาใช้ในเชิงพาณิชย์กันมากขึ้น ขณะที่พื้นฐานของคนที่จะมาเป็นนักมวย ได้เปลี่ยนมาเป็นคนชนชั้นกรรมมาชีพ คนที่มีการศึกษาน้อยแทน เป็นเหตุให้ความสนใจเรื่ององค์ความรู้เพื่อสร้างคนให้เป็นคนดีคนเก่ง การเห็นคุณค่าของเรื่องศิลปะอันงดงามเชิงการไหว้ครู สำคัญน้อยกว่าเรื่องรายได้ เรื่องนี้ **อาจารย์วิชิต ชีเชิญ** อดีตโค้ชนักกรีฑาทีมชาติไทย เห็นว่า **วงการมวยไทยที่ตกต่ำในปัจจุบัน เพราะคนดูมีแต่นักพนันเท่านั้น การแข่งขันจึงเป็นไปตามเซียนสั่ง** หากต้องการดูแม่ไม้มวยไทย จะไม่มีให้เห็นเหมือนเช่นอดีต

มีช่องว่างในการถ่ายทอดองค์ความรู้

อีกมุมมองหนึ่งซึ่งอาจเป็นสาเหตุสำคัญของการหักเหคือ **การถ่ายทอดองค์ความรู้มวยไทย**...อาจารย์สุจิตราเผยว่า จากการสืบเสาะหาข้อมูลอย่างถ้วนถี่ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ การลงภาคสนามเพื่อสัมภาษณ์ค่ายมวย การกลั่นกรองความหมายผ่านทางผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ พบว่า **มวยไทยมีองค์ความรู้มหาศาลซ่อนอยู่ในรหัสต่างๆ อย่างที่ไม่เคยคาดคิดมาก่อน** โดยเฉพาะเรื่องของการบูรณาการหรือองค์รวม ที่มีความสำคัญและเชื่อมโยงมาสู่ระบบการศึกษาของไทยด้วย

ในอดีตนั้น เรายังมีช่องว่างทางการสื่อสารกันมาก กอปรกับวัฒนธรรมไทยที่มีมักจะปลูกฝังเรื่องการเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ จึงมักอาศัยความเป็นพ่อแม่ ครูบา อาจารย์ ออกคำสั่งให้ทำตาม ขณะที่ลูกหลาน ลูกศิษย์เอง ก็ไม่กล้าซักไซ้ไล่เรียงที่มาที่ไปของความเชื่อที่ผู้ใหญ่ได้นำมาถ่ายทอดให้ จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยไป เมื่อคนที่เป็ครูที่ได้รับการถ่ายทอดรุ่นแล้วรุ่นเล่า...พอข้ามยุคสมัยมา ความซาบซึ้งในคุณค่าของมวยไทย ก็ค่อยๆ เลือนหาย กลายเป็นรหัสที่ซ่อนเร้นหลังไม่เข้าใจและไม่สนใจที่จะสืบสานตามเจตนารมณ์ดั้งเดิม

หลายคนอาจเคยสงสัยในหลายเรื่องราวว่าทำไมคนโบราณมักจะ “หวงวิชา” กันนัก สำหรับเรื่องมวยไทยแล้ว มีเหตุผลในการอธิบายได้ว่า ตามจุดมุ่งหมายประการแรกของการสอนมวยไทยในอดีตคือ **มุ่งสอนคนให้เป็นคนดีก่อนนั้น** ครูสมัยโบราณจะจริงจังกับเรื่องนี้มาก เพราะกลัวว่าวิชาความรู้จะตกไปอยู่ในมือของ

คนไม่ดี แล้วทำให้เกิดความเสียหายตามมา จึงจำเป็นต้องเลือกรับลูกศิษย์ที่เป็นคนดีจริง ๆ

ครั้นเริ่มเรียนเริ่มสอนกันแล้ว ใช่ว่าศิษย์ทุกคนจะสามารถรับรู้ทุกอย่างที่ครูจะถ่ายทอดให้ เพราะคนที่เป็นทั้งคนดีและเก่งด้วยนั้น หากกันได้ไม่มากนัก ขณะที่ครูสมัยก่อนก็มักเป็นครูที่รอบรู้ สามารถนำทุกอย่างที่เป็นองค์ความรู้ของศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวของไทยมาเชื่อมโยงกันได้อย่างมีศาสตร์และศิลป์หรือที่เรียกว่าเป็นองค์รวมนับตั้งแต่พื้นฐานของมวยไทย ซึ่งเป็นเรื่องของการใช้ความสามารถของทุกส่วนที่มีอยู่ในร่างกาย ไม่ว่าจะเป็น หมัด ศอก เขน เท้า เข่า เข้ง แล้วออกอาวุธที่มีอยู่ในการชก ต่อย เตะ ถีบ หมัด ทับ เพื่อป้องกันตัวเองได้ ซึ่งทักษะเหล่านี้สามารถนำมาเชื่อมโยงกับกระบี่กระบองที่เรียกกันว่าเป็นการต่อมือ ในยามที่ได้รับการบาดเจ็บมา ก็จะสามารถนวดเพื่อรักษาตัวเองได้เช่นกัน แม้ในเรื่องของดนตรีก็ยังนำมาผสมผสานได้อย่างลงตัวตั้งแต่เริ่มต้นไหว้ครู หากกำหนดเกณฑ์ความทันสมัยของกีฬาที่วัดจากการมีดนตรีประกอบ มวยไทยก็ถือว่าเป็นกีฬาที่ทันสมัยมาร่วมพันปีแล้ว

การสอนมวยไทยเป็น Student Center มาหลายศตวรรษ

ครูสมัยก่อนมักสอนตามความถนัดของลูกศิษย์ จึงเป็นคนช่างสังเกต ละเลียดรอบคอบ รู้ว่า ศิษย์คนไหนถนัดในเรื่องอะไร ...บางคนอาจถนัดเรื่องมวย อีกคนอาจถนัดกระบี่กระบอง แต่ถ้ารู้ว่าคนไหนไม่ตีพอ ก็ไม่จำเป็นว่าครูต้องให้ความรู้หมด หากเห็นว่า ท่าทางน่าจะเป็นครูได้ ก็จะถ่ายทอดให้หมด รูปแบบการเรียนการสอนของครูไทยเช่นนี้ อาจารย์สุจิตราถือว่าเป็น Student Center ที่เกิดขึ้นในเมืองไทยมานานแล้ว ขณะที่คนรุ่นปัจจุบันกำลังพยายามผลักดันกันทุกวันนี้

“...ตอนหลังทำไมวิชาจึงส่งต่อไม่ได้ ทำไม่ถึงให้เอามาไว้ในครอบครัวยุคจนเข้าใจว่าเป็นเรื่องของการหวงวิชา แต่ความจริงเป็นเพราะต้องการดูแลศิษย์ของลูกศิษย์มากกว่า บ้านครูไทยบางคน ไม่ใช่ว่าจะเป็นลูกทั้งหมด แต่เป็นศิษย์ที่เปรียบเสมือนลูก ที่ครูให้มาอยู่ มารับใช้ เพื่อให้รู้ถึงนิสัยใจคอที่แท้จริง เพราะครูอยากจะทำคนดี คนที่ถูกใจ แล้วถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ จึงเหมือนเลือกปฏิบัติ แต่บางครั้งการจะไปยึดเย็ดให้คนที่เราต้องการจะถ่ายทอดให้ ก็ไม่ได้ เพราะเขาไม่ต้องการ” อาจารย์วิจิตต์ให้ความเห็น

การเรียนการสอนในรูปแบบของ Student Center และการบูรณาการองค์ความรู้เช่นในอดีต จึงเป็นเรื่องยุ่งยากเมื่อเวลาผ่านไป เพราะคนที่มาเป็นครูนั้นจะต้องเอาใจใส่ หุ่มเทเวลาให้กับลูกศิษย์เต็มที่ ต้องใช้ความพยายามและอดทนเสมอ ขณะที่ยุคปัจจุบันเราต้องแข่งกับเวลา แข่งกับทุกเรื่อง เราคงไม่แปลกใจแล้วว่า เพราะเหตุใดความรู้ที่เป็นองค์รวมจึงถูกจับแยกชิ้นส่วนออกมาในปัจจุบัน ดังเช่นเรื่องของดนตรีก็จับไปอยู่กับกรมศิลปากร สำหรับสอนเฉพาะนักรำละคร อาจารย์สุจิตราเผยว่า แท้ที่จริงแล้ว ไข่นักกระบี่กระบองในสมัยก่อนก็คือสิ่งเดียวกัน มีท่าว่าที่เหมือนกัน แม้กระทั่งกรมพลศึกษาเอง ก็ยังต้องมุ่งพัฒนาทักษะด้านการกีฬา เพื่อนำไปสู่ชัยชนะแห่งการแข่งขัน ผิดกับสมัยก่อนที่เล่นกีฬาเพื่อสร้างความสามัคคี ดังความในบทนิพนธ์เพลงกราวนกีฬารของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีท่านหนึ่งว่า “...เล่นรวมกำลังกันทั้งพวก...”

ถอดรหัสมวยไทย

นับตั้งแต่จากอาจารย์สุจิตราได้ทำวิทยานิพนธ์เมื่อปี พ.ศ. 2536 รหัสต่างๆ เริ่มที่จะเผยโฉมขึ้น ...เริ่มจากการใช้คำว่า “มวย” นั้นพบว่า มีความหมายลึกซึ้ง แปลว่า ผูก รวมกันเป็นหนึ่ง ซึ่งคำว่าผูกนี้มีถึงสี่ผูกด้วยกันคือ ผูกแรก ได้แก่ ผูกศีรษะ คนไทยเราถือกันมากกว่าศีรษะเป็นของสูง สมัยก่อนพ่อแม่ที่มีลูกเป็นทหาร เวลาออกไปรบก็จะอำนวยพรให้ลูกกลับมาด้วยความปลอดภัยพร้อมกับฉีกชายผ้าถุงชายโล่ง พันกับหมวก หรือพันกับศีรษะ ซึ่งถือว่าเป็นมงคลสูงสุด เช่นเดียวกับครูที่รักศิษย์เหมือนกับพ่อแม่ที่ห่วงใยลูก ก็จะทำมงคลซึ่งถักจากสิ่งที่คุณครูเคารพบูชาวมเข้ากับด้ายที่ได้รับการปลุกเสกจากพระเกจิอาจารย์เพื่อมอบให้ศิษย์เป็นเครื่องป้องกันตัว กำชับไม่ให้ถอดออก เพราะมีเหตุผลซ่อนอยู่คือ หากโดนศอกของคุณต่อสู้ ศีรษะก็จะไม่แตก โดยเฉพาะบริเวณทศดอกไม้ซึ่งเป็นจุดอันตรายต่อชีวิต

มาถึงผูกที่สอง คือ แหวนพืชรอดสำหรับผูกแขน เพื่อให้กำลังใจ มั่นใจว่าเป็นเครื่องป้องกันที่ครูคุ้มให้ พร้อมๆ กันนั้น หากถูกเตะมาโดนแขน จะช่วยให้หัวกลั่นเนื้อที่มัดไว้แล้ว ไม่แตก ผูกที่สาม เป็นการผูกมือ สำหรับใช้เป็นอาวุธ สมัยก่อนจะมีการพันมือ หรือที่เรารู้จักกันว่า มวยคาดเชือก ซึ่งเป็นการป้องกันข้อมือไม่ให้มือขึ้น ผูกสุดท้ายคือ ผูกใจ หมายถึง ครูกับลูกศิษย์จะต้องรักกัน เคารพกันไปตลอดชีวิต

อีกรหัสหนึ่งที่น่าสนใจซึ่งบรรพบุรุษของเราซ่อนไว้ในเรื่องของการไหว้ครู อาจารย์วิจิตต์ได้อธิบายว่า เมื่อเริ่มต้นด้วยเสียงปี่กลองเพื่อให้จังหวะนั้น ก็จะเริ่มกอบ

โดยวาดมือออก แปลว่า เป็นการรำลึกถึงพระคุณของพระแม่ธรณี แผ่นดินไทย ด้วยดวงใจ แล้วยกขึ้นมาถวายบังคม เพื่อเคารพต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อย่างภาคภูมิใจ พอเปลี่ยนท่าขึ้นจังหวะที่สองก็คือ **พรหมสี่หน้า** หมายถึงความดี 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แต่ก็ยังมีความหมายที่ลึกซึ้งซ่อนอยู่ในภูมิปัญญานี้อีกชั้นหนึ่งคือ การหมั่น 4 ทิศ นอกจากนักมวยสามารถไหวพ้อแม่ครูบาอาจารย์ ได้ทุกทิศทางแล้ว ครูยังสอนให้มองด้วยว่า ขณะที่หมั่นตัวอยู่นั้น อันตรายอยู่ที่ไหน ศัตรูซุกซ่อนอยู่ที่ใด จากนั้นจะขึ้นท่าใหม่โดยหมั่นอีก 8 ครั้ง เรียกว่า **ขุนพลกรายทวน 8 ทิศ** เพื่อดูให้แน่นอน พร้อมๆ กับการปรับสภาพจิตใจขณะที่เกิดความประหม่า ตื่นเต้น พอควบคุมจิตใจให้สงบลงได้แล้ว ก็จะรู้อย่างชัดเจนว่า คู่ต่อสู้ถนัดเรื่องอะไรบ้าง โดยสามารถดูและสังเกตได้จากท่าว่า

สมัยก่อนมักจะนำเรื่องคาถากำกับขณะที่มีการไหว้ครูด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างแรงบันดาลใจให้แก่กันมวยก่อนที่จะทำการชก อาจารย์วิชิตเผยว่า แท้ที่จริงคาถานั้นก็คืออุบายที่ทำให้จิตใจ มีสมาธิ ขณะที่ก้าวอย่างเอียงไปเพื่อที่จะส่งให้นักมวยสามารถดึงพลังจากกายขึ้นมา เรื่องของการนำสมาธิมาใช้ในทางการกีฬานั้น ชาวตะวันตกเพิ่งหันมาสนใจใน

ศาสตร์นี้กันมากขึ้นเมื่อไม่นานมานี้เอง ขณะที่เมืองไทยได้ใช้กันมานานแล้ว แต่ในปัจจุบันเรากลับละเลยเรื่องนี้ไป ภายหลังจากอาจารย์วิชิตได้ไปศึกษาต่างประเทศเพื่อกลับมาเป็นโค้ชนั้น พบว่า ที่ต่างประเทศได้ให้ความสำคัญในเรื่องสมาธิกับนักกีฬามาก จึงมักจะสอนให้นักกีฬาใช้เวลาเพียง 2-3 นาที ในการทำสมาธิเพื่อดึงพลังกลับมาให้ได้เร็วที่สุด จากจุดนี้เองที่ทำให้อาจารย์วิชิตตระหนักยิ่งขึ้นว่า จะต้องฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทยกลับมาใช้ใหม่ ทุกครั้งที่มีการสอน อาจารย์วิชิตจะเน้นย้ำกับลูกศิษย์อยู่เสมอว่า “พลังที่พวกเธอมีอยู่นั้น ไม่สามารถใช้ได้ทั้งตัวถ้าพวกเธอไม่มีสมาธิ”

ตอนที่ 2...พื้นมวยไทย ให้เป็นทุนทางสังคม

มวยไทย มวยไทยต่อมือ ซึ่งบรรพบุรุษของเรามีเพียงหอก ดาบ ต่อมือ แต่ก็สามารถรักษาชาติไว้ได้... **มนุษย์พันธุ์ไทย เป็นมนุษย์พันธุ์พิเศษ ที่มีอาวุธ 9 ชนิด อยู่ในตัว คือ สองหมัด สองศอก สองเข่า สองเท้า หนึ่งหัว โดยเฉพาะหนึ่งหัวนี้คือมันสมองอันเลิศล้ำของคนไทย ที่เป็นทั้งนักแก้ปัญหา นักประนีประนอม จึงรักษาชาติไว้ได้...ถ้าเราเอาสิ่งเหล่านี้มาเป็นสื่อ เป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาคนให้ “เป็นมวย” หมายถึง ฟังเป็น คิดเป็น พูดเป็น แก้ปัญหาเป็น และเรียนรู้วัฒนธรรมไทยอย่างถ่องแท้ ก็พร้อมที่จะก้าวไปสู่สังคมโลกอย่างสง่างาม คนอย่างนี้ที่เรียกว่า “คนเป็นมวย” ...อาจารย์วิชิต ชี้เชิญ**

ปลุกชีพเพื่อสานตำนานมวยไทยที่แท้จริง

หลังจากนักปฏิบัติอย่างอาจารย์วิชิตได้ต่อสู้เพื่อพื้นมวยไทยอย่างโดดเดี่ยวมานานหลายปี เมื่อโคจรมาพบกับอาจารย์สุจิตราซึ่งมีวิทยานิพนธ์รางวัลดีเด่นรับประกันความแข็งแกร่งทางวิชาการและนักการศึกษารุ่นใหม่ไฟแรงอย่าง **ผศ.ดร.ชาญชัย ยมดิษฐ์** คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏจลอมบึง **ความสามัคคีทางวิชาการ**จึงเกิดขึ้นจากพื้นฐานของการมีแนวคิดเดียวกัน มีความเชื่อเดียวกัน และมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่เหมือนกันในสืบสานตำนานมวยไทยที่แท้จริง ทั้งสามท่านเหล่านี้จึงเป็นแกนหลักในการสร้าง **หลักสูตร ป.บัณฑิต (มวยไทย)** หรือประกาศนียบัตรบัณฑิตมวยไทยขึ้นมา และพยายามผลักดันให้มีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาของภาครัฐจนเป็นผลสำเร็จเป็นแห่งแรกของประเทศไทย

อาจารย์ชาญชัยกล่าวว่า “ในหลักสูตร ป.บัณฑิตมวยไทย เราพยายามจะสร้างความเป็นมวยไทยจริงๆ ที่ไม่เน้นความดุเดือด ความรุนแรง หรือการมุ่งเอาแพ้เอาชนะในเชิงพาณิชย์ เพราะรากฐานของวิชามวยไทยที่แท้จริงคือ การรู้จักการให้การเสียสละ ความรู้รักสามัคคี ความกตัญญูต่อแผ่นดินเกิด และผู้มีพระคุณ มีไว้สำหรับป้องกันตนเองจากการถูกรังแก และใช้ปกป้องบ้านเมืองเป็นหลักสำคัญ

...**หัวใจของหลักสูตรนี้** จึงเป็นการเสริมสร้างความคิด เพื่อยกระดับจิตวิญญาณในทางคุณธรรมของคนให้สูงขึ้น ซึ่งจะพัฒนาไปสู่การเป็นหลักสูตรของการสร้าง **ครูมวยที่ดี** และมีองค์ความรู้ที่เป็นรากฐานอันแท้จริงของมวยไทย โดยให้

ความสำคัญกับสังเคราะห์และทำวิจัย รวมทั้งสามารถสืบทอดแก่คนรุ่นหลังได้อย่างสอดคล้องตามปรัชญาของหลักสูตรที่ว่า “เป็นมวย” คือ คิดเป็น พังเป็น พูดเป็น แก้ปัญหาเป็น เน้นการสอนคนให้เป็นคนดีก่อนการสอนทักษะการต่อสู้”

เพื่อให้ปรัชญาตามหลักสูตรสามารถเกิดผลจริงในทางปฏิบัติ มหาวิทยาลัยราชภัฏจอมบึง ราชบุรี จึงสร้างหลักสูตรที่เรียกว่าสหวิทยาการอย่างมี

เอกลักษณ์โดยบูรณาการศาสตร์ทุกศาสตร์เข้าด้วยกันอย่างครบเรื่อง อาทิ วิชาที่ว่าด้วยเรื่องของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและการต่อสู้ ทักษะ (skill) วิทยาศาสตร์การกีฬา จิตวิทยา อาหารเพื่อสุขภาพ การนวดและการดูแลเจ็บป่วย ฯลฯ พร้อมกันนั้นก็นำหลักการสร้างคนดีคู่ขนานไปกับคนเก่งด้วย โดยการยอมมรดก 38 ประการตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา ให้เหลืออยู่ 9 ประการ และนำสี่ตามฉัพพรรณรังสีขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า 9 สี มาแสดงถึงลำดับความดีความเก่งตามลำดับของมรดกที่ได้ระดับจากกันลงไปจนจรดเศียร ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสูงสุด

มรดก 9 ประการ	ความดีตามความหมายของมรดก 9 ประการ	ความสามารถตามความหมายของมรดก 9 ประการ
มรดกที่ 1 สีแดง	ความกตัญญู เคารพบูชาคนที่ควรเคารพ	มีสมมติทักษะการสร้างร่างกายสำหรับมวยไทยขึ้นทำให้คู่มวยไทย ขึ้นพรหมกระบี่ รำมวยไทย 1 ท่า รำกระบี่ 6 ไม่รำ ทักษะการใช้อาวุธหมัด เท้า เข่าศอก รุกและรับ 5 ท่า ตีกระบี่รุกและรับ 6 ไม่
มรดกที่ 2 สีส้ม	ความมีวินัย ความซื่อสัตย์	มีสมมติ รำมวยไทย 2 ท่า รำกระบี่ 12 ไม่รำ ทักษะการใช้อาวุธหมัด เท้า เข่าศอก รุกและรับ 10 ท่า ตีกระบี่รุกและรับ 12 ไม่
มรดกที่ 3 สีเหลือง	ความอดทน ความวิริยะ อุตสาหะ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน	มีสมมติ รำมวยไทย 3 ท่า ขึ้นพรหมดาบสองมือ รำดาบสองมือ 6 ไม่รำ ทักษะการใช้อาวุธหมัด เท้า เข่าศอก รุกและรับ 15 ท่า ตีดาบสองมือรุกและรับ 6 ไม่
มรดกที่ 4 สีเขียว	ความไม่ประมาท ความเป็นคนว่าง่าย	มีสมมติ รำมวยไทย 4 ท่า รำดาบสองมือ 12 ไม่รำ ทักษะการใช้อาวุธหมัด เท้า เข่าศอก รุกและรับ 20 ท่า แม่ไม้และลูกไม้มวยไทย 5 ท่า ตีดาบสองมือรุกและรับ 12 ไม่
มรดกที่ 5 สีฟ้า	ความสามัคคี มีน้ำใจเป็นนักกีฬา	มีสมมติ รำมวยไทย 5 ท่า ขึ้นพรหมจักร รำจักร 6 ไม่รำ ทักษะการใช้อาวุธหมัด เท้า เข่าศอก รุกและรับ 25 ท่า แม่ไม้และลูกไม้มวยไทย 10 ท่า ตีจักรรุกและรับ 6 ไม่
มรดกที่ 6 สีน้ำเงินแก่	เสียสละ ให้ทาน	มีสมมติ รำมวยไทย 6 ท่า รำจักร 12 ไม่รำ ทักษะการใช้อาวุธหมัด เท้า เข่าศอก รุกและรับ 30 ท่า แม่ไม้และลูกไม้มวยไทย 15 ท่า ตีจักรรุกและรับ 12 ไม่ ทักษะการนวดสำหรับมวยไทย
มรดกที่ 7 สีม่วง	มีศิลปวิทยา	มีสมมติ รำมวยไทย 7 ท่า ขึ้นพรหมพลองรำพลอง 6 ไม่รำ ทักษะการใช้อาวุธหมัด เท้า เข่าศอก รุกและรับ 35 ท่า แม่ไม้และลูกไม้มวยไทย 20 ท่า ตีพลอง รุกและรับ 6 ไม่ ทักษะการเป็นผู้ฝึกสอนมวยไทย และมวยไทยต่อมือ
มรดกที่ 8 สีขาว	ความยุติธรรม พรหมวิหารสี่	มีสมมติ รำมวยไทย 8 ท่า รำพลอง 12 ไม่รำ ทักษะการใช้อาวุธหมัด เท้า เข่าศอก รุกและรับ 40 ท่า แม่ไม้และลูกไม้มวยไทย 25 ท่า ตีพลอง รุกและรับ 12 ไม่ ทักษะการตัดสินมวยไทย และมวยไทยต่อมือ
มรดกที่ 9 สีเงิน	อ่อนน้อมถ่อมตน ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี	มีสมมติ รำมวยไทย 9 ท่า ขึ้นพรหมอื่นๆ (ไม้สั้น โล่ เซน มัดสั้น) การต่อสู้พลิกแพลงทักษะการใช้อาวุธหมัดเท้า เข่าศอก รุกและรับ 45 ท่า แม่ไม้และลูกไม้มวยไทย 30 ท่า การบูรณาการกีฬาไทย กีฬาสากล การเป็นผู้จัดการมวยไทย และมวยไทยต่อมือ

เน้นกิจกรรมนำการเรียนรู้เพื่อ หล่อหลอมศิษย์ได้อย่างมี คุณภาพ

การสร้างความรู้คู่ความดีซึ่งมีเรื่องของนามธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยนั้น อาจดูเป็นเรื่องยากหากต้องการให้เกิดผลที่แท้จริง จึงจำเป็นต้องนำกิจกรรมมาเป็นเครื่องมือในการหล่อหลอม...

**“ถ้าเราจะหล่อหลอมคนให้ได้
ลักษณะแนวคิดอย่างเรา ให้เกิดความ
ซาบซึ้งถึงศิลปวัฒนธรรมเหมือนเรา การ
ให้เขาดู เขาเห็น สอนตามทฤษฎี แล้ว
บอกว่าต้องอดทน เสียสละ มีวินัย จะไม่
ได้ผล เพราะเขาจะไม่เกิดความรู้สึกเหมือนที่
เรารู้สึก จึงต้องให้เขาเข้าไปสัมผัสด้วยการเอา
ตัวไปทำกิจกรรมต่างๆ ที่สร้างขึ้นในห้องเรียน”**
...นี่คือรหัสที่อาจารย์สุจิตราบอกว่าพยายาม
ใส่เข้าไปโดยไม่บอกให้ศิษย์รับรู้ เพราะ
ต้องการให้เกิดการเรียนรู้ และให้เข้าใจด้วย
ตนเอง

บรรยากาศการเรียนการสอนตาม
หลักสูตรนี้ จึงมีความเข้มข้น มีการเคี่ยวกรำ
ศิษย์ตั้งแต่เช้าจรดเย็นทุกช่วงวันเสาร์วันอาทิตย์
มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูกับศิษย์
อย่างใกล้ชิด โดยผลัดกันเป็นครู เป็นศิษย์ ตาม
ภูมิความรู้ของแต่ละคน อย่างเช่นช่วงเช้า
อาจารย์สุจิตราจะเป็นครูสอนวิชาการ พอถึง
ช่วงบ่ายก็ไปเป็นศิษย์อาจารย์วิชิตเรียนทักษะ
การป้องกันตัว อาจารย์ลักษณ์ นาคบุตร
ผู้เชี่ยวชาญเรื่องนวดแผนโบราณ ซึ่งมี
สถานภาพเป็นทั้งนักศึกษาและครูสอนนวด
ด้วยนั้นก็สามารถเล่นบทบาทได้ทั้งศิษย์และครู
ขณะที่ **สุพันธ์ ชะใบรัมย์** อดีตแชมป์
มวยไทยโลกสองสมัย **อโนชา ชูพินิจ** แชมป์
กระบี่กระบองของไทย ด้วยภูมิความรู้ด้าน
มวยไทยและกระบี่กระบอง นักศึกษาทั้งสอง
ท่านนี้ ก็สามารถขึ้นมาสอนผู้เป็นครูได้เช่นกัน
ถึงแม้ครูและศิษย์จะเหน็ดเหนื่อยกัน

แค่ไหน...แต่ก็เป็นเรื่องแปลกแต่จริงที่อาจารย์ลักษณ์เผยความรู้สึกว่าพอถึงวันศุกร์ที่ไร
ก็อยากจะให้ถึงค่ำเร็วๆ เพื่อที่จะได้มาเรียนในเช้าวันเสาร์ พอเข้าชั้นเรียนแล้ว ก็อัด
เทปถอดเทปเพื่อแบ่งปันความรู้ให้เพื่อนร่วมชั้นที่อาจตามไม่ทัน หากใครที่ฟิตซ้อม
มวยไทย กระบี่กระบองผิดท่า ยกแขนไม่ขึ้น ก็วิ่งมาหาอาจารย์ลักษณ์ช่วยรักษา
อาการเจ็บปวดให้...

อโนชา ในฐานะที่เป็นน้องเล็กของห้องที่มีวัยห่างไกลกว่าศิษย์ส่วนใหญ่ถึง
ขนาดเรียกว่าลูกได้นั้น บอกว่า ไม่รู้ลึกรู้ลึกว่ามีช่องว่างระหว่างวัยแต่อย่างใด กลับมี
ความรู้สึกอบอุ่นมากกว่า เพราะทุกคนจะคอยดูแลกันตลอด ยามว่างก็มีอาหารมา
แบ่งทานร่วมกัน คุยกันอย่างมีความสุข บางครั้งก็ได้เปลี่ยนจากการซ้อมดาบไปที่
พระธาตุโปงนก จึงถือโอกาสไปเที่ยวในตัวด้วย

วันที่ทีมวารสารฯ ไปเยี่ยมเยียนนั้น เป็นช่วงออกพรรษาและเป็นหน้าทอด
กฐินพอดี หลังจากที่พวกเราได้ทดลองยกแข้งยกขา ออกหมัดมวยไทย ตีกระบี่
กระบอง ร่วมกับศิษย์ทั้ง 15 คนแล้ว ตกเย็นก็ได้เห็นภาพของครูและศิษย์เลื่อน
ขบวนไปทอดกฐินยังวัดที่อยู่ในละแวกนั้นด้วยใบหน้ายิ้มแย้มบุญ พวกเราจึงเห็น
และได้พิสูจน์คำพูดของตัวแทนลูกศิษย์หลักสูตรมวยไทยที่ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ก่อน
หน้านี้นี้แล้วว่า **“บรรยากาศการเรียนไม่เครียด มีแต่ความอบอุ่น เพราะเราอยู่รวม
กันเหมือนพี่น้อง...”**

ประเมินผลคนดี...นามธรรมที่สามารถวัดได้

ด้วยกิจกรรมที่ร่วมกันสร้างสรรค์ในชั้นเรียน โดยเฉพาะกิจกรรมที่มุ่งปลูกฝัง
ให้ศิษย์เห็นคุณค่าและซาบซึ้งในวัฒนธรรมไทย พร้อมๆ กับการปลูกฝังเรื่องคุณ
งามความดี เมื่อนำมาผนวกเข้ากับการเอาใจใส่ทุ่มเทของผู้เป็นครูที่ต้องดูแลศิษย์
อย่างใกล้ชิดนี้เอง ที่ทำให้ครูสามารถสังเกตพฤติกรรมของศิษย์ได้อย่างดี ย่อมมี
ประสบการณ์อันยาวนานจากการเป็นครูด้วยแล้ว ก็จะสามารถใช้เกณฑ์ในใจ (Value
Judgment) ของครูวัดเรื่องที่เป็นนามธรรมได้ง่ายขึ้น

**“ถ้าเขามีสมาธิดี การสอนทุกไม่ว่าจะไม่พลาต วัดจากท่าทำได้ สิ่งเหล่านี้
ถ้าเราอยู่ด้วยกันนานๆ จะจับได้ สังเกตได้ อย่างเรื่องวินัย ซื่อสัตย์ ก็ดูว่าเขาเข้า**

ชั้นเรียนใหม่ ส่งงานตามเวลาใหม่ ถ้าครูสอนหนัก เขาอดทนวิริยะใหม่ เรื่องสามัคคี จะดูตอนที่ไปทำงานกลุ่มว่า มีน้ำใจช่วยเหลือเพื่อนฝูงไหม...เวลาสอน จะไม่มีการเช็คชื่อ แต่จะอยู่ในใจ รู้ว่าคนนี้ตั้งใจ ไม่ตั้งใจ รู้ว่าใฝ่รู้ใฝ่เรียนแค่ไหน เวลาส่งการบ้าน คนนี้ค้นไม่ค้น ข้อมูล ครูสามารถให้คะแนนตั้งแต่ยังไม่สอบด้วยซ้ำ”

นอกจากวัดเรื่องความดีแล้ว ยังต้องวัดเรื่องทักษะ ความสามารถของศิษย์ควบคู่กันไปด้วย โดยครูจะมีการประเมินทั้งความสามารถตามความหมายของมงคล 9 ประการดังที่ปรากฏในตาราง และศิษย์ทุกคนจะต้องก็จะต้องสอบผ่านทั้งสองเกณฑ์ด้วย จึงจะสำเร็จการศึกษาได้

ขยายผลมวยไทย...สร้างมูลค่าเพิ่มสู่สังคม

ความรู้ที่ตกผลึกซึ่งกลั่นมาจากประสบการณ์อันยาวนานกว่า 4 ทศวรรษ ของอาจารย์วิชิต ทำให้ค้นพบว่า กีฬาไทยแต่ละตัวเป็นพื้นฐานของกีฬาสากลทั้งหมดเลย โดยเฉพาะมวยไทยนั้น ขบวนการชก ต่อย เตะ ถีบ ทุ่ม ทับ จับ หัก เป็นพื้นฐานของทุกศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันตัวของทั่วโลก ปัจจุบันพบว่าต่างประเทศได้นำกระบวนการท่ามวยไทยไปใช้หลายประเทศทั้งในเรื่องศิลปะป้องกันตัว อย่างเช่น เค-วัน ดิก บ็อกซิ่ง ของประเทศญี่ปุ่น ตลอดจนนำไปประกอบท่าแอโรบิกที่กำลังนิยมกันในขณะนี้คือ บอดี้คอมแบท เป็นต้น

อาจารย์สุจิตราเผยว่า ขณะที่พยายามสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตเกี่ยวกับเรื่องมวยไทยนั้น พบว่า เพียงแค่คำว่า “มวยไทย” ก็มีชื่อปรากฏขึ้นเกือบล้านเว็บไซต์ แสดงว่ามวยไทยเป็นที่นิยมของต่างชาติมาก จึงพอจะประมาณการได้ว่า ค่ายมวยไทยที่มีอยู่ทั่วโลกน่าจะมีตัวเลขที่ไม่น้อยกว่า 2 แสนค่าย

จากประสบการณ์การสอนมวยไทยใน

ต่างแดน ไม่ว่าจะเป็นของอาจารย์วิชิต อาจารย์สุจิตรา อาจารย์ลักษณ์ ครูสุพันธ์ แชมป์มวยไทยโลก เห็นพ้องว่า มวยไทยเรายังขาดการส่งเสริมที่ดี ทำให้ครูที่ไปสอนมวยไทยในต่างประเทศ เป็นนักมวยที่หมดสภาพแล้ว พอไปสอนก็ไม่รู้วิธีการถ่ายทอดคือ ไปสอนวิธีชกกันบนเวที ชนกันบนเวที สิ่งเหล่านี้ก็มียุคความรู้ยุคหนึ่งต่อไปอีกไม่ได้ ครูมวยไทยเหล่านี้จึงต้องพยายามปรับหลักและวิธีการสอนใหม่ โดยเฉพาะการเน้นเอกลักษณ์ความเป็นไทยและมวยไทยที่แท้จริง

“ฝรั่งเขาเรียนรู้เร็วมาก คนที่จะไปสอนต้องเรียนรู้กระบวนการของเขา แล้วผสมผสานกับของเขา อย่างเช่นเวลาผมไปสอน ก็สอนแค่หมัดตรงว่ามันส่งแรงจากตรงไหน แล้วก็ให้เขาพูดภาษาไทยด้วยว่า... หมัดตรงๆ...แล้วให้เดินไปในระยะ 10 เมตรในโรงยิม ว่าทำได้กี่ครั้ง เวลาเท่าไร ต่อไปก็สอนเขาดตรง และให้พูดว่า...เขาดตรงๆ...ด้วย คือเราต้องให้เขาแข่งกับระยะทาง เวลา ความเร็ว มีสถิติ เรียกว่าสอนแบบตามสากล จึงต้องมีวิธีการถ่ายทอด เป็นแพทเทิร์น เป็นวิชาการ และสนุกด้วย สิ่งเหล่านี้เราต้องถอดออกเป็นชิ้นส่วนย่อยๆ อย่างนี้”

ส่งออกมวยไทย...เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

นอกเหนือจากนี้แล้ว ยังมีเรื่องสำคัญที่ถือว่าเป็นจุดขายของมวยไทยคือ การไหว้ครูมวยไทยและการนวด... การไหว้ครูมวยไทยนับเป็นเสน่ห์ดึงดูดความสนใจของชาวต่างชาติมาก ขณะนี้พบว่าต่างชาติเริ่มที่จะหันมาดูการไหว้ครูมากกว่าการต่อสู้ เพราะเห็นว่าเป็นศิลปะที่งดงามหาดูได้ยาก อีกทั้งยังมีความหมายลึกซึ้งซ่อนอยู่ในแต่ละท่าด้วย จึงเป็นที่มาของการจัดพิธีไหว้ครูมวยไทย โดยเปิดโอกาสให้คนทุกชาติ ทุกศาสนา เข้ามาร่วมพิธีกรรมอันทรงคุณค่าของไทยทุกปี ซึ่งในปีนี้ได้เข้าสู่ปีที่ 7 แล้ว และมีถึง 71 ประเทศเข้ามาร่วมกิจกรรมดังกล่าว

ทางด้านการนวดก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ไม่สามารถจับแยกออกไปจากมวยไทยได้ เนื่องจากเป็นการนำภูมิปัญญาไทยมาใช้ในการบำบัดรักษาแบบธรรมชาติขณะเกิดอาการบาดเจ็บมา อาจารย์ลักษณ์เล่าว่า มีลูกศิษย์ชาวเยอรมันคนหนึ่งมีปัญหาไขข้อไขนไขไม่ได้ จรดมวยไม่ได้ รักษาอย่างไรก็ไม่หายมาเป็นเวลาร่วม 8 ปีแล้ว เพียงแค่

อาจารย์ลักษณะให้ศิษย์คนนั้นนอนแล้วกดท้อง 2 ที่ ใต้ก็เคลื่อน ลมก็เดิน ทำให้จรมวยได้ ชก ได้เหมือนปกติ... ด้วยความสามารถที่เรียกว่า พรสวรรค์เมื่อบวกเข้ากับพรแสวงที่อาจารย์ ลักษณะเรียนรู้เพิ่มเติมจากภูมิปัญญาไทย ไม่ ว่าจะเป็นเรื่องสมาธิ วิปัสสนา ของสายหลวง พ่อชา และฤๅษีดัดตนของวัดโพธิ์ ก็ได้รับการ ขนานนามว่าเป็น “หมอเทวดา” เพราะ สามารถบำบัดรักษาโรคได้อย่างน่าอัศจรรย์ กลายเป็นเรื่องของการบินปากต่อปาก ทำให้ อาจารย์ลักษณะสามารถบินไปสอนที่ต่าง ประเทศต่อเนื่องมาเป็นปีที่ 8 แล้ว

จากจุดเด่นของมวยไทย นวดไทย ที่ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้มวยไทยทั้งในแง่ เม็ดเงินและคุณค่าที่มีอาจตีราคาได้นั้น ทำให้ อาจารย์วิจิตและทีมงานมองว่า ถึงเวลาแล้วที่ **คนไทยจะต้องส่งออกมวยไทยที่แท้จริง และกระตุ้นให้คนไทยหันมาเล่นมวยไทย** แทนเทควันโดที่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูง ในขณะนี้ โดยมุ่งเจาะกลุ่มเป้าหมายที่มีการ ศึกษาเป็นหลัก

“คนที่เข้ามาเรียนมวยสมัยก่อนเป็น นักการพนัน แต่เดี๋ยวนี้เริ่มเปลี่ยนมาเป็น

ทนายความ แพทย์ นักจิตวิทยา นักกฎหมาย เป็นบุคคลที่มีระดับชั้น และองค์ ความรู้ของคนพวกนี้ไปเร็วมาก ทำให้เราต้องเร่งให้พวกไฮคลาสลงมาสนใจเรื่องนี้ ถ้า เราจับกลุ่มพวกนี้ได้เยอะ ก็จะเป็นตัวอย่างให้คนอื่นทำตาม อีกอย่างการจับกลุ่มผู้มี การศึกษา ก็สามารถใช้ปากอธิบายแทนเราได้ เราก็จะได้แนวร่วม

ถ้าเราจะไปสู่กับต่างประเทศ จะเล่นระดับชาวบ้านไม่ได้ มันตันแล้ว เราต้องเล่นระดับข้อมูล เล่นระดับนักการศึกษา นักวิชาการ พอพูดถึงเรื่อง ไหนก็สามารถอธิบายได้ในแง่เครื่องมือทางการศึกษา วิทยาศาสตร์การกีฬา เช่น พูดถึงเรื่อง Reflex Physiology เราก็มีเรื่องนวดให้คุณ พูดถึงเรื่อง Brain Gym ที่ ตอนนี้อย่างประเทศกำลังสนใจกันมากกว่า ทำอย่างไรจะออกกำลังกายให้มีผลดีต่อ สมองได้ พอเขาเห็นเราคงพลอง ก็บอกว่านี่คือ Brain Gym เราจึงต้องตามเขาให้ทัน อธิบายได้ว่า Brain Gym ทฤษฎีว่าอย่างไร และพลองของเราเป็น Brain Gym ได้อย่างไร”

ส่งท้ายมวยไทยเป็นอะไรได้กว่าที่คิด

มาถึงช่วงปิดท้าย คงพอจะทำให้เรามองเห็นภาพได้แล้วว่า มวยไทยยังเป็น อะไรได้อีกมากมาย หากเราสามารถเข้าใจถึงแก่นของมวยไทย คือ การสร้างพื้นฐาน ของการ “เป็นมวย” ให้คนไทยแข็งแรง ทั้งการฟังเป็น คิดเป็น พูดเป็น แก้ปัญหา เป็น เรียนรู้และรักษาวินัยธรรมไทย ภูมิปัญญาไทย รวมไปถึงสุขภาพด้วยนั้น ก็จะ ส่งผลให้คนไทยพร้อมที่จะก้าวไปสู่สังคมโลกได้อย่างสง่างาม

...วันนั้นมุมมองของคุณเริ่มเปลี่ยน และพร้อมที่จะก้าวมาเป็นเครือข่ายและ สร้างเครือข่าย เพื่อรวมพลังสร้าง “คนเป็นมวย” ...ก็จะร่วมกอบกู้ชาติ...ร่วม สร้างอนาคตของประเทศให้มั่นคงแข็งแรง.. ร่วมจรรโลงความเป็นไทยตามรอย บรพบุรุษของเราด้วยความภาคภูมิใจ...หรือยัง ?!!...

คณาจารย์และคณะนักศึกษาที่กรุณาให้เกียรติสัมภาษณ์ ประกอบด้วย อ.วิจิต ชี้เชิญ, ผศ.ดร.สุจิตรา สุคนธ์ทรัพย์, ผศ.ดร.ชาวนิชย์ ยมดิษฐ์ คณะบัณฑิตวิทยาลัย, อ.ลักษณะ เอกบุตร ผู้เชี่ยวชาญด้านการนวดเพื่อบำบัดรักษา, คุณอโณชา ชูพินิจ แชมป์กระบี่กระบองถ้วยพระราชทานสมาคมกีฬาไทย ปี 2533-2542, คุณสุพันธ์ ชะใบรัมย์ แชมป์มวยไทยโลกรุ่น เฟเตอร์เวท 57 ก.ก. ปี 2538 และ รุ่นแบนตั้มเวท 54 ก.ก. ปี 2542

วารสารฯ ขอขอบคุณ คณาจารย์และคณะนักศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรมวยไทย รุ่นที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏจอมบึง ที่ให้การต้อนรับด้วยไมตรีจิตอันอบอุ่นยิ่ง ♥

♦♦♦♦♦

พลังรักลูก + พลังเรียนรู้ในชุมชน

ภาพวาดภาพนั้นสร้างความพิศวงแก่ผู้ใหญ่ทุกคน เส้นเมจิกสีน้ำเงินหยาบๆบนแผ่นกระดาษขาวเป็นรูปผู้ชายคนหนึ่ง ชายคนนี้อยู่หลังกรอบหน้าต่างที่มีซี่ลูกกรง ถัดไปทางขวาของภาพ มีขวด 2 ใบวางอยู่

เจ้าของภาพเป็นเด็กชายวัยประมาณ 7 ขวบ เขามาเข้าร่วมกลุ่มการเรียนรู้ของครอบครัวในชุมชนน้ำล่อม ในเขตเทศบาล อ.เมือง จ.น่าน ซึ่งสมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมเวทีเรียนรู้ประมาณ 50-70 คนได้รับโจทย์ ให้ออกว่า “ครอบครัวในฝันของคุณ”เป็นอย่างไร

..กลุ่มเด็กน้อย 5-8 ขวบที่อภิปรายยังไม่เป็น ให้แสดงออกด้วยการวาดภาพ ส่วนพวกที่โตๆ ไม่ว่าจะป็นกลุ่มเด็กประถม เด็กวัยรุ่น คนหนุ่มสาวคนเป็นพ่อแม่ หรือผู้สูงอายุ ให้ใช้วิธีการอภิปรายในกลุ่ม

หลังอภิปรายในกลุ่มแล้ว ให้ตัวแทนออกมานำเสนอความคิดเห็นของกลุ่ม หลายกลุ่มบอกว่า

“ครอบครัวในฝัน ต้องไม่มีการทุบตี ไม่ทำร้ายกัน”

“พูดจากันดีๆ ไม่ด่าทอด้วยถ้อยคำหยาบคาย”

“ร่วมทุกข์ร่วมสุข มีอะไรช่วยเหลือกัน”

“ไม่ร่ำรวยก็ได้ แต่ขอให้พอกินพอใช้”

“มีสุขภาพที่ดี ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย”

“ได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา พ่อแม่ที่แก่ชรามีลูกหลานดูแลปรนนิบัติยามชรา”

.....
เด็กน้อยเจ้าของภาพ “ชายหลังกรอบหน้าต่าง” ออกมาเล่าเรื่องเกี่ยวกับภาพที่เขาวาดว่า “รูปพ่อ...พ่อผมอยู่ในคุก เพราะขายยาบ้า ผมต้องมาอยู่กับลุงและพี่ชาย ลุงกับพี่ชายติดเหล้ากินเหล้า เมาทั้งวัน...ผมไม่อยากอยู่ในบ้านแบบนี้” เสียงของเด็กน้อยสะท้อนไปถึงใจผู้ใหญ่ทุกคนหลายคนก้มหน้าซ่อนน้ำตาคลออยู่ในชุมชน ผู้ใหญ่ “เห็น”เด็กน้อยคนนี้นักทุกวัน แต่ไม่มีใคร “มองเห็น”ความทุกข์ยากของเขา....???

จากเวทีเรียนรู้ในชุมชนของ “โครงการสร้างเสริมศักยภาพการเรียนรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง” ของสถาบันครอบครัวรักลูก หรือที่มักเรียกกันสั้นๆว่า “โครงการครอบครัวเข้มแข็ง” ทำให้ปัญหานานัปการที่เกิดขึ้นในครอบครัว อันแต่

¹ สุภาวดี หาญเมธี สถาบันครอบครัวรักลูก, บริษัทรักลูกแฟมิลีกรุ๊ป จำกัด

เดิมถูกชักชวนเอาไว้ภายใต้คติ “ไฟในอย่านำออก ไฟนอกอย่า
นำเข้า” ได้รับการเปิดเผยต่อชุมชนคนในหมู่บ้านเดียวกัน

ความทุกข์ทั้งปวงที่มีอยู่เริ่มระบายถ่ายทอดสู่กัน

เริ่มขยายผลไปสู่การตั้งคำถามและในที่สุดร่วมกันหาทางออก

ปัญหาของเด็กชายบ้านน้ำล่อม เริ่มได้รับการดูแล ชุมชน
เริ่มหาทางช่วยขยายให้เด็กน้อย เขาได้ย้ายไปอยู่กับครอบครัว
ฝ่ายยายที่ดูแลและอบอุ่นกว่า ชุมชนเริ่มสนใจและให้การช่วยเหลือ
หาทุนการศึกษา ฯลฯ รอยยิ้มเริ่มปรากฏในชีวิตของเด็กน้อย

เช่นเดียวกับเด็กชายบ้านน้ำล่อม ยังมีกรณีปัญหาอีก
มากมายที่รุนแรงขึ้นเรื่อยในชนบท ไม่ว่าจะเป็น พ่อแม่แม่เฒ่าที่
ถูกลูกหลานทอดทิ้งให้อยู่กับความว้าเหว เด็กน้อยที่ถูกพ่อแม่ทิ้ง
ไว้กับปู่ย่าตายายที่อดอยากยากจน พ่อแม่ที่แตกแยก ทะเลาะ
เบาะแว้งและใช้ความรุนแรง ปัญหาวัยรุ่นที่ก่อความเดือดร้อนใน
ชุมชน การก่อคดีทำร้ายร่างกายกัน การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอัน
ควร ปัญหาค่านิยมฟุ้งเฟ้อ บริโภคนิยม เอาอย่างภาพในสื่อและ
การโฆษณา... ฯลฯ

ในขณะที่ ทิศทางของประเทศมุ่งความสนใจไปที่
การเพิ่มตัวเลขทางเศรษฐกิจ ยอดการส่งออก ดัชนี
ตลาดหลักทรัพย์ อัตราการลงทุนจากต่างประเทศ ฯลฯ มี
การอัดฉีดทุกระบบ และทุกระดับเพื่อเป้าหมายนี้

แต่ท่ามกลางตัวเลขที่ดูดีแข่งขันกับต่างประเทศได้นั้น
ชีวิตจริงของผู้คนลำบากยากยิ่งขึ้น

ความมั่นคงในชีวิต ความมั่นคงในจิตใจ สุขภาวะทุก
ด้าน... ลดลงอย่างต่อเนื่อง

โครงการ “ครอบครัวเข้มแข็ง” ของสถาบันครอบครัวรัก
ลูก บริษัทรักลูกแฟมิลี่กรุ๊ป จำกัด ดำเนินการภายใต้การ
สนับสนุนของ สสส. หรือสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้าง
เสริมสุขภาพ อันเป็นองค์กรอิสระของรัฐ ที่ได้งบประมาณมา
จาก ภาษีบาป คือภาษีที่เก็บมาจากการขายเหล้าและบุหรี่

8 จังหวัดได้แก่ ลำปาง น่าน พะเยา ในภาคเหนือ สุรินทร์
กาฬสินธุ์ ในภาคอีสาน และสุราษฎร์ธานี พัทลุง(รวมสงขลาบาง
ส่วน) และตรัง ในภาคใต้ เป็นพื้นที่ดำเนินงานของโครงการฯ โดย
นำร่องดำเนินการใน 85 ชุมชนมาตั้งแต่เดือนมกราคม 2547

เริ่มต้นที่คณะทำงาน

ทั้ง 8 จังหวัดรับหลักการ ยุทธศาสตร์ และแนวทางการ
ปฏิบัติงานของสถาบันครอบครัวรักลูก ที่จะพัฒนาการเรียนรู้ของ

ครอบครัวในจังหวัดของตน

ด้วยการจัดตั้ง “คณะทำงานครอบครัวเข้มแข็งจังหวัด”

อันมาจากประชาชนผู้มีใจอาสาจำนวนหนึ่งประมาณ 10-20 คน
ที่อยากแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับครอบครัวและเด็กในจังหวัดของตน
มีศักยภาพ และมีเวลาที่จะเข้าร่วมทำงานผลักดันจริงจัง คน
กลุ่มนี้ไม่ใช่มาแต่ชื่อ ประเภทมาเป็นกรรมการแต่ไม่ร่วมทำงาน
นั้นหาได้ไม่

เลือกสรรชุมชน

เมื่อได้ “คณะทำงานครอบครัวเข้มแข็ง” แล้ว คณะ
ทำงานจังหวัดจะเลือกชุมชนนำร่องจำนวนหนึ่งประมาณ 10 ชุมชน
ที่มีผู้คนซึ่งตระหนักในปัญหาและยินดีจะขับเคลื่อนเรื่องเด็กและ
ครอบครัวในชุมชนของตน ชุมชนไหนไม่สนใจเรื่องเด็กและ
ครอบครัว ไม่อยากทำ... ต้องไม่ผลักดันหรือสั่งการให้ทำเด็ดขาด
เพราะเรื่องครอบครัวเป็นเรื่องความสัมพันธ์ของมนุษย์
และการพัฒนามนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องที่สั่งการให้เกิดไม่ได้ ดังนั้น
คนทำงานทุกคนในโครงการนี้ต้องมี “ใจ” ที่จะทำเป็นพื้นฐาน จึง
จะเกิดผลสำเร็จของงาน

Keyword คำแรกของโครงการคือ “ความมุ่งมั่นตั้งใจ”

แต่ละชุมชนจะต้องมีคำมั่นสัญญาว่า จะสร้างเวทีเรียนรู้
แก่ประชาชนในชุมชนในเรื่องครอบครัวและเด็ก ต่อเนื่อง ไม่น้อย
กว่า 5 เวทีหรือกิจกรรมในเวลา 10 เดือน... จะทำกิจกรรมเพียง
ครั้งเดียวแล้วไปบันทึกสร้างผลงานว่า ได้ “สร้างครอบครัวเข้ม
แข็งในชุมชนแล้ว” หาได้ไม่

เพราะเรื่องครอบครัวเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เป็นเรื่องของ
ความคิดจิตใจ จิตสำนึก ใช่ว่าพูดกันครั้งเดียวแล้วจะเกิดผล
หากแต่จะต้องสร้างให้เป็นทั้ง การจุดประกายกระตุ้นให้ทุกคน
ทั้งการจัดการศึกษาต่อเนื่อง ทั้งการเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรม
แบบมีส่วนร่วม (Interactive Learning Through Action)

ความต่อเนื่องจึงเป็น keyword สำคัญที่สองของโครงการฯ

อบรมแกนนำ

เมื่อได้ “ชุมชนครอบครัวเข้มแข็ง” นำร่องแล้ว แต่ละ
ชุมชนจะคัดเลือกส่ง “แกนนำ” ประมาณชุมชนละ 5-6 คนเข้ามา
ฝึกอบรมเพื่อให้เข้าใจทิศทาง นโยบาย เนื้อหาประเด็น และ
กระบวนการจัดการเรียนรู้

การอบรมนี้จะทำอย่างต่อเนื่อง ปีละ 3 ครั้ง 3 หลักสูตร
เพื่อให้ได้แกนนำที่เข้มแข็งที่สุดไปนำการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

เพราะการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสังคมไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากคนภายนอกเข้าไปจัดการ คนภายนอกอาจช่วยได้เพียงการกระตุ้น และส่งเสริมสนับสนุน แต่การเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงและยั่งยืน ต้องมาจากการผลักดันของคนในชุมชนนั่นเอง

ดังนั้น “แกนนำครอบครัวเข้มแข็ง” คือคนจากชุมชนที่มี “ใจ” มาฝึกอบรมทำความเข้าใจประเด็น มาเพิ่มทักษะการจัดการกระบวนการเรียนรู้ แล้วไปนำการเรียนรู้ในชุมชนของตนเอง

การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็งในแต่ละชุมชน จะสำเร็จได้หรือไม่เพียงไร ขึ้นอยู่กับว่าคุณภาพของแกนนำเป็นอย่างไร ถ้าแกนนำ “มีใจ” “เข้าใจ” และ “เอาจริง”

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

ทฤษฎีการเรียนรู้มีอยู่ว่า เมื่อมีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่ให้คนได้มาร่วมคิดร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ได้ลงมือปฏิบัติ ผู้เรียนจะเกิดความเข้าใจกว่า 70 % ของเนื้อหาการเรียนรู้นั้นในทางตรงข้าม

หากการเรียนรู้เป็นแบบสั่งสอน มีผู้รู้กว่า เพียงคนสองคน ที่ไปสั่งและสอนไปบรรยายให้ฟังฝ่ายเดียว ผลการเรียนรู้จะได้เพียง 10 % และ สำคัญที่สุด การเรียนรู้จะได้ผลดีที่สุด กว่า 90% เมื่อผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่ตนรู้ไปถ่ายทอดต่อแก่คนอื่นได้

โครงการครอบครัวเข้มแข็งจึงยึดเอา “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” เป็นแกนหลักของการจัดการเรียนรู้เรื่องครอบครัวในชุมชน

ชุมชนใดจะจัดเวทีเรียนรู้ ย่อมไม่ใช่การเชิญเอา อาจารย์วิทยากร พระ กำนัน นายอำเภอ มาบรรยาย สั่งการ...บรรยายจบแล้วกลับบ้าน...ทุกคนลืม หรืออย่างดี...ก็อาจจะจำได้ 10 %

หากแต่จะต้องวางแผนจัดกระบวนการให้เหมาะสม ตั้งใจที่จะให้ผู้เข้าร่วม สามารถดึงเอาประสบการณ์ชีวิตของคนทุกคน ซึ่งล้วนมีคุณค่า นำมาแลกเปลี่ยนถกเถียงกันในกลุ่มอย่าง

สร้างสรรค์ สามารถวิเคราะห์หาสาเหตุได้ตามหลักอริยสัจ 4 และที่สุดสังเคราะห์หาทางออกเพื่อนำไปปฏิบัติได้จริง

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ช่วยให้ทุกคนเห็นคุณค่าในประสบการณ์และความรู้เดิมของตนเอง เอาคุณค่าเหล่านั้นมาแบ่งปันกัน และก่อให้เกิดเป็นชุดความรู้ใหม่ๆ ของทุกคนร่วมกัน ซึ่งต่างจากการเรียนรู้แบบที่เรามักพบเห็นกันทั่วไป ที่ความรู้ผูกขาดอยู่กับเพียง “ผู้รู้” ไม่กี่คน แต่คนอื่นทั้งหมดถูกปฏิบัติเสมือน “ไม่มีความรู้อะไรอยู่เลย”

แต่ที่จริง มนุษย์ทุกคนมีความรู้บางอย่างโดยหนึ่งอยู่ กับตัวเสมอ โดยเฉพาะเรื่องครอบครัวอันเป็นเรื่องใกล้ตัว ทุกคนล้วนมีประสบการณ์ตรงที่เป็นความรู้มาแลกเปลี่ยนกับคนอื่นได้ทั้งสิ้น วิทยากรเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ที่จะมาช่วยเติมเต็มให้ความรู้ที่ได้จากการสนมนั้นงอกงามและอุดมสมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น

แกนนำจัดเวทีเรียนรู้

การฝึกอบรมแกนนำในหลักสูตรต่างๆ จะวางไว้ในกรอบเนื้อหา 4 กรอบสำคัญ ได้แก่

- **ฟื้นฟูหลักคิด-คุณธรรมของครอบครัว** เช่น หลักศาสนา ภูมิปัญญาชุมชน คำสั่งสอนของปู่ย่าตายาย เป้าหมายชีวิต คุณค่าของชีวิต นิยามความสำเร็จของครอบครัว สัมมาอาชีวะ พรหมวิหาร 4 การรู้เท่าทันโลกาภิวัตน์ และหลักเศรษฐกิจพอเพียง ฯลฯ

- **สานสัมพันธ์ในครอบครัว โดยเฉพาะระหว่างสามี-ภรรยา** อยู่กันอย่างไรให้มีความสุข จะจัดการกับความแตกต่างอย่างไร การสื่อสารที่สร้างสรรค์ หลักครองเรือน

- **การพัฒนาเด็กแต่ละช่วงวัย ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา จนกว่าจะพ้นอกพ่อแม่** เข้าใจหลักพัฒนาการเด็กแต่ละช่วงวัย และดูแลเด็กได้อย่างเหมาะสม ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน

- **ชุมชนร่วมกันดูแลครอบครัว** ระบบเครือญาติ ความเป็นเพื่อนบ้าน การสร้างกิจกรรมในชุมชน

การทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อสานต่อแผนพัฒนาเด็กและครอบครัวในชุมชน ฯลฯ

เมื่อแกนนำมีความเข้าใจต่อกรอบเนื้อหาชัดเจนตามสมควรแล้ว แกนนำทั้ง 5-6 คนจะนำเอากรอบเหล่านี้เข้าไปสำรวจกับสภาพและปัญหาที่เป็นอยู่จริงในชุมชนว่า ชุมชนของตนควรที่จะจัด “เวทีเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม” อย่างน้อย 5 ครั้งต่อปีนั้นในประเด็นใดบ้าง

.....

ผลจากการอบรมแกนนำอย่างเข้มข้น ปีละ 3 ครั้งต่อเนื่อง (ครั้งละ 3 วัน) ด้วยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และเปิดโอกาสให้แกนนำไปฝึกฝนด้วยการจัดเวทีเรียนรู้ในหมู่บ้านชุมชนของตนเอง โดยคณะทำงานลงเป็นพี่เลี้ยงช่วยให้กำลังใจและเสนอแนะตามที่เป็น

เห็นได้ชัดว่า แกนนำที่เป็นชาวบ้านธรรมดาๆ”เปลี่ยนไป” จากที่คิดว่าตนเองไม่รู้ไม่เข้าใจเรื่องครอบครัว ไม่กล้าพูดในที่สาธารณะ ฉันทำไม่ได้หรอก..ต้องอาศัยวิทยากรมาช่วย ฉันจะรับหน้าที่เชิญชาวบ้าน และจัดหาอาหาร กับล้างจานให้ก็แล้วกัน....

แกนนำสามารถนำเวทีเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมได้อย่างคล่องแคล่ว กล้าแสดงออก เขียน Mind Map เก่ง การวางแผนจัดกระบวนการเรียนรู้เป็นระบบ มีการแบ่งงานในเวที แม่บ้านธรรมดาๆบางคนเป็นผู้ดำเนินรายการ ลุงแก่ๆที่ไม่เคยมีบทบาทมาก่อนบางคนกลายเป็นผู้ช่วยกระตุ้นในกลุ่ม เด็กหนุ่มสาวบางคนเป็นเลขานุการกลุ่ม คุณยายคุณป้าบางคนช่วยสรุปประเด็น....

ทุกคนภูมิใจที่ตนเองสามารถทำได้พวกเขารู้แล้วว่า ความรู้มันอยู่ไม่ไกลไม่ไกลจากตัวพวกเขา และพวกเขาสามารถพัฒนาองค์ความรู้เพื่อการดำรงชีวิตของตนและคนในชุมชนของตนขึ้นมาได้

นอกจากนี้ ไม่เพียงแต่แกนนำเก่งขึ้น ชาวบ้านที่เข้าร่วมเวทีก็รู้สึกเป็นมือสปรากมากขึ้นในการร่วมเรียนรู้ ไม่ต้องนั่งเกร็งตัวลีบว่า ผู้ใหญ่บ้าน ท่าน อาจารย์ เขาจะสั่งสอนอะไร สั่งให้ทำอะไร บรรยากาศในเวทีสนุกสนาน ทุกคนมีส่วนร่วมในการพูดเข้าวงอภิปรายกันอย่างออกรสชาติ

เวทีเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระยะเวลา 6-7 เดือนนั้นมีมากมายกว่า 300 เวทีใน 85 ชุมชน ซึ่งล้วนเป็นเวทีที่แกนนำได้ร่วมกันพัฒนาขึ้น เช่น

“ความทุกข์ของผู้สูงอายุ” ให้ผู้สูงอายุได้มาสะท้อนความต้องการของตน และเปิดใจกับลูกหลาน ลูกหลานก็ได้เปิดใจกับพ่อแม่เฒ่า เกิดความเข้าใจในกันและกันและดูแลกันดีขึ้น

“พูดดีๆ ครอบครัวมีสุข” ให้พ่อแม่กับลูก หรือ ผัวกับเมียได้มาเรียนรู้ในประเด็นการสื่อสาร ทำที่แบบใดที่ไม่อยากเห็น คำพูดแบบใดไม่อยากได้ยิน ก่อให้เกิดความเข้าใจอกเข้าใจ และเปิดใจต่อกันมากขึ้น

“วัยรุ่น-วัยสร้างสรรค์” ให้วัยรุ่นในหมู่บ้านได้มาตั้งวงคุยกับพ่อแม่บ้าง หรือคุยกันเองบ้าง เพื่อทำความเข้าใจจักตนเองว่า วัยนี้ของเราเปลี่ยนแปลงในเรื่องอะไร ตนเองต้องการอะไร คุณค่าแท้จริงของตัวเองนั้นอยู่ที่ไหน ครอบครัวและชุมชนมีความรัก ความหวังต่อวัยรุ่นอย่างไร

66

เป็นเรื่องน่าทึ่งอย่างยิ่ง
ที่พบว่า ชาวบ้านธรรมดาๆ
เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้ว
สามารถสร้าง “นวัตกรรมการเรียนรู้”
ได้อย่างน่าประทับใจ

99

“บัญชีชีวิต” เป็นเวทีที่สมาชิกในครอบครัวได้มาพูดกันถึงปัญหาการใช้ราย หาวีลัดหนี้สิน ลดการบริโภคที่ไม่จำเป็นร่วมกัน รวมทั้งอาจนำไปสู่การหาทางออก เช่น ร่วมกันผลิตของกินของใช้จำเป็น โดยไม่ต้องออกไปหาซื้อนอกชุมชน

ฯลฯ.....

เป็นเรื่องน่าทึ่งอย่างยิ่งที่พบว่า ชาวบ้านธรรมดาๆ เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้ว สามารถสร้าง “นวัตกรรมการเรียนรู้” ได้อย่างน่าประทับใจ เช่น

“เวทีแม่ข่าย” ที่จ.ตรัง ที่ชุมชนมุสลิมบ้านแหลม สามารถเปิดเวทีให้แม่ข่ายซึ่งมีมากถึง 30 คนในชุมชนที่มีครัวเรือนไม่ถึง 200 หลังคาเรือน ได้มาเปิดใจถึงความทุกข์ยากของการเลี้ยงลูกเพียงลำพังในท้องถิ่นที่ทำประมงชายฝั่ง หามือกินมือ

แม่ข่ายวัยชราหลายคนที่ผ่านมาประสบชีวิตมาอย่างยากแค้น แต่สามารถประสบความสำเร็จ เลี้ยงลูกเติบโตใหญ่ ได้กลายเป็นแบบอย่างให้กำลังใจแก่แม่ข่ายที่กำลังเผชิญทุกข์ แม่ข่ายหลายคนสามารถบอกเล่า “ความภูมิใจที่สามารถเลี้ยงลูกผ่านมาได้”

แต่สิ่งที่แม่ข่ายทุกคนสะท้อนออกมาว่าเป็นที่ทุกข์ใหญ่

หลวงนั้น ไม่ใช่จากเศรษฐกิจที่ลำบากสาหัส ทุกอย่างนั้นพอทนได้ หากทุกข์จากสายตัจจับจองของคนในชุมชนนี้สิ ที่มักมองร้ายว่าแม่ม่ายเป็นพวก “เปลี่ยวใจ” จะพูดคุยกับผู้ชายคนใดก็ยากนักหนา เพราะกลัวแม่ม่ายจะไปแย่งผัวคนอื่นบ้าง มองเป็นเรื่องขี้สว้าง ทั้งที่พวกเธอไม่เคยคิดเป็นอื่น ขอเพียงได้เลี้ยงลูกให้ผ่านพ้นไปด้วยดีก็พอแล้ว

เสียงสะท้อนของพวกเธอ ทำให้เพื่อนบ้านในชุมชนถึงกับสะอึก น้ำตาคลอกันทั้งเวที

พวกเธอทุกข์ยากถึงปานนั้นแล้ว พวกเราเป็นเพื่อนเป็นญาติพี่น้องยังทักถามเพื่อน(โดยไม่ตั้งใจ)ได้อีกหรือ

เวทีวันนั้นที่บ้านแหลม ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจมากขึ้น แม่ม่ายเริ่มมีทางออก เริ่มรู้ว่าทุกชีวิตรวมเพื่อนในชุมชนพร้อมใจดี เมื่อเกิดกำลังใจขึ้น ชีวิตก็พอเดินหน้าไปได้

หรือข้ามมาดูเรื่องดีๆ ที่บ้านหัวทุ่ง-บ้านหลวง ต.บ้านแลงจ.ลำปาง

แกนนำตั้งใจทยอยเรียนรู้ในชุมชนว่า “ทุกข์ที่สุดในครอบครัวของเราคืออะไร มาจากสาเหตุใด” พบว่า ไม่ว่าจะเสียงของกลุ่มเด็ก วัยรุ่น หนุ่มสาว ผัวเมีย ผู้สูงอายุ ล้วนชี้ไปตรงกันว่า ฝักร้ายที่สร้างทุกข์ในครอบครัวพวกเราทั้งหลายคือ “เหล้า” ที่สุดท้ายก็ต้องหาทางออกว่าเราจะทำอย่างไรดีเพื่อให้ครอบครัวมีความสุขขึ้น

ทุกกลุ่มของทั้ง 2 หมู่บ้านตอบตรงกันว่า ต้องชวนกันลดเหล้า ในเวทีจึงร่วมกันทำ “พันธะสัญญา”ว่า “เราจะไม่ส่งเสริมการดื่มเหล้า งานบุญบ้านเราจะไม่เลี้ยงเหล้า แม้งานศพก็绝不会ให้มีการเลี้ยงเหล้า” แต่กระนั้นก็มีเสียงต่อรองแทรกกลางวงว่า “ใจคอจะไม่เลี้ยงเลยได้กระไร ชาวบ้านเขาจะว่าเอาได้ งานศพขอสักวันก็แล้วกัน เอาวันที่ผีขึ้นเมรุก็ได้” ในที่สุดก็สรุปว่า ในงานศพจะอนุญาต 1 วัน

นั่นคือพันธะสัญญา คือเจตจำนง.....แต่ในทางปฏิบัติจะทำได้แค่ไหน.....ต้องติดตามกันต่อไป

บังเอิญใน 2-3 สัปดาห์ถัดมาเกิดมีคนตายขึ้นมาจริงๆในชุมชน ก็ต้องไปดูกันว่า ใครจะแพ้ใครจะชนะ ฝ่ายหนึ่งว่า ไปทำพันธะสัญญามาแล้วต้องมีสัจจะวาจา อีกฝ่ายหนึ่งว่า ไม่รู้ละ นี่เป็นธรรมเนียม ใครๆเขาก็เลี้ยงเหล้ากันทั้งนั้น เราจะไปฝันได้อย่างไร...วิวาทะดำเนินไปพอสมควร

ในที่สุด...ธรรมะก็ชนะอธรรม

งานศพบ้านนั้นไม่มีการเลี้ยงเหล้า ตามที่ไปสัญญากันไว้ในเวที !!! ☺

ทำให้เกิดกำลังใจอย่างใหญ่หลวง เมื่อมีคนลุกขึ้นมาทวนกระแสค่านิยมผิดๆ ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่อยากเลิกธรรมเนียมไม่เข้าทำก็อนุโมทนา

ปรากฏว่า เรื่องดีๆเรื่องนี้ได้เข้าไปถึง ที่ประชุมสภา อบต.บ้านแลง สมาชิกสภา อบต.บ้านแลง ก็รับเอามติของบ้านหัวทุ่ง-บ้านหลวง เป็นมติของสภาอบต.ว่า ต่อไปนี้ บ้านแลงของเราเมื่องานบุญงานศพต้องไม่เลี้ยงเหล้า

.....จะทวนกระแส และสร้างกระแสใหม่ที่ตีงามได้ ยั่งยืนหรือไม่ เราต้องติดตามให้กำลังใจสนับสนุนกันไป

เพราะค่าเหล้าในงานศพทางภาคเหนือ นั้น คิดเป็นจำนวนเฉลี่ยหลายหมื่นบาททีเดียว และที่ร้ายกว่านั้น รู้กันอยู่ว่าเหล้าทำลายทุกอย่างที่ขวางหน้า ทำร้ายลูกเมีย ทำร้ายคนอื่นที่มาของอุบัติเหตุคร่าชีวิต ที่มาของการข่มขืนกระทำชำเรา ...

.....

ยังมีตัวอย่างดีอีกมากมายเกิดขึ้นทั่วไปทุกชุมชน

เมื่อคณะทำงานและแกนนำครอบครัวเข้มแข็งทุกจังหวัด ได้ร่วมกันสรุปกระบวนการทำงาน เราพบว่า

- ปัญหาครอบครัวที่เคยถูกมองว่าเป็น “ไฟในอย่านำออก” เริ่มคลี่คลายกลายเป็นเรื่องที่พูดคุยกันได้ คนกล้านำมาปรึกษาหารือกันมากขึ้น นำไปสู่การบรรเทาปัญหา ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจต่อกันเกิดขึ้นในชุมชน

- บรรยากาศสร้างสรรค์เกิดขึ้นในครอบครัว พ่อแม่ลูกเข้าใจกันมากขึ้น ตระหนักในความสำคัญของครอบครัวมากขึ้น เอาใจใส่ดูแลลูกมากขึ้น ใส่ใจห่วงใยปู่ย่าตายายเพิ่มขึ้น เด็กวัยรุ่นรายหนึ่งถามมาว่า “โครงการครอบครัวเข้มแข็งเอาอะไรให้แม่งิน แม่งิน “เปลี่ยนไป” จากที่เคยดุด่าว่ากล่าวแรงๆ มาเป็นพูดจาสงบๆเข้าอกเข้าใจมากขึ้น” ผู้นำชายหลายคนยอมรับว่าพูดดีกับเมียมากขึ้น จากเมื่อก่อนไม่เอาใจใส่ความรู้สึกของเธอ

- บรรยากาศในชุมชนดีขึ้น เกิดความเห็นอกเห็นใจกัน สามัคคีกัน หลายกลุ่มหลายคนที่เผชิญปัญหา เมื่อสะท้อนปัญหาขึ้นสู่เวที ได้รับการตอบสนอง และเข้ามาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

- บรรยากาศของวัยรุ่นในชุมชนสงบขึ้น หลายชุมชนสะท้อนว่า หลังจากจัดเวทีให้วัยรุ่น เสียงซึ่งมอเตอรืไซค์ลดลง วัยรุ่นเข้าบ้านเร็วขึ้นไม่อยู่ดึกดื่นอย่างเคย วัยรุ่นเริ่มคุยกับพ่อแม่มากขึ้น พ่อแม่ก็ดูท่าหรือบ่นลูกวัยรุ่นน้อยลง วัยรุ่นหลายชุมชนจากที่เคยฮึดสู้ใส่กัน ทะเลาะชกต่อยทำร้ายกัน กลับมาร่วมกันทำกิจกรรม เช่น ผลัดกันเข้าเวรเป็น รปภ.ของหมู่บ้าน

- ฯลฯ ยังมีเรื่องราวดีๆอีกมากมายที่ไม่มีวันเล่าได้หมด
แกนนำจาก 480 คนในชุมชน ขยายตัวอย่างเป็น
ธรรมชาติเป็นกว่า 1,000 คนหลังการจัดกิจกรรมในชุมชนเพียง
ไม่กี่เดือน ทุกคนตั้งอกตั้งใจเต็มที่ที่จะอาสาเพื่อหมู่บ้านของตนเอง
 ชาวบ้านรอล้วนแล้วว่า เมื่อไรจะมีกิจกรรมเช่นนี้อีก

โครงการฯ กล่าวพูดได้ว่า ลงทุนเพียงไม่กี่หมื่นบาท
ต่อปีต่อหมู่บ้าน เพื่อให้คนมีความคิด จิตสำนึก และเข้าใจ
เห็นคุณค่าในตนเอง นำไปสู่การลดปัญหาสังคมอย่าง
มหาศาล

บทสรุป

พ่อแม่ทุกคนรักลูก ลูกทุกคนมีสายใจผูกพันกับพ่อแม่
นี่คือพลังของความรักลูกรักครอบครัว คือพลังที่มีอยู่แล้วในสังคม
คือทุนทางสังคมที่ไม่มีตัวตน ไม่มีมาตรวัดที่จะวัดออกมาได้ แต่
มันดำรงอยู่แล้วในคนทุกคน

ศ.นพ.ประเวศ วะสี ผู้จุดประกายโครงการนี้ กล่าวไว้ว่า
ความรักลูกคือพลังนิวเคลียร์ทางสังคม

ทำอย่างไรเราจึงจะดึงพลังนิวเคลียร์นี้ให้จุดระเบิดสร้าง
ความดีงาม เอาชนะปัญหาวิกฤติทางสังคมทั้งหลายที่กำลังบ่อน
ทำลายสังคมไทยของเราวันนี้ให้ได้

มีก็แต่ให้พ่อแม่ทุกคนในประเทศไทย ได้มีโอกาส “เรียนรู้”
ทำความเข้าใจ ทบทวนเรื่องราวของชีวิตของครอบครัว และกลับ
มาสู่ทิศทางที่สร้างสรรค์ ที่คนทุกคนพึ่งตนเองได้ ไม่เอาเงินตรา
เป็นสรณะชีวิต หากเอาครอบครัว เอาความสุขและความดีงาม
เป็นสรณะ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และรู้เท่าทันปัญหาทุกอย่าง

พลังของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม แบบรวมหมู่ในชุมชน
นี้เอง เมื่อประสานพลังกับพลังความรักครอบครัว ย่อมก่อให้เกิด
การเปลี่ยนแปลง

มิใช่เพียงผู้คนพ่อแม่มีความรู้ความเข้าใจ หาก “พลัง
ครอบครัวเข้มแข็ง”นี้มีพละานุภาพอย่างมหาศาล ก่อเกิดเป็น
ความสุข เป็นความดีงาม เป็นความสามัคคี เป็นความปิติยินดี
ร่วมกัน

ดังที่เราได้เห็นหน่ออ่อนของการเปลี่ยนแปลงขึ้นแล้ว
อย่างชัดเจนใน 85 ชุมชนครอบครัวเข้มแข็ง

หน่ออ่อนนี้ยังจะต้องได้รับการดูแลประดับประดาจนกว่า
จะตั้งลำต้นได้แข็งแรง เติบโตเป็นไม้ใหญ่ และแผ่กิ่งก้านร่มใ
จนเป็นที่สนใจและนำไปเรียนรู้พัฒนาเพาะปลูกในแปลงสวน
อื่นๆต่อไป

...ใครจะมาร่วมขบวนการสร้างครอบครัวเข้มแข็งบ้าง....
เชิญทางนี้

♦♦♦♦♦

ปราชญ์ชาวบ้าน :

ทุนมนุษย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

นายแพทย์อภิสิทธิ์ รังวรารังกูร
ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอุบลรัตน์
จังหวัดขอนแก่น

ปราชญ์ชาวบ้าน นับเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อการพัฒนาทุนทางสังคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นบุคคลที่มีความรู้และประสบการณ์ที่หลากหลายตามความถนัด มีองค์ความรู้ที่มีการหล่อหลอม ซึมซับ บ่มเพาะ สั่งสมมาเป็นเวลานาน ซึ่งได้ผ่านการค้นคว้า ทดลองโดยวิธีลองผิด ลองถูก จนประสบความสำเร็จ แล้วได้นำประสบการณ์ในชีวิตของตนเองมาถ่ายทอดให้คนใกล้เคียงหรือชาวบ้านได้รับรู้ เข้าใจ และสามารถนำไปปฏิบัติจนประสบความสำเร็จตามไปด้วย ซึ่งประสบการณ์ ความคิด และการดำรงชีวิตของแต่ละท่านเหล่านี้ ล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาทั้งสิ้น

วารสารเศรษฐกิจและสังคมได้รับเกียรติจากนายแพทย์อภิสิทธิ์ รังวรารังกูร ผู้อำนวยการโรงพยาบาลอุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ที่ได้กรุณาถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่ได้ลูกศิษย์และผลักดันการรวมพลังของปราชญ์ชาวบ้านของภาคอีสานเพื่อการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นให้ยั่งยืนอย่างน่าสนใจ ดังนี้

ปราชญ์ชาวบ้าน : มุมมองของปัญญาชน และชาวบ้าน

คุณหม่อภิสิทธิ์ฯ ได้เริ่มกล่าวถึง “ปราชญ์ชาวบ้าน” ว่าเป็นคำที่ “คนชั้นกลางหรือปัญญาชน” ใช้เรียกชาวบ้านที่มีความรู้ และวิธีคิดที่เป็นรูปธรรม มีแนวทางแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมที่สุด จนทำให้ตนเองสามารถรอดพ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตสิ่งแวดล้อม หรือวิกฤตทางสังคมที่ผ่านมาได้สำเร็จ

นอกจากนี้ยังเป็นคนที่มีจิตสำนึก คุณธรรม และการกระทำที่อยาก

ถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ หรือช่วยเหลือผู้อื่นที่อยู่รอบข้าง อาทิ ญาติพี่น้อง คนในชุมชน ตลอดจนห้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียง ให้สามารถอยู่รอดได้ และเมื่อสามารถช่วยเหลือคนอื่นให้พึ่งตนเองได้แล้ว ก็จะคิดช่วยแก้ปัญหาของประเทศชาติต่อไปอีก จนเป็นที่ยอมรับของชาวบ้านทั่วไป

ส่วน “ปราชญ์ชาวบ้าน” ในมิติของชาวบ้าน คือ “คนที่เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านค่อนข้างสูง เนื่องจากว่า เป็นคนที่มีอะไรดีหลายอย่าง มีจิตสำนึก ชอบแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เมื่อได้นำความรู้ที่ได้ไปลองทำ จะเกิดการเปลี่ยนแปลงจริงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต รวมทั้งสุขภาพ ทำให้ **มีชีวิตที่บูรณาการและมีความสุขมากขึ้น**” ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้มีชื่อเรียกได้หลายอย่างในแต่ละท้องถิ่นในภาคอีสานเช่น ครูบา หรือ พ่อใหญ่ เป็นต้น

รวมพลังปราชญ์ชาวบ้าน : ผลักดันงานให้เป็นรูปธรรมและสร้างเครือข่าย

คุณหมออภิลิทธิ์ นับเป็นบุคคลหนึ่งที่ได้ให้ความสนใจกับการรวมกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านมาอย่างยาวนาน โดยมีมูลเหตุมาจาก “ความอยากเรียนรู้เกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งพบว่า ท่านเหล่านี้ไม่ค่อยเจ็บป่วย ถือว่าเป็นประสิทธิภาพสูงสุดในทางสุขภาพ จึงเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะได้เรียนรู้กับคนเหล่านี้

ประกอบกับได้ความคิดจากอาจารย์หมอประเวศที่แนะนำเรื่อง “การพัฒนาชนบท” ในระยะ

แรกแนะนำว่าให้ไป Mapping กับคนที่เขาทำแล้วประสบผลสำเร็จ และมีการทำอย่างต่อเนื่องหลาย ๆ ปี จึงเกิดเป็นแรงจูงใจทั้ง 2 เรื่อง คือ ความอยากรู้ และได้รับคำแนะนำ ตอนนั้นก็หาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ว่ามีปัจเจกหรือองค์กรใดบ้างที่ทำแล้วประสบความสำเร็จจากนั้นก็จะนำมาเชื่อมเป็นเครือข่ายการทำงานกัน”

คุณหมออภิลิทธิ์ ได้เข้าไปคลุกคลีทำงานกับปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่ายในภาคอีสานมากกว่าภาคอื่นๆ โดยคุณหมอกล่าวว่า “อาจารย์เสน่ห์ จามริก เป็นผู้ริเริ่มเข้าไปจัดกระบวนการให้ปราชญ์ชาวบ้านมารวมตัวกันเมื่อปี 2538 และผมได้ทำหน้าที่เป็นฝ่ายเลขานุการให้ทีมปราชญ์ชาวบ้าน ตั้งแต่ปี 2541 เป็นต้นมา

โดยทำหน้าที่เป็นผู้รวบรวมว่า ปราชญ์ชาวบ้านท่านคิดอะไร อยากทำอะไร ผมจะเป็นผู้ประสานแหล่งทุนให้มาสนับสนุนในสิ่งที่ท่านคิดเป็นรูปธรรมมากขึ้น ทำให้เกิดการรวมตัวกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแตกต่างจากภาคอื่นๆ ทั้งนี้เพราะมีคนคอยจัดการให้ในขณะที่ภาคอื่น ๆ ไม่มี อาจเนื่องจากมีค่าใช้จ่ายสูง และการติดต่อกันไม่สะดวก”

หัวใจการพัฒนา.....ดับทุกข์/สร้างสุข

การทำงานกับปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การแก้ไขและพัฒนาาร่วมกันของปราชญ์ชาวบ้านนั้น คุณหมออภิลิทธิ์ ได้ยึดหลักการพัฒนาตามข้อแนะนำของอาจารย์หมอประเวศในเรื่อง “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” หรือกลยุทธ์การพัฒนา 3 ประการ ได้แก่

การสร้างองค์ความรู้ โดยได้ไปเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้านพบว่า การแก้ไขปัญหาดังๆ ของปราชญ์ชาวบ้าน ใช้วิธีของพระพุทธเจ้าว่าด้วยการดับทุกข์ สร้างสุข เมื่อความทุกข์น้อยลง สุขจะเพิ่มขึ้น โดยใช้หลักอริยสัจ 4 ประการ คือ รู้เกี่ยวกับทุกข์หรือปัญหา เหตุของทุกข์ ทางเลือกในการดับทุกข์ และวิธีการแก้ปัญหาให้หมดไป ซึ่งความทุกข์ที่ปราชญ์ชาวบ้านเห็นว่าสำคัญ คือ **ทุกข์จากไม่มีกิน และทุกข์จากการเป็นหนี้สิน**

คุณหมออภิลิทธิ์ จึงได้จัดให้มีการทำงานวิจัยร่วมกันระหว่างปราชญ์ชาวบ้านและมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีในจังหวัดขอนแก่น ที่ดินเป็นรองประธานอยู่ ซึ่งคุณหมอ กล่าวว่าปราชญ์ชาวบ้านได้มีวิธีการแก้ไขปัญหเพื่อการดับทุกข์ไม่มีกิน ดังนี้

“ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 12 ท่าน ได้มาร่วมทำเรื่องเกษตรผสมผสานที่ปลอดสารพิษ เชิงวิจัยในพื้นที่ 1 ไร่ หรือที่เรียกกันว่า **เกษตรประณีต 1 ไร่ ไม่ยากไม่จน** โดยมีขั้นตอนการทำงานที่เริ่มจากการแบ่งสัดส่วนพื้นที่ 1 ไร่ ออกเป็นส่วนๆ และวางแผนให้แต่ละส่วนว่าจะทำอะไรตรงไหน อย่างไร

จากนั้นก็มีการล้อมรั้วพื้นที่ที่มีไม้ยืนต้นน้อยที่สุด เพื่อทำเป็นแปลงตัวอย่าง ให้คนอื่นที่เพิ่งเริ่มต้นได้เห็น มีการจดบันทึก

สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นทุกวัน ตั้งแต่สภาพดินฟ้าอากาศแต่ละวัน การเก็บกินและขาย รวมทั้งต้องคอยประเมินผลดีผลเสีย และเมื่อพบอุปสรรคก็ปรับแก้ไขกันไป

เมื่อครบ 1 ปี ก็นำข้อมูลที่ได้มาประมวลกันว่าผลสุดท้ายแล้วแต่ละเดือนได้เท่าไร ได้อะไรบ้าง ผลเป็นอย่างไร เก็บข้อมูลน้ำหนักของผลผลิตที่ได้รับประทานจริง มาคำนวณต่อคน พบว่าได้น้ำหนักต่อคนเฉลี่ย 2 กิโลกรัม(ไม่รวมน้ำ) ซึ่งพบว่าผลผลิตที่ได้รับจากพื้นที่ 1 ไร่ทำให้คนพอมี พอกิน และยังสามารถแจกจ่ายในส่วนที่เหลือหรือขายเป็นรายได้เสริมอีกทางหนึ่งด้วย

ทั้งนี้ปราชญ์ชาวบ้านที่ทำวิจัยร่วมกันพบว่าสามารถปลดทุกข์จากการเป็นหนี้ที่มีมาตั้งแต่ปี 2535 ได้ ขณะนี้กำลังขยายการทำเกษตรประณีต 1 ไร่ ไม่ยากไม่จน ไปยังสมาชิกของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โดยมีเป้าหมายที่จะขยายให้ได้ 1 ล้านครอบครัว”

สิ่งเหล่านี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำภูมิปัญญาไทยที่มีอยู่มาขับเคลื่อนสังคมได้ เพียงแต่จะต้องเอามาสร้างความรู้ และจัดการความรู้ให้เกิดความชัดเจนก่อน โดยนักวิชาการ นักจัดการต้องเข้ามาหนุนเสริม แต่ต้องอยู่ในบริบทที่ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านแข็งแรงขึ้น จะทำให้สามารถดับทุกข์และสร้างสุขได้ และมีอนาคตที่ดีได้ในที่สุด

ขับเคลื่อนสังคม...ไปสู่การผลักดันเชิงนโยบาย

การขับเคลื่อนสังคม คุณหมอมอภิลิธิฯ กล่าวว่าได้รับคำแนะนำจากอาจารย์หมอประเวศ เสนอสูตร INN ขึ้นมา โดย I (Individual) คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของแต่ละคนให้มีอยู่กินปลดหนี้สินได้ เป็นการดับทุกข์สร้างสุข

ส่วน N (Node) คล้ายทฤษฎีใหม่ของในหลวงชั้นที่ 2 คือเป็นการรวมตัวให้เป็นกลุ่มเป็นก้อน และเป็นเครือข่ายหรือ N (Network) ซึ่งจำเป็นต้องมีวิทยากรกระบวนการ (Change Agent) ปัจจุบันพบว่าโครงการชุมชนเป็นสุขที่ สสส. สนับสนุนอยู่ มีทั้งวิทยากรกระบวนการที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กรเอกชน และ อ.ก.ส. สามารถทำให้ชาวบ้านเกิดการ

รวมตัวและเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่อง จนเกิดผู้นำตามธรรมชาติในแต่ละกลุ่ม ที่สามารถรวมตัวกันตั้งแต่ระดับตำบล/อำเภอ/จังหวัด/ภาค ในที่สุด

การผลักดันเชิงนโยบาย โครงการของ สสส. ที่มีปราชญ์ชาวบ้านรับผิดชอบอยู่ จะมีความคิดตรงกับนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน เช่น พ่อนบุญเต็ม เคยเสนอโครงการสระน้ำ โครงการพักหนี้เกษตรกร โครงการเกษตร 1 ไร่ต่อท่านนายกทักษิณมาแล้ว เป็นต้น คราวนี้ทางโครงการชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สสส. จะมีการเสนอ**โครงการเกษตรประณีต 1 ไร่ ไม่ยาก ไม่จน** ให้แก่รัฐบาลเพื่อผลักดันการจัดการเรียนรู้ที่ได้ผลและเป็นระบบ นอกจากนี้ทางโครงการชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก สสส. ยังได้นำมาขยายผลเป็นหลักสูตรที่เรียกกันว่า **“หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน หรือหลักสูตรวิทยากรกระบวนการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองของภาคประชาชน”** ต่อไป

วปอ.ภาคประชาชน...สู่การรวมพลัง

หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนได้เริ่มมีการก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 2542 ที่เน้นการนำมิติในกระบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและวิธีการทำงานที่มีเป้าหมายชัดเจนคือ มีกระบวนการคิด และการเรียนรู้ แก่ผู้เข้าอบรมในเรื่องการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองในชุมชนเป็นหลักหรือเรียกว่า **“ตำตาแล้วกระทบใจ”** ตามแนวคิดของพ่อคำเตื่อง ภาษี ปราชญ์ชาวบ้าน จังหวัดบุรีรัมย์ ว่าผู้เรียนจะได้รับการถ่ายทอดจากผู้มีประสบการณ์ตรงที่ผ่านการปฏิบัติอย่างลองผิดลองถูกมาแล้ว ภายใต้ความเชื่อที่ว่า **“เมื่อตนเองพึ่งตนเองได้ ย่อมนำพาครอบครัวให้พึ่งตนเองได้ และเมื่อสามารถขยายครอบครัวที่พึ่งตนเองได้ทั้งปริมาณและคุณภาพก็ย่อมหมายถึงความมั่นคงของบ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาคและประเทศ”**

คุณหมอมอภิลิธิฯ ได้อธิบายถึงกลไกของหลักสูตร ว่า **“ทางมูลนิธิฯ ได้ลงทุนพัฒนาเกษตรต้นแบบร่วมกับปราชญ์ชาวบ้าน โดยอาศัยความรู้จากหลักสูตร วปอ. ภาคประชาชน ซึ่งมีระยะเวลา 5 วันเป็นพื้นฐานในการสร้างการเรียนรู้ เพื่อสร้างความเข้าใจในหลักเกณฑ์ แล้วส่งมาเรียนกับปราชญ์ชาวบ้านเป็นเวลา 3 ปี ละ 50 วัน (อาทิตย์ละ 1 วัน) เพื่อทดลองทำและทบทวนความรู้ไปพร้อมกัน ซึ่งกำหนดให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ในระยะเวลา 3 ปี ขณะเดียวกันคนกลุ่มนี้ จะสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและวิทยากรกระบวนการต่อไปได้”**

ทั้งนี้การสร้างกระบวนการรวมกลุ่มตามหลักสูตรนั้นต้องการปัจเจกชน 3-5 คน มาเรียนรู้และสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) 1 คน เพื่อให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทุกๆ เดือนพาไปศึกษาดูงาน ศึกษาจากสิ่งพิมพ์ จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้นซึ่ง Change Agent อาจจะเป็นเจ้าหน้าที่ อ.ก.ส. หรือสาธารณสุข ผู้นำชาวบ้าน หรือผู้มีความรู้ในสาขาอื่นๆ ที่จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสามารถนำไปต่อยอดในพื้นที่ อาจจะใช้วิธีค่อยเป็นค่อยไป และถ้าภาครัฐลงทุนอย่างเป็นระบบ จะช่วยให้การพัฒนาในด้านนี้ขยายวง

๒๒

ปราชญ์ชาวบ้านจะมีพลังมากขึ้น
ถ้ามีเวทีให้เขารวมตัวกันได้อย่างต่อเนื่อง
ซึ่งจะทำให้เกิดการสร้างความรู้
ขับเคลื่อน เกิดนโยบายที่ดี
ที่ผู้บริหารประเทศ สามารถนำไปใช้ในการ
พัฒนาประเทศได้อย่างยั่งยืน

๒๓

กว้างขึ้นอย่างรวดเร็วได้

ปัจจุบันโครงการนี้ได้ขยายไปทั้งหมด 13 แห่ง
ที่มีเครือข่ายใน 200 หมู่บ้าน จำนวน 2,000 ครอบครัว
และมีหมู่บ้านอื่นที่สนใจในเครือข่ายของ ธ.ก.ส. ปปส.
สาธารณสุข ตลอดจนผู้ที่สนใจรวมแล้วหลายหมื่น
ครอบครัวทั่วภาคอีสาน ทั้งนี้ได้รับการสนับสนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ
(สสส.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ปราชญ์ชาวบ้าน...ทุนมนุษย์ที่มี คุณค่าต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

คุณหมอมอภิลิธิฯ เห็นว่าปราชญ์ชาวบ้าน
เป็นหน่วยจัดการความรู้ หน่วยจัดการเครือข่ายที่
เป็นอิสระ ถ้าให้โอกาสพวกเขาสร้างกลไกด้วยกัน และ
หาทางจัดการให้เขาได้ทำในสิ่งที่เขาคิด จะด้วยการ
คิดเดี่ยวหรือคิดรวมกัน ให้มีการลองถูก ลองผิดกัน
อย่างอิสระ แล้วพบว่า “ความคิดของเขามีแนว
โน้มที่ถูกมากกว่าผิด เพราะว่าความคิดของ
พวกเขาตกผลึกผ่านกระบวนการนั้นมา แต่ต้อง
ให้เขามีความเป็นอิสระดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
ถ้าเขาไม่มีอิสระก็จะเป็นการทำงานปีต่อปี
ตามระบบราชการ ที่รับแรงทำให้ต้องทำตาม
พิมพ์เขียวที่วางไว้”

นอกจากนี้ปราชญ์ชาวบ้านจะมีคุณค่า มี
พลังมากยิ่งขึ้น ถ้ามีเวทีให้เขารวมตัวกันได้อย่างต่อเนื่อง
พร้อมกับสร้างความรู้ ขับเคลื่อน และผลักดัน

เป็นเจ้าภาพ เพราะเมื่อเขารวมตัวกันได้ ก็เกิดนโยบายที่ดีในหลายเรื่องที่คุณ
บริหารประเทศ สามารถนำไปเป็นนโยบายในการพัฒนาประเทศ ให้เกิด
ความยั่งยืนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ในที่สุด รวมทั้งต้องเปิดโอกาสให้
ปราชญ์ชาวบ้านได้สร้างแบบอย่างเพิ่มขึ้นทั้งจากตัวท่านเอง ผู้ช่วยปราชญ์
ชาวบ้าน เกษตรต้นแบบหรือใครก็ได้ที่สามารถเป็นตัวแทนของท่าน และเป็น
ต้นแบบแทนท่านได้ในระยะยาว

สืบทอดปราชญ์ชาวบ้านรุ่นใหม่...เน้นกระบวนการ สร้างความรู้ เชิดชูคุณภูมิปัญญาไทย

ส่วนการสืบทอดปราชญ์ชาวบ้านรุ่นใหม่ คุณหมอมอภิลิธิฯ เห็นว่า
ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของ
ปราชญ์ชาวบ้านในระยะยาว และเพื่อให้ทันต่อการพัฒนาสังคมที่เปลี่ยนแปลง
โดยคุณหมอฯ กล่าวว่า “ภาคอีสานมีการรวมตัวกันใน 5 จังหวัด โดยได้ตั้ง
รางวัลเชิดชูเกียรติขึ้นในหลายลักษณะเช่น เป็นเกษตรต้นแบบ เป็นคนค้ำคนคูณ
ซึ่งเป็นรูปแบบของการพยายามหาผู้สืบทอดปราชญ์ชาวบ้านรุ่นใหม่ การเชิดชู
คนรุ่นใหม่ เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ใหม่ ที่อาศัยหลักสูตรการ
เรียนรู้ร่วมกัน และนำความรู้ที่ได้มาทดลองทำ จากนั้นจะประเมินผลและมา
ประชุมร่วมกันในแต่ละเดือน เมื่อได้ประชุมย่อย 3-6 เดือนแล้ว จึงจัดประชุม
ร่วมกันในแต่ละปีอย่างต่อเนื่อง โดยจะมีผู้ช่วยปราชญ์ชาวบ้าน 12 คน ที่ได้
รับการคัดเลือกเข้ามาฝึกจัดการด้านการเงิน จัดทำรายงานการประชุม การ
ฝึกเป็นวิทยากรกระบวนการ และช่วยจัดการประชุมในแต่ละครั้ง เพื่อให้เกิด
ความเรียบร้อย ขณะเดียวกันก็มีแนวคิดที่จะดำเนินการทำให้ผู้ช่วยปราชญ์
ชาวบ้านยกระดับขึ้นมาเป็นนักพัฒนา เป็นครู เป็นหมอในอนาคตด้วย”

เชิดชูภูมิปัญญาไทยสู่สถาบันการศึกษาระดับสูง

คุณหมอมอภิลิธิฯ เห็นว่า วิธีคิดเกี่ยวกับการสร้างความรู้ การจัดการ
เครือข่ายที่เน้นการพึ่งตนเอง และพึ่งพากันเองในชุมชนเป็นหลักของปราชญ์
ชาวบ้าน ควรจะนำเข้าไปเชื่อมต่อกับสถานศึกษา โดยเฉพาะใน สถาบัน
การศึกษาระดับปริญญาตรี ปริญญาโทมากกว่าที่จะเชื่อมต่อกับระดับมัธยม
หรือระดับประถมเนื่องจากระดับมัธยมและประถมเป็นเป้าหมายใหญ่ที่ทำไม่ไหว
จึงทำจากเป้าหมายเล็กไปหาเป้าหมายใหญ่แทน โดยเห็นว่าคนที่จบปริญญาตรี
และโทออกไปเป็นครู ก็จะสามารถนำความรู้ที่มีไปสอนเด็กต่อไปได้

“ทางมูลนิธิฯ จึงได้ผลักดันให้คณะแพทยศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์
คณะสาธารณสุขศาสตร์ และคณะทันตแพทยศาสตร์ ได้นำไปบรรจุไว้ใน
หลักสูตรของคณะ รวมทั้งมีการเชื่อมต่อกับทางมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
มหาวิทยาลัยขอนแก่น และโครงการบัณฑิตคืนถิ่นของสมเด็จพระเทพรัตน
ราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในการส่งนักศึกษาไปเรียน

กับปราชญ์ชาวบ้าน มารู้เรื่องหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อคนกลุ่มนี้เมื่อจบออกมาแล้ว จะสามารถช่วยหนุนเสริมการดำเนินงานของปราชญ์ชาวบ้าน และทำเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงได้อีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้ยังมีโรงพยาบาลที่มีความสนใจที่จะทำและลองทำแล้วเช่น โรงพยาบาลด่านซ้าย จังหวัดเลย โรงพยาบาลน้ำพอง และที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น”

คุณหมออภิสิทธิ์ฯ กล่าวว่า การเรียนรู้ตามหลักสูตรนี้ใช้ระยะเวลาเพียง 2-3 ปีเท่านั้นจะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจน เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของดินไม้ คนเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี เลิกเหล้า เลิกบุหรี่ได้ รวมทั้งกลับมาทบทวนการพัฒนาใหม่ โดยเลิกใช้ยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลง และอาศัยพืชพันธุ์พื้นบ้านแทนพืช จีเอ็มโอ. มีการนำต้นกระสังมาทำเป็นดินตอ และนำกิ่งส้ม/ส้มเขียว มาเสียบกิ่งที่จะทำให้ส้มมีรสชาติดี เป็นต้น คุณหมอฯ ได้กล่าวสรุปว่า “โดยหลักการและโครงสร้างแล้วสามารถนำแนวคิดเหล่านี้ไปเชื่อมต่อกันได้ทั่วประเทศ อาทิ กระบวนการเรียนรู้ การวิจัยท้องถิ่น แต่รายละเอียดคงต้องมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค”

การขับเคลื่อนสังคม : ภาครัฐและประชาชนมียุทธศาสตร์ที่แตกต่างกัน

คุณหมออภิสิทธิ์ฯ ย้ำว่าวิธีคิดนี้ จะเริ่มจากวิธีทำให้เรียนรู้ก่อนเป็นอันดับแรก จากนั้นสอนให้เขาได้เรียนรู้ถึงวิถีจัดการแบบค่อยเป็นค่อยไป หรือจากเล็กไปหาใหญ่และจากง่ายไปหายาก โดยจะเลือกพื้นที่ที่มีความพร้อมก่อน เพื่อยกระดับมาเป็นศูนย์เรียนรู้ มาขยายแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยวิธีการอย่างนี้ถึงจะเกิดความล่าช้าบ้าง แต่มีผลแทรกซ้อนน้อยมากและไม่ทำให้โครงการพังลงไปเหมือนหลายโครงการของรัฐที่ผ่านมา เช่น กองทุนยาร้านค้าชุมชน เป็นต้น

ที่ผ่านมากระบวนการพัฒนาชนบทของไทยไม่ผิด แต่วิธีการในการขยายผลยังไม่ดีพอ เพราะยังขาดหัวใจสำคัญไปก็คือ เรื่องการเรียนรู้ ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ได้

ภาพ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน

พยายามที่จะทำตรงนั้น แต่ขาดการประเมินอย่างต่อเนื่องที่จะนำสิ่งที่ทำแล้วได้ผล ไปขยายต่อในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่อย่างไร แต่ได้มีการนำจุดในพื้นที่ที่สำเร็จที่ได้ผลดีมาทำเป็นแผนแม่บทกัน แล้วภาครัฐนำไปขยายในพื้นที่ทั่วประเทศ ทำให้เกิดปัญหามามากมาย

ตัวอย่างเช่น กลุ่มออมทรัพย์ของพื้นที่ภาคใต้จะดีมาก แต่พอรัฐขยายไปทั่วประเทศเป็นกองทุนหมู่บ้าน ก็ทำให้เกิดปัญหาหนี้เพิ่ม เลยทำให้เกิดเป็นทุกข์เพิ่มขึ้น หรือวิธีการนำกระบวนการลงไปสู่ชุมชนไม่ดี เพราะ ทำ Top-down ไปทั่วประเทศ เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ได้เร็วที่สุด และได้มีการดำเนินการที่เหมือนกันไปทั่วประเทศ ทำให้เกิดปัญหามาตามดั่งที่ทราบกัน

ขณะนี้สิ่งที่เครือข่ายทำก็คือ ได้มาสรุปบทเรียนกันว่า แต่ละปีมีความสำเร็จอะไรบ้าง และมีอะไรเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ/ความล้มเหลวบ้าง จากนั้นก็จะนำสิ่งที่สำเร็จมาขยายผลเพิ่มในปีถัดไป ส่วนอันไหนที่ล้มเหลว ก็จะไม่ทำแบบเดิมโดยจะหาวิธีแก้ไข ด้วยวิธีการอย่างนี้จึงถือว่าสิ่งที่ทำคือ “แผนแม่บทของเรา” และถ้าในอนาคตสามารถเชื่อมต่อกับชุมชน/ตำบล/โครงการของภาครัฐได้ก็จะเชื่อม โดยไม่ปฏิเสธโครงสร้างของภาครัฐ แต่ถ้าภาครัฐไม่พร้อมก็ยังไม่เชื่อมเพราะทำไปก็เกิดปัญหา ดังนั้นก่อนอื่นจึงต้องมาจูนความคิดให้ตรงกันก่อน จูนกระบวนการทำงานให้เกิดความราบรื่นก่อน

ขณะเดียวกันทางมูลนิธิฯ ก็หาเพื่อนร่วมทำยุทธศาสตร์ (Strategic Partner) เช่น ธ.ก.ส. ที่เขามีกลุ่มกว่า 200,000 กลุ่มทั่วประเทศ ได้นำความรู้ การทำการเกษตรประณีต 1 ไร่ ไม่ยากไม่จน นี้ไปขยายผลต่อ ก็จะสามารถลด NPL ของธนาคารฯ ลงได้ อันจะนำไปสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนต่อไป

เอ็นจีโอและปราชญ์ชาวบ้านเริ่มปรับแนวคิด.. เมื่อรัฐยึดชาวบ้านเป็นเป้าหมายการพัฒนา

นอกจากนี้คุณหมออภิสิทธิ์ฯ เห็นว่า ขณะนี้กรอบแนวคิดของทางภาครัฐและชาวบ้านไม่สวนทางกันเหมือนก่อน แต่เริ่มมีการปรับกันแล้ว ตั้งแต่รัฐบาลส่งสัญญาณว่ามีชาวบ้านเป็นเป้าหมายและเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสามารถปรับได้ในระดับหนึ่งแล้ว ขณะนี้เอ็นจีโอในอดีตที่เคยปฏิเสธภาครัฐ แต่ปัจจุบันได้มองหาวิธีที่เข้ามาทำงานร่วมกับภาครัฐ โดยคิดว่าถ้าทำด้วยกันได้

ได้ง่าย และเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านมากขึ้น

ที่ผ่านมาเอ็นจีโอกับชาวบ้านมีข้อจำกัดเรื่องทรัพยากร ภาครัฐมีทรัพยากรมากแต่ก็มีข้อจำกัดด้านวิธีการ ขณะนี้ได้พยายามหาข้อสรุปว่าทำอย่างไรจะสามารถพัฒนาแนวความคิดของภาครัฐและปราชญ์ชาวบ้านให้มีความสอดคล้องและเชื่อมต่อกันเพื่อช่วยขยายชุมชนเป็นสุขได้เพิ่มขึ้นจาก 1,500 ชุมชน เป็น 80,000 ชุมชน โดยภาครัฐเข้ามามีส่วนช่วยผลักดัน

ปัญหาอุปสรรค

คุณหมออภิสิทธิ์ยอมรับว่าในการทำงานมีปัญหาอุปสรรคอยู่บ้าง เพราะพอมีคนรู้จักมากขึ้นก็จะมีคนต่าง ๆ ขอมาดูงานตลอดเวลา ทำให้ **ปราชญ์ชาวบ้านไม่มีเวลาพักผ่อน** จึงทำให้เกิดความคิดว่าน่าจะมีผู้ช่วยปราชญ์ชาวบ้านมาช่วยแบ่งเบาภาระตรงนี้ ทั้งนี้ยังมีปัญหาด้านภัยธรรมชาติอยู่ทุกปี บางปีแล้ง บางปีน้ำท่วม ทำให้ผลผลิตไม่เป็นไปตามที่ตั้งเป้าไว้ ส่วนนโยบายบางเรื่องทำให้เป็นอุปสรรค เช่น โรงงานที่เข้ามาตั้งในพื้นที่ขอบปลอยน้ำเสียออกมาทำให้ผลผลิตเสียหาย หรือการไล่เม็ดเงินลงไปในชุมชนจำนวนมากในเวลาที่ ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดความแตกแยก ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมี **ปัญหาเรื่องงบประมาณของหลักสูตร วปอ. ภาคประชาชน** เนื่องจากที่ผ่านมาไม่มีงบจากหน่วยงานใดเข้ามาสนับสนุน นอกจาก SIP ที่ได้ให้การสนับสนุนการสร้างโรงเรียนโรงปุ๋ย จัดซื้ออุปกรณ์เครื่องเสียงต่างๆ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการเรียนรู้ และ สสส. ได้มาลงทุนในหลักสูตรนี้

ตลอดจน **การจะสร้างความรู้ ความเข้าใจในเชิงปฏิบัติไม่ใช่เรื่องง่าย** เพราะจะต้องมีสิ่งที่เป็นรูปธรรมเชิงประจักษ์ให้เห็นก่อน และประชาชนหรือภาครัฐจะต้องมีศรัทธาด้วย เพราะการที่จะทำให้คนที่อยู่ในระบบการศึกษาที่มั่นใจว่าเงินและวัตถุเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ มาเชื่อในเรื่องของการสร้างความสุขด้วยการไม่มีเงินก็ได้เป็นความสำเร็จที่สำคัญนั้น คงเป็นไปได้ยาก

นอกจากนี้หลักสูตรในมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่

ไม่ได้ออกแบบไว้ให้อย่างเป็นรูปธรรม คนที่จะมีความคิดเป็นของตนเองอย่างปราชญ์ชาวบ้าน ก็มีจำนวนไม่มาก แต่ถ้าเรามีการจัดกระบวนการตรงนี้ให้ชัดและให้คนได้มีโอกาสได้เข้ามาเรียนรู้ หรือมีสื่อมากพอก็น่าจะสามารถเปลี่ยนความคิดได้ ดังนั้นประชาชนที่มีความสนใจ และมีความพร้อมก็สามารถทำได้ เพราะคนไทยส่วนใหญ่ก็มีใจรักชาติอยู่แล้ว

ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องสร้าง Critical Mass ขึ้นมา เพราะลำพังเครือข่ายไม่ได้มีงบประมาณที่จะทำอะไรได้มากมายนัก จึงจำเป็นต้องเลือกเชิงยุทธศาสตร์ที่ดูหมู่บ้านแกนกลาง ปัจจุบันมีอยู่รวม 200 แห่ง/200 ชุมชน ที่จะช่วยขยายแนวคิดนี้ต่อไป

ทั้งนี้การสนับสนุนจากภาครัฐนั้น “ต้องยอมรับว่าการลงทุนเกี่ยวกับการสร้างคน ให้เป็นแม่แบบอย่างนี้แทบจะไม่มีเลย มีก็น้อย จากประสบการณ์ที่ทำงานเรื่องนี้มา 10 กว่าปี การหนุนลักษณะนี้เป็นการสนับสนุนด้วยงบประมาณเล็กๆ น้อยเท่านั้นเอง เท่ากับเป็นเบี้ยหัวแตก แต่ถ้าเทียบกับการลงทุนของภาครัฐกับการพัฒนาเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ต้องยอมรับว่ายังไม่ได้ถึงเสียงบประมาณด้านนี้”

บทส่งท้าย

คุณหมออภิสิทธิ์ฯ กล่าวในตอนท้ายว่า ต้องเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมขับเคลื่อนไปพร้อมกัน โดยต้องมีการสร้างกระบวนการตรวจสอบให้ดี และประเมินผลอย่างใกล้ชิด ทั้งโดยสถาบันการศึกษาและชาวบ้านว่าสามารถสร้างสุข ดับทุกข์ให้กับเขาได้จริงหรือไม่ จนมีมากพอและมั่นใจว่า จะนำไปกำหนดเป็นนโยบายได้แล้ว จึงค่อยกำหนดเป็นนโยบายต่อไป

เพราะฉะนั้นจะต้องหาทางสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ **ให้เกิดความหลากหลายทั้งในเชิงของวัฒนธรรม วิถีชีวิต และเชิงสิ่งแวดล้อม ให้สามารถเปลี่ยนไปสู่ความแข็งแกร่งและความสุขที่เพิ่มขึ้นได้ และที่สำคัญต้องเป็นการช่วยประหยัดงบประมาณได้ด้วย**

ทั้งนี้ **ปราชญ์ชาวบ้านนับเป็นศูนย์รวมของภูมิปัญญาไทย เป็นต้นทุนทางสังคมที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาอย่างมาก** เพราะเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความรู้และประสบการณ์และปรัชญาของการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนคุณธรรม มีสติ สมานิตี ตลอดจนมีความเข้มแข็งของร่างกายและจิตใจในการฝ่าฟันปัญหาอุปสรรค เพื่อความมั่นคง ปลอดภัยแก่ตนเองแก่สังคมและประเทศชาติ

รวมทั้งมีศักยภาพที่พร้อมจะเป็นเครือข่ายขับเคลื่อนในการสานต่อองค์ความรู้และรวมพลังเครือข่าย ที่มีความหลากหลายให้เกิดผลในทางปฏิบัติตามแนวทางการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ให้เกิดสังคมที่เข้มแข็งได้

อย่างไรก็ตามจะ **ต้องได้รับการหนุนเสริมจากทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและนักวิชาการ และช่วยผลักดันบนแนวคิดที่มีความสอดคล้องกัน** ที่ก่อให้เกิดเป็นพลังขับเคลื่อนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จึงจะเกิดผลตอบสนองต่อการพัฒนาทุนทางสังคมอย่างสมดุลและเป็นรูปธรรมที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

♦♦♦♦♦

สังคมไทย

คิดอย่างไรกับการพัฒนา ทุนทางสังคม

สังคมไทยรู้จักคำว่า “ทุนทางสังคม” มากขึ้นภายหลังวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ในฐานะเป็นทุนที่สำคัญรองรับผู้ได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ โดยเฉพาะบทบาทของชุมชนและสถาบัน ครอบครัว ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรม/ค่านิยมของคนไทยที่มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีความเอื้ออาทร เอื้อเฟื้อเพื่อแข่งขันกันและกัน อย่างไรก็ตามปรากฏการณ์ทุนทางสังคมของไทยมีมายาวนานแล้ว เพียงแต่ไม่ได้ใช้คำว่าทุนทางสังคมเท่านั้น เห็นได้จากประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา เช่น การลงแขกทำนา เกี่ยวข้าว เป็นต้น และที่เริ่มเป็นทางการมากขึ้นคือการจัดตั้งสหกรณ์ ซึ่งมีรากฐานอยู่บนความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน

นักคิด นักวิชาการไทย คิดอย่างไรกับทุนทางสังคม

นักคิด นักวิชาการไทยหลายท่านชี้ให้เห็นถึงระบบคิดที่อยู่ในรูปของคุณค่า ค่านิยม ระบบอุปถัมภ์ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกในรูปแบบของความร่วมมือกัน ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรระหว่างกัน เชื่อมโยงไปถึงความเข้มแข็งของชุมชนในรูปของการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังมีนักคิด นักวิชาการสำนักวัฒนธรรมชุมชน เช่น ดร. จักรทิพย์ นาถสุภา ดร. เสรี พงศ์พิศ และอีกหลายๆ ท่านได้เชื่อมโยงให้เห็นแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชนกับทุนทางสังคมโดยให้ความสำคัญกับระบบความสัมพันธ์ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

สำหรับนักคิด นักวิชาการของไทยท่านอื่นๆ ที่ให้ความหมายของทุนทางสังคมไว้ อาทิ

● **ศ. นพ. ประเวศ วะสี** เห็นว่าทุนทางสังคมหมายถึงความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษา มีวัฒนธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม มีประสิทธิภาพในการทำงาน มีการเมืองและระบบราชการที่ดี

● **นายไพฑูรย์ วัฒนศิริธรรม** เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นเสมือนจิตวิญญาณของสังคมที่มีคุณค่าและเป็นพลังสำคัญของชุมชน

● **ครูชบ ยอดแก้ว** เห็นว่าสังคมมีทุนเดิมอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นทุนทางปัญญา ทุนทางความคิด ฯลฯ ซึ่งจะเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ให้มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาของตนเองได้มากขึ้นและนำไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว

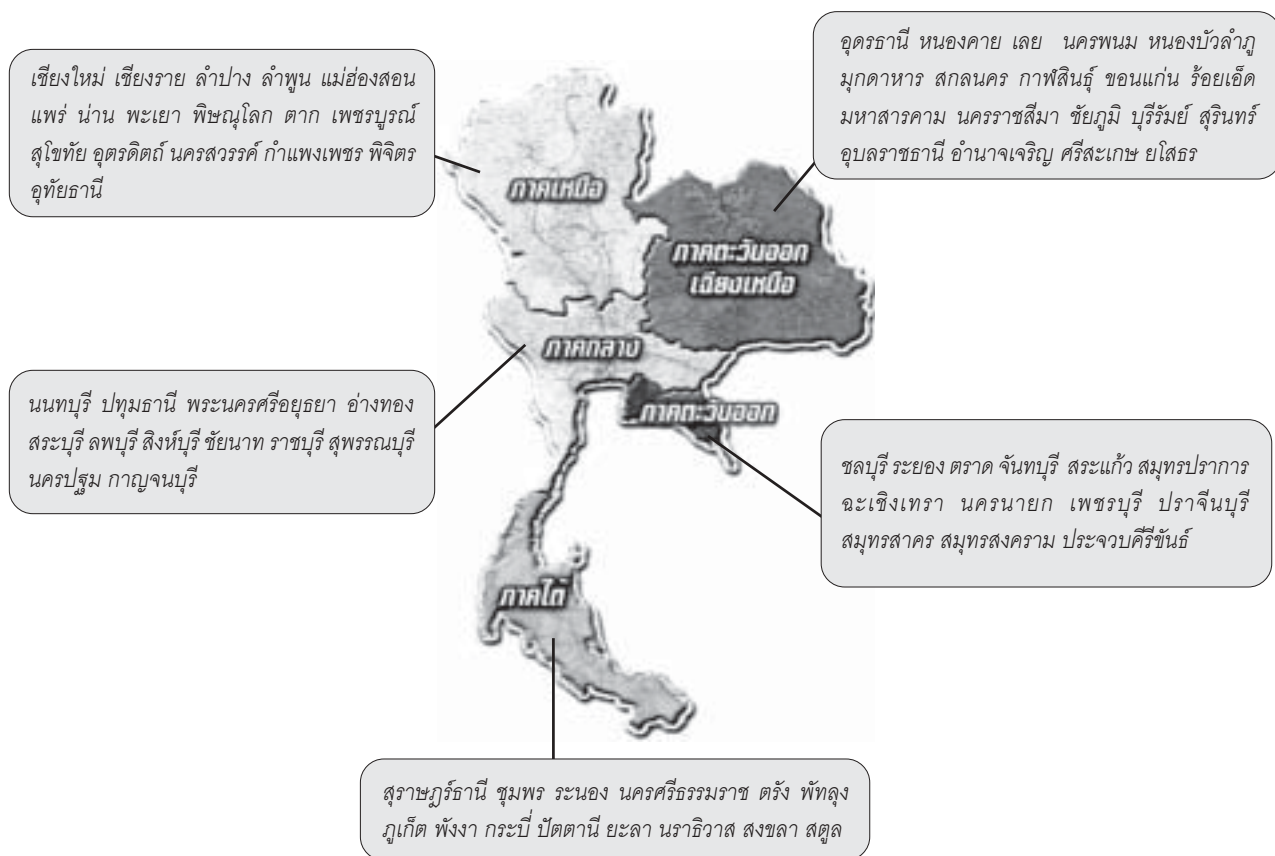
● **ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช** และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา มีมุมมองคล้ายคลึงกันว่า ทูทางสังคมมีอยู่หลากหลาย อาทิ ระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำทางปัญญาของชุมชน การรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการทรัพยากรชุมชน รวมทั้งกฎ จารีตและประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

● **ดร. นภาพรณี หะวานนท์** มีความเห็นว่า ทูทางสังคมเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดความร่วมมือกันทั้งในรูปเครือญาติ กลุ่มและองค์กร บนพื้นฐานของการมีจิตสำนึกร่วม เช่น ความไว้วางใจ (trust) การช่วยเหลือ การร่วมทุกข์ร่วมสุข (sharing)

นำประเด็นทุนทางสังคมสู่สาธารณะ...

จากการรวบรวม สังเคราะห์องค์ความรู้จากนักวิชาการของไทยดังกล่าว ผสมผสานกับองค์ความรู้จากต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงได้ยกย่องยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานพัฒนาทุนทางสังคมของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเรื่องทุนทางสังคมยังเป็นประเด็นที่หลายฝ่ายมีความเห็นและความรู้ความเข้าใจแตกต่างกันออกไป และเพื่อเป็นการระดมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน รวมทั้งเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาและขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม **ตลอดเดือนมีนาคม 2547 ที่ผ่านมา**

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงได้จัดการประชุมเชิงปฏิบัติการระดับภูมิภาคเรื่อง “กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” ขึ้น โดยมีผู้แทนจากภาคีต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรชุมชน และภาคประชาชน ใน 5 ภูมิภาค เข้าร่วมประชุม คือ **ภาคตะวันออกและภาคกลาง (บางส่วน)** จัดที่จังหวัดระยอง จำนวน 13 จังหวัด รวม 130 คน **ภาคกลาง** จัดที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน 12 จังหวัด รวม 130 คน **ภาคเหนือ** จัดที่จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 17 จังหวัด รวม 150 คน **ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** จัดที่จังหวัดขอนแก่น จำนวน 19 จังหวัด รวม 180 คน และ**ภาคใต้** จัดที่จังหวัดสงขลา จำนวน 14 จังหวัด รวม 150 คน

คิดเหมือน.....คิดต่าง อย่างไรเกี่ยวกับทุนทาง สังคม

ผลจากการระดมความคิดเห็นจากภาคีต่างๆ ในภูมิภาคเป็นเครื่องยืนยันแนวคิดที่ว่าทุนทางสังคมไทยมีความหลากหลายกันไปแต่ละภูมิภาคที่มีความแตกต่างกันทางภูมิณีวัฒนธรรมชาติพันธุ์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และบริบทของแต่ละพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งวิถีคิดของคนที่เกี่ยวข้องกับวิถีการผลิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติของชุมชนที่ดำรงอยู่มาเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้เชื่อมโยงไปถึงการสร้างภาพตระหนักให้กับผู้กำหนดนโยบายว่ามาตรการใดมาตรการหนึ่งไม่สามารถใช้ได้กับทุกพื้นที่แต่ต้องนำไปประยุกต์ให้เหมาะสมกับความหลากหลายของชุมชนท้องถิ่น

ในเรื่องความหมายของทุนทางสังคมนั้น สังคมไทยทุกภาคส่วนมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่า หมายรวมถึง **แบบแผนความสัมพันธ์ของคน คุณค่า ความดีงาม ความเชื่อ ภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นชาติไทย สถาบันที่ดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ การรวมกลุ่มเป็นองค์กร และเครือข่าย ซึ่งชุมชนหรือสังคมนำมาสร้าง ความมั่นคงในการดำเนินชีวิตร่วมกันและเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในชุมชน ทุนทางสังคมคือสิ่งที่เกาะเกี่ยวและยึดเหนี่ยวคนเข้าด้วยกัน ทั้งคนที่ดี สถาบันที่ดี เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ดีร่วมกัน** ขณะที่ ภาคกลางมีความเห็นเพิ่มเติมว่าทุนมนุษย์เป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาทุนอื่นๆ

สำหรับความหลากหลายในเรื่ององค์ประกอบของทุนทางสังคมนั้น พบว่าแต่ละภูมิภาคมีความคิดเห็นหลากหลาย

หลายมีการเสนอให้เพิ่มทุนอื่นๆซึ่งส่วนใหญ่เห็นพ้องต้องกันที่ให้เพิ่ม **ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** เหตุผลสำคัญน่าจะมาจากวิถีชีวิตของคนไทยที่มีความผูกพันกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอย่างใกล้ชิดมายาวนาน โดยเฉพาะความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตของผู้คน ซึ่งถือเป็น “ทุน” ที่มีคุณค่าสำหรับท้องถิ่น นอกจากนี้ **ภาคกลาง** เห็นควรให้เพิ่มทุนบริหารจัดการ ซึ่งน่าจะเชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดความขัดแย้งแย่งชิงกันจนทำให้จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการที่ดี เช่น การจัดการน้ำ ระบบเรือกสวนไร่นา เป็นต้น **ภาคเหนือ** ให้เพิ่มทุนสันติภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงจุดแข็งของสังคมภาคเหนือที่รักความสงบ มีจิตใจโอบอ้อมอารี และ**ภาคใต้** ให้เพิ่มทุนทางศาสนา และทุนทางภาษา ที่น่าจะมาจากเหตุผลทางด้านความหลากหลายทางศาสนา ภาษา และชาติพันธุ์

สำหรับข้อคิดเห็นในการพัฒนาทุนทางสังคมไปสู่ความยั่งยืน ทุกภูมิภาคเห็นตรงกันว่า ควรจะต้องมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างครบวงจร เริ่มตั้งแต่การรวบรวมทุนทางสังคมอย่างเป็นระบบ โดยมีการสำรวจ ค้นหา คัดเลือก สืบค้น แสวงหาสิ่งที่มีอยู่ทั้งจากตนเอง ชุมชน ภูมิหลัง/ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ของชุมชน/ท้องถิ่นในมิติต่างๆ ของการดำรงชีวิต แล้วนำมาจัดทำแผนที่ทุนทางสังคม (Social Capital Mapping)

การรวบรวมทุนทางสังคมใน**ภาคเหนือ** มีการถอดบทเรียน สร้างต้นแบบ จัดทำทะเบียนกลางทุนทางสังคมและให้สถาบันการศึกษาในชุมชนมาเป็นศูนย์ถ่ายทอดและเผยแพร่ทุนทางสังคม ซึ่งมาจากความเชื่อที่ว่าหากมีการดำเนินการโดยคนในท้องถิ่นจะมีพลังและสร้างความตระหนักในทุนที่ตนเองมีอยู่ มีความภูมิใจ และสำนึกรักท้องถิ่น ทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมที่แน่นแฟ้นมากขึ้น และมีพลังที่จะจัดการเรื่องราวของตนเองได้ ส่วนการจัดทำฐานข้อมูลทุนทางสังคมใน**ภาคใต้** ควรคำนึงถึงความหลากหลายของทุนทางสังคมในท้องถิ่นที่มาจากวัฒนธรรมแตกต่างกันโดยนัยระบบสารสนเทศมาใช้ในกระบวนการจัดทำ

เมื่อทราบสถานภาพทุนทางสังคมแล้ว กระบวนการต่อไปคือ **การพัฒนา พื้นฟู ต่อยอด** ทุนทางสังคม การให้คนในชุมชน/ท้องถิ่นเข้ามามีส่วน

ร่วมในการทำวิจัยและพัฒนาเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน/ท้องถิ่น โดยให้ชาวบ้านเป็นผู้ทำวิจัยด้วยตนเอง เป็นเรื่องที่แทบทุกภาคให้ความสำคัญ การยกย่องเชิดชูเกียรติปราชญ์ชาวบ้าน การจัดตั้งกองทุนเพื่อการพัฒนาทุนทางสังคมในชุมชน และมีการจัดองค์กรเครือข่ายขึ้นมาดูแลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เป็นเรื่องที่คนใน**ภาคตะวันออก**สนใจ ซึ่งน่าจะมาจากชื่อเสียงของเครือข่ายกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ที่มีอยู่มากมายในภาคตะวันออก ขณะที่คน**ทางเหนือ** เน้นการสร้างความร่วมมือกับสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว เป็นต้น เพื่อเฝ้าระวัง ป้องกันรักษาทุนทางสังคมที่จะถูกทำลาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความภูมิใจและหวงแหนทุนทางสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่ ส่วนคนใน **ภาคใต้** ต้องการให้จัดตั้งศูนย์ประสานงาน ศูนย์ข้อมูลในกลุ่มจังหวัด

ตามศักยภาพของท้องถิ่น เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เน้นความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว และการรื้อฟื้นระบบ “เกลอ” ซึ่งเป็นวิถีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่เคยมีมาในอดีตให้กลับคืนมาจากการที่สภาพสังคมในปัจจุบันที่ผู้คนต่างคนต่างอยู่กันมากขึ้น

ประเด็นสุดท้ายคือ **การแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ** ส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่าควรสร้างเวทีประชาคม โดยมีภาครัฐ ภาคเอกชน ประชาชน ชุมชน ทำงานประสานเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายอย่างกว้างขวาง มีเครือข่ายการเรียนรู้และศูนย์ประสานงานเชื่อมโยงกับส่วนต่างๆ ในชุมชน บูรณาการการพัฒนาทุนทางสังคมร่วมกันของทุกภาคส่วนโดยดึงศักยภาพที่มีความหลากหลายของแต่ละภาคส่วนมาใช้ประโยชน์ กำหนดเจ้าภาพหลักในระดับชาติและระดับพื้นที่ให้ชัดเจน และมุ่งใช้ประโยชน์จากบ้าน วัด

โรงเรียน “บวร” ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาทุนทางสังคมในทุกด้าน แต่ก็มีความเห็นแตกต่างกันในบางเรื่อง เช่น *คนตะวันออก* เห็นว่าการแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติให้เกิดเป็นมรรคเป็นผล ชุมชนจะต้องมีการเชื่อมโยงเข้าสู่ระบบแผนของภาครัฐให้ได้และกลไกภาครัฐทั้งระดับชาติและระดับพื้นที่ต้องเอื้ออำนวยให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมพัฒนาทุนทางสังคมได้อย่างต่อเนื่อง ขณะที่ *คนอีสาน* สนใจเรื่องกลไกและระบบการทำงานที่มีการแต่งตั้งคณะกรรมการหรือผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน มี

กฎหมายรองรับ มีระบบการติดตามประเมินผลที่หลากหลายสอดคล้องกับแต่ละท้องถิ่น ซึ่งน่าจะมาจากสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่มีขนาดใหญ่ประกอบกับมีทุนทางสังคมกระจายอยู่ทั่วไป จึงเห็นความจำเป็นในการมีกลไกที่ทำให้เห็นภาพรวมเชื่อมโยงได้ชัดเจน และ *คนใต้* มุ่งการประสานงานกับสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และนำเรื่องทุนทางสังคมเสนอเป็นวาระแห่งชาติ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทุนทางสังคมควรเป็นประเด็นระดับชาติมากกว่าเป็นความรับผิดชอบของท้องถิ่นเพียงลำพัง

บทสรุป

บทเรียนที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้รับความระดมความคิดใน 5 ภูมิภาคที่ผ่านมามีประโยชน์เป็นอย่างมากในการนำข้อคิดเห็นที่ได้รับไปปรับปรุงยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมให้มีความคมชัด และครอบคลุมทุกมิติของทุนทางสังคม ในขณะเดียวกันการนำประเด็นทุนทางสังคมสู่เวทีสาธารณะยังเป็นการสร้างความตระหนักให้ทุกภาคส่วนในสังคมเห็นคุณค่าของสิ่งดีๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกันเพื่อค้นหา สืบทอด และพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่ และหาทางนำไปใช้ประโยชน์ตามความเหมาะสมในบริบทของชุมชน/ท้องถิ่นเอง สุดท้ายเป็นการสร้างความตระหนักให้หน่วยงานภาครัฐเห็นว่า แต่ละภูมิภาคมีความหลากหลายทั้งแง่ปัจจัยพื้นฐานและความต้องการ การกำหนดนโยบายในลักษณะ “ปูพรม” จึงไม่สามารถใช้ได้ แต่จะต้องมีความยืดหยุ่นพอที่จะเอื้อต่อการไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชุมชน/ท้องถิ่น

♦♦♦♦♦

ทุนทางสังคมในระดับสากล

ทำไมทุนทางสังคมจึงกลายเป็นประเด็นในการพัฒนา

แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่กล่าวถึงมายาวนานหลายศตวรรษในชื่อที่เรียกว่า “ประชาสังคม” (Civil Society) จนกระทั่งในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา คำว่าทุนทางสังคมจึงได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นของการศึกษาวิจัยและถกเถียงกันอย่างกว้างขวางในแวดวงนักคิด นักวิชาการ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกาและทวีปยุโรป มีสาเหตุมาจากความต้องการที่จะเห็นวิถีชีวิตที่ดีควรจะเป็นของสังคมกลับคืนมา วิถีชีวิตที่คนมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเอื้ออาทร พร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

นักวิชาการที่ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาในเรื่องนี้ คือ James Coleman และ Robert Putnam โดยงานเขียนของทั้งคู่ได้รับการอ้างอิงถึงในงานเขียนและการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมแทบทุกฉบับ

ทุนทางสังคมได้รับการยอมรับว่าเป็นพื้นฐานและเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาประเทศอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ยกตัวอย่างในด้านเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมมีส่วนสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศในแง่ของการสร้างนวัตกรรม ซึ่งต้องอาศัยการทำงานเป็นทีมและพื้นฐานการเรียนรู้และภูมิปัญญาจากสาขาวิชาชีพต่างๆ ในด้านความมั่นคงทางสังคม ทุนทางสังคมถือว่ามีบทบาทสำคัญในการเป็นตาข่ายรองรับผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน

จากประสบการณ์ในหลายประเทศ ทุนทางสังคมยังได้รับการยอมรับว่ามีบทบาทเชื่อมโยงกับการแก้ปัญหาความยากจน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมการพัฒนาสังคมและธรรมาภิบาลนักวิชาการบางท่านถึงกับกล่าวว่าทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่ขาดหายไปในการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งในอดีตคำนึงถึงเพียง 3 ประการคือ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางกายภาพ และทุนมนุษย์

ตัวอย่างทุนทางสังคมกับการแก้ปัญหาความยากจน

โดยปกติ คนทั่วไปเข้าถึงสินเชื่อได้โดยใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน เช่น อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งสถาบันการเงินจะพิจารณาให้สินเชื่อตามมูลค่าของหลักทรัพย์นั้นว่าคุ้มค้ำประกันเงินสินเชื่อหรือไม่ และข้อมูลประกอบอื่นๆ ที่จะเป็นเครื่องรับประกันว่าสินเชื่อนั้นจะได้รับการจ่ายเงิน สถานการณ์ดังกล่าวไม่สามารถใช้ได้กับครัวเรือนที่ยากจนเนื่องจากไม่มีหลักทรัพย์ทางกายภาพมาค้ำประกัน ส่งผลให้ขาดโอกาสที่จะนำเงินไปลงทุนประกอบอาชีพ จากประสบการณ์ในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศพบว่า ครัวเรือนยากจนสามารถเข้าถึงสินเชื่อได้โดยใช้ “**หลักทรัพย์ทางสังคม (Social Collateral)**” ค้ำประกัน หลักทรัพย์ดังกล่าวนำมาใช้อยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ครัวเรือนนั้นๆ มีต่อชุมชน หรือเครือข่ายทางสังคมที่ครัวเรือนนั้นเป็นสมาชิก ตัวอย่างของเรื่องนี้ เช่น Grameen Bank ในประเทศบังกลาเทศ ธนาคารดังกล่าวก่อตั้ง เมื่อปี 1976 โดย Mohammad Yunus ศาสตราจารย์จากมหาวิทยาลัยจิตตะกอง ธนาคารจะให้กู้ยืมเงินแก่บุคคลโดยกลุ่มเป็นผู้ค้ำประกัน (Group-lending) สมาชิกจะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีและมีความไว้วางใจกัน ภายในปี 1994 ธนาคารให้บริการหมู่บ้านกว่าครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านทั้งหมดของประเทศ มีสมาชิกกว่า 2 ล้านคน สมาชิกร้อยละ 94 เป็นสตรี และมีอัตราการจ่ายเงินสูงถึงร้อยละ 95 เนื่องจากผู้หญิงในประเทศนี้มีฐานะค่อนข้างยากจนและขาดโอกาสในสังคม นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบการให้กู้ยืมเงินแก่คนยากจนที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจและความสัมพันธ์ระหว่างผู้กู้ยืมและผู้ให้กู้ที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ (Rotating saving and credit association) การกู้ยืมจากผู้ให้กู้ในท้องถิ่น สินเชื่อเพื่อการค้า (Trade credit) เป็นต้น เครื่องมือเหล่านี้มีส่วนให้คนยากจนเข้าถึงสินเชื่อเพื่อนำเงินไปลงทุนและสร้างรายได้ต่อไป

อะไรคือทุนทางสังคม

นักวิชาการหลายท่านต่างให้คำนิยามของคำว่า “ทุนทางสังคม” อย่างหลากหลาย ถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจในงานทางด้านสังคมศาสตร์ที่ไม่มีคำนิยามใดคำนิยามหนึ่งที่ได้รับการยอมรับให้เป็นความหมายแท้จริง

James Coleman (1985) นักวิชาการผู้บุกเบิกงานเรื่องทุนทางสังคมในช่วงแรก กล่าวว่าทุนทางสังคมเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่ก่อให้เกิดผลดีต่อกิจกรรมที่ได้กระทำในองค์กร สามารถพิจารณาได้ใน 2 มิติ คือ **มิติโครงสร้างทางสังคม** ทั้งในเรื่องของความคาดหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกัน การมีค่านิยมร่วมกัน การมีสำนึกของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และ **มิติของการดำเนินกิจกรรมที่ชัดเจนภายใต้โครงสร้างสังคมดังกล่าว**

นักวิชาการที่มีชื่อเสียงในเรื่องนี้อีกท่านหนึ่ง ได้แก่ Robert Putnam (1993) ได้ศึกษาการทำงานขององค์กรปกครองในแคว้นต่างๆ ของประเทศอิตาลี พบว่า ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมมีความสัมพันธ์โดยตรงกับระดับทุนทางสังคม

แคว้นทางภาคเหนือของประเทศที่มีทุนทางสังคมสูง มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง ประชาชนมีความสนใจในประเด็นสาธารณะ มีความซื่อสัตย์และไว้วางใจระหว่างกัน มีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงกว่าแคว้นทางตอนใต้ที่มีระดับทุนทางสังคมต่ำ

Robert D. Putnam

Putnam ได้ให้ความหมายของทุนทางสังคมคือความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกและเครือข่ายในสังคม ซึ่งเกิดจากประชาชนในสังคมมีระบบคิด ค่านิยม และบรรทัดฐานในการปฏิบัติที่ดีร่วมกัน อาทิ ความไว้วางใจกัน การเคารพกฎหมาย ความซื่อสัตย์ เป็นต้น

นอกจากนี้งานเขียนของ Putnam ในหนังสือเรื่อง Bowling Alone: America's Declining Social Capital (1995) ได้ชี้ให้เห็นปรากฏการณ์การปฏิสังสรรค์ของสังคมชาวอเมริกันลดลงอย่างน่าตกใจ¹

ปัจจัยสำคัญมาจากผลของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี อาทิ การมีห้างสรรพสินค้า โทรทัศน์ ทำให้คนมีความเป็นปัจเจกมากขึ้น สนใจในกิจกรรมสาธารณะลดลง งานศึกษาดังกล่าวนี้อาจมีผลสำคัญที่ทำให้ทุนทางสังคมเป็นประเด็นที่ได้รับการศึกษาและถกเถียงในเชิงวิชาการอย่างกว้างขวาง

¹ ในช่วง 60 ปีแรกของศตวรรษที่ 20 ชาวอเมริกันมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นมาก มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง แต่หลังจากช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวถดถอยลงอย่างเห็นได้ชัด การปฏิสังสรรค์ทางสังคมลดลงอย่างรวดเร็ว โดยสะท้อนผ่านปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น การเล่นโบว์ลิ่งประเภททีมลดลงประมาณร้อยละ 40 จากปี 2523-2536 (เหตุผลที่ถือว่าเรื่องนี้เป็นปรากฏการณ์ที่น่าตกใจ เนื่องจากชาวอเมริกันกว่าร้อยละ 25 เล่นโบว์ลิ่ง) การเป็นสมาชิกในองค์กร สมาคม และมูลนิธิที่สำคัญลดลง ครอบครัวย้ายบ้านหรือครอบครัวรับประทานอาหารร่วมกันน้อยลง การบริจาคเงินให้องค์กรสาธารณกุศลลดลง การมีส่วนร่วมทางการเมืองรูปแบบต่างๆ ลดลง เป็นต้น

ตัวอย่างค่านิยมทุนทางสังคมโดยนักวิชาการต่างๆ ...

Francis Fukuyama (1999) ได้ให้นิยามของทุนทางสังคมเป็นเรื่องของค่านิยม ธรรมเนียมที่ไม่เป็นทางการ (set of informal values) บรรทัดฐาน/จารีตร่วมกัน (norms shared) ซึ่งสนับสนุนให้เกิดการร่วมมือกันระหว่างบุคคล และสอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงาม

Cohen และ Prusak (2001) มองว่าทุนทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ที่สะสมในรูปความไว้วางใจ (trust) ความเข้าใจซึ่งกันและกัน (mutual understanding) การให้คุณค่าร่วม (shared values) และพฤติกรรมที่เชื่อมโยงสมาชิกของเครือข่ายและชุมชนเข้าด้วยกัน และทำให้เกิดความร่วมมือขึ้น

Pretty และ Ward (2001) ทุนทางสังคมมีความหมายครอบคลุม 4 ประเด็น ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ของการไว้วางใจ (Relation of trust) 2) การตอบสนองและการแลกเปลี่ยน (reciprocity and exchanges) 3) กฎระเบียบ จารีต และการลงโทษ (common rules, norms and sanctions) และ 4) การติดต่อ เครือข่ายและกลุ่ม (connectedness, networks and groups)

Woolcock และ Narayan (2003) เห็นว่าทุนทางสังคมเป็นบรรทัดฐาน (norms) และเครือข่าย (network) ที่ช่วยให้คนมาทำกิจกรรมร่วมกัน

นักวิชาการจากธนาคารโลก (1999) ได้ให้ความหมายของทุนทางสังคมว่าเป็นเรื่องของสถาบัน ระบบความสัมพันธ์ บรรทัดฐาน จารีต ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพที่เชื่อมโยงสังคมเข้าด้วยกัน ซึ่งบรรทัดฐานและความสัมพันธ์ในสังคมเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในโครงสร้างของสังคม ซึ่งทำให้ผู้คนเกิดความร่วมมือเพื่อเป้าหมายสูงสุด แนวคิดของทุนทางสังคมเป็นระบบความสัมพันธ์ในแนวราบระหว่างคนที่ประกอบด้วยเครือข่ายทางสังคมและบรรทัดฐานของความสัมพันธ์นั้น ที่มีผลต่อผลิตภาพและความอยู่ดีมีสุขของชุมชน โดยที่ทุนทางสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ตั้งแต่ภายในครอบครัว ชุมชน องค์กรธุรกิจ ภาคประชาสังคม และองค์กรภาครัฐ

คำจำกัดความที่กล่าวถึงข้างต้นได้มีการขยายความให้มีบริบทครอบคลุมความหมายดั้งเดิมที่ทั้ง Coleman และ Putnam ได้ให้ไว้หลายประเด็น ซึ่ง Narayan และ Woolcock (2000) ได้สรุปออกมาได้เป็น 4 ทศนะ ได้แก่

ชุมชนนิยม เป็นทุนทางสังคมในลักษณะองค์กรท้องถิ่น และกลุ่มต่างๆ ซึ่งอาจเรียกว่าเป็น “bonding”

เครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ทั้งภายใน/ภายนอกองค์กร ทั้งในแนวดิ่งและแนวนอน ถือเป็นความเชื่อมโยง หรือ “bridging”

สถาบัน ครอบคลุมสถาบันการเมือง กฎหมายและสถาบันที่เป็นทางการอื่นๆ ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่ว่าทุนทางสังคมจะเกิดได้จะต้องมีปัจจัยเรื่องนี้นำมาช่วยส่งเสริม

การสร้างพลังร่วม ซึ่งเชื่อว่าทุนทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ด้วยการรวมพลังของกลุ่มทั้งสามข้างต้น

ประเด็นที่น่าสนใจของทุนทางสังคม

1. การวัดทุนทางสังคม

การรู้ถึงสถานภาพและศักยภาพของทุนทางสังคมในแต่ละพื้นที่ว่ามีมากน้อยเพียงใด จะนำไปสู่การพัฒนาและดำเนินยุทธศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน จะทำให้รู้ถึงผลกระทบของทุนทางสังคมมีต่อเศรษฐกิจและสังคม

อย่างไรก็ตาม ประเด็นปัญหาที่ถือว่าเป็นจุดอ่อนสำคัญของเรื่องทุนทางสังคมคือการไม่มีข้อสรุปที่เป็นที่ยอมรับกัน

โดยทั่วไปถึงวิธีการวัดทุนทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการให้ค่านิยมที่หลากหลาย ในปัจจุบัน การวัดทุนทางสังคมตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดหลัก 3 ประการ ได้แก่

แนวคิดที่ 1 อยู่บนพื้นฐานแนวคิดทุนทางสังคมของ Robert Putnam ซึ่งพิจารณาทุนทางสังคมในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในแนวนอน ซึ่งประกอบด้วย เครือข่ายทางสังคมและปทัสถาน และพิจารณาทุนทางสังคมทั้งที่ส่งผลในเชิงบวก และในเชิงที่ไม่พึงปรารถนาเข้าไว้ด้วย

แนวคิดที่ 2 เป็นแนวคิดซึ่งอยู่บนพื้นฐานของ James Coleman ซึ่งอธิบายทุนทางสังคมในแนวคิดที่กว้างขึ้น ครอบคลุมถึงองค์ประกอบที่เป็นโครงสร้างทางสังคม ซึ่งเชื่อให้เกิดการกระทำบางอย่าง จึงเป็นความสัมพันธ์ทั้งในแนวนอนและแนวดิ่ง ส่งผลให้สมาชิกมีความสัมพันธ์ระหว่างกันขึ้น และอาจเกิดผลทั้งทางด้านบวกและลบกับบุคคลอื่นๆ นอกสังคมได้

แนวคิดที่ 3 เป็นการมองภาพรวม โดยพิจารณาทุนทางสังคมในด้านสิ่งแวดล้อมทางสังคมและการเมือง ซึ่งเชื่อต่อการเกิดเครือข่ายทางสังคมและปทัสถาน เช่น ระบบการปกครอง กฎหมาย ระบบศาล เป็นต้น

หากพิจารณางานศึกษาวิจัยเพื่อวัดทุนทางสังคมที่มีอยู่จะพบว่าสามารถแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

● **การวัดเชิงปริมาณ** Deepa Naraya and Michale F. (2001)² ใช้เทคนิคการวิเคราะห์ปัจจัยมาใช้ในการหาตัวชี้วัดทุน

² อ้างใน วรวิมล โรมรัตนพันธ์ และคณะ 2546, “โครงการศึกษาทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน” สกว. กรุงเทพฯ

ทางสังคมที่เหมาะสมในประเทศกานาและอูกานดา Narayan and Pritchett (1997) ได้สร้างวิธีการวัดทุนทางสังคมในเขตชนบทของประเทศแทนซาเนีย โดยใช้ข้อมูลการสำรวจทุนทางสังคมกับความยากจน

Paul Bullen & Jenny Onyx (1998) ได้พยายามวัดทุนทางสังคมในระดับปัจเจกและระดับครัวเรือน โดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในหัวข้อต่าง ๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในเครือข่ายอย่างแข็งขัน การต่างตอบแทน ความไว้วางใจ บรรทัดฐานทางสังคม และทรัพยากรที่เป็นของสาธารณะ

● **การวัดเชิงคุณภาพ** Ian Falk และ Lesley Harrison (1998) ได้ใช้ทฤษฎีฐานราก มาใช้ในการจัดทำตัวชี้วัดชุมชนที่ศึกษาถึงอัตลักษณ์ดั้งเดิม ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน

เพียงลำพังแต่ต้องมีความเชื่อมโยงกับภาคีอื่นๆอย่างเป็นเครือข่าย โดยเฉพาะภาครัฐและนโยบายในระดับมหภาค ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหรือบั่นทอนทุนทางสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม โดยมีประเด็นที่ภาครัฐและผู้นำกำหนดนโยบายควรคำนึงถึง (Fukuyama, F., 1999) ได้แก่

ประการแรก ผู้นำกำหนดนโยบายจะต้องตระหนักว่าทุนทางสังคมในหลายๆ เรื่องเป็นผลผลิตของศาสนา ประเพณี ประวัติศาสตร์ร่วม และปัจจัยอื่นๆ ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของรัฐบาล ในระดับหนึ่งภาครัฐอาจไม่มีบทบาทที่จะเข้าถึงบางมิติของทุนทางสังคมได้ แต่ภาครัฐอาจมีบทบาทเป็นผู้ส่งเสริมและสนับสนุน แต่การทำงานให้เป็นหน้าที่ของภาคประชาชน/ชุมชน

ประการที่สอง ภาครัฐอาจแสดงบทบาทในการสร้างทุน

การจัดกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการใช้เทคนิคการทำแผนที่ทุนทางสังคม เพื่อประเมินสถานภาพของทุนทางสังคม เช่น งานศึกษาของธนาคารโลกชิ้นหนึ่งที่ศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างทุนทางสังคมกับประสิทธิผลในกิจกรรมส่งเสริมการเกษตรในประเทศมาลี พบว่าหมู่บ้านที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันสูง จะทำงานได้มีประสิทธิภาพสูงกว่าพื้นที่ที่สมาชิกในหมู่บ้านขาดความสามัคคี

2. การเชื่อมโยงภาครัฐกับการพัฒนาทุนทางสังคม

ถึงแม้เรื่องทุนทางสังคมมักให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่อชุมชนและสังคมในมิติต่างๆ แต่จากการศึกษาวิจัยและประสบการณ์ในหลายๆ ประเทศ พบว่าทุนทางสังคมไม่สามารถพัฒนาขึ้นได้ในภาคประชาชนหรือชุมชน

ทางสังคมได้อย่างมากในด้านการศึกษา ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยสร้างทุนมนุษย์ แต่ยังมีส่วนช่วยส่งเสริมค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมให้กับผู้เรียน

ประการที่สาม ภาครัฐสามารถส่งเสริมโดยทางอ้อมให้เกิดทุนทางสังคม ทั้งการจัดบริการสาธารณะที่จำเป็น การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมสาธารณะ อาทิ เรื่องสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อประชาชนมีความรู้สึกปลอดภัย จะทำให้มีกำลังใจในการไปร่วมในกิจกรรมของสาธารณะ หรือเป็นอาสาสมัคร เป็นต้น

ประการสุดท้าย ภาครัฐอาจทำให้เกิดผลกระทบทางลบต่อทุนทางสังคมหากเข้าไปแทรกแซงกิจกรรมที่ภาคเอกชนหรือประชาสังคมทำหน้าที่ได้ดีกว่า หากภาครัฐเป็นตัวตั้งตัวตีใน

การทำกิจกรรมแทนประชาชน ประชาชนจะมีความต้องการพึ่งพิงรัฐอยู่ตลอดเวลาส่งผลให้ความสามารถในการทำงานร่วมกันลดลง นอกจากนี้ จากการศึกษาของ Collier และ Gunning (1997) พบว่ารัฐบาลของประเทศส่วนใหญ่ในทวีปแอฟริกาบริหารงานโดยชนชั้นสูงที่มีการศึกษา และไม่เคยมีความรับผิดชอบหรือตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน มีการทุจริตคอร์รัปชัน และลิดรอนสิทธิ เสรีภาพของประชาชน บรรยากาศเช่นนี้ ทำให้สูญเสียผลตอบแทนจากการลงทุนภาครัฐ การให้บริการภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพ และไม่ก่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม สุดท้าย บันทอนทุนทางสังคมในประเทศ

ตัวอย่างเช่น ในประเทศเคนยา ที่มีกระบวนการ *harambee* ที่เป็นการช่วยเหลือตนเองที่มีมาช้านาน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชนนี้มีกว่า 30,000 กลุ่มส่วนใหญ่สมาชิกเป็นคนจนมีการทำกิจกรรมร่วมกัน ทั้งด้านอาชีพ การให้ทุนการศึกษา ค่ารักษาพยาบาล การให้เงินทุนหมุนเวียน และการออมทรัพย์แก่สมาชิก อย่างไรก็ตาม กลุ่มเหล่านี้ยังคงไม่เข้มแข็ง เนื่องจากขาดการดูแลจากภาครัฐ

บทส่งท้าย

จากประสบการณ์ในหลายๆ ประเทศ ได้ข้อสรุปที่คล้ายคลึงกันว่า ทุนทางสังคมไม่ได้อุบัติขึ้น คงอยู่ และพัฒนาหรือเสื่อมคุณค่าลงเฉพาะในระดับบุคคลและชุมชนตามความเห็นของ Putnam เท่านั้น แต่ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม

หรือสนับสนุนทุนทางสังคมได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผ่านการดำเนินนโยบายสาธารณะต่างๆ และประสิทธิภาพในการบริหารนโยบายภาครัฐ

นอกจากนี้ การพัฒนาทุนทางสังคมจะต้องสร้างสมดุลระหว่างนโยบายจากส่วนกลางกับความต้องการจากฐานราก โดยให้ความสำคัญกับการรับฟังความคิดเห็นและการมีส่วนร่วมของประชาชน สร้างความเป็นธรรม โปร่งใส และสร้างโอกาสที่เท่าเทียมกัน

ในขณะเดียวกันการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เช่น การศึกษา สาธารณสุข สวัสดิการ การจ้างงานและฝึกอบรม จะเป็นเครื่องมือสนับสนุนสำคัญในยุคที่ทุนทางสังคมรูปแบบดั้งเดิม เช่น ครอบครัว และชุมชน อ่อนแอลง

บรรยากาศที่เอื้ออำนวยเหล่านี้จะเป็นการส่งเสริมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันและการพึ่งตนเอง ระดมพลังและศักยภาพให้เกิดเป็นภาคีในการพัฒนา และสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของท้องถิ่นในการเป็นผู้กำหนดประเด็นที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของตนเอง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเรื่องทุนทางสังคมจะมีความเกี่ยวข้องกันกับทุกภาคส่วน ทุกพื้นที่ในสังคมแต่มีผู้รู้และเข้าใจเรื่องดังกล่าวในแวดวงจำกัด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยองค์ความรู้ทุนทางสังคมในแง่มุมต่างๆ ที่หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น เพื่อให้การพัฒนาทุนทางสังคมเป็นที่ยอมรับและเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาในมิติต่างๆ ได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- Baglioni, S. (2000). Mapping Civil Society: Research Outline of the Swiss Component of the ESF Networks on Citizenship, Involvement, Democracy, University of Geneva, Geneva.
- Bullen, P. and Onyx, J. (1998), Measuring Social Capital in Five Communities in NSW, Management Alternatives Pty.Ltd., Sydney.
- Coleman, J. (1988). "Social capital in creation of human capital", American Journal of Sociology, 94 (Supplement), 95-120.
- Falk I. and Harrison L. (1998). Indicators of Social Capital: Social Capital as the Product of Local Interactive Learning Processes, Centre for Research and Learning in Regional Australia, Launceston.
- Fukuyama, F. (1999). Social Capital and Civil Society, The Institute of Public Policy, George Mason University.
- Fukuyama, F. (2002). "Social capital and development: the coming agenda", SAIS Review vol. Xxii no. 1 (Winter & Spring)
- Grootaert, C. and Bastelaer, T. (editors) (2002). Understanding and Measuring Social Capital: A Multidisciplinary Tool for Practitioners, The World Bank, Washington D.C.
- Harper, R. (2002). The Measurement of Social Capital in The United Kingdom, Office for National Statistics, London.
- Putnam, R. D. (1995). "Social capital: America's declining social capital", Journal of Democracy, 6(1) : 65-78
- Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, Simon & Schuster, New York.
- Woolcock, M. and Narayan, D. 2000, "Social capital: implications for development theory, research and policy", The World Bank Research Observer, Washington D.C.
- ธีรยุทธ บุญมี. 2547. ประชาสังคม. สำนักพิมพ์สายธาร. กรุงเทพฯ.
- วรวิมล โรมรัตนพันธ์ และคณะ. 2546. โครงการศึกษาทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย. กรุงเทพฯ

◆◆◆◆◆

ธุรกิจเอกชน : องค์ประกอบหนึ่งของทุนทางสังคม

การพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนจะต้องอาศัยเสาหลักที่สำคัญได้แก่ ภาครัฐ ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชนและประชาชน ซึ่งต่างก็มีส่วนร่วมเสริมกันและกันในการสร้างระบบบริหารจัดการที่ดี ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย โดยเฉพาะภาคธุรกิจเอกชนซึ่งมีความพร้อม ทั้งทางด้านทักษะในการบริหารจัดการ บุคลากร เครื่องมือและทรัพยากรการเงิน หากธุรกิจเหล่านี้ใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมก็จะเป็นทุนทางสังคม ในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล

บทบาทการเป็นทุนทางสังคมของธุรกิจเอกชน

“ภาคธุรกิจเอกชนควรมีบทบาทในการช่วยพัฒนาชุมชน โดยเน้นการสร้างอาชีพและรายได้ เป็นลำดับแรก แล้วตามด้วยการพัฒนาด้านที่ไม่ใช่รายได้ เช่น การศึกษา สุขภาพ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น”

มีชัย วีระไวทยะ นายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน
ในโอกาสการหารือกรอบแนวคิดการพัฒนาภาคธุรกิจเอกชนเพื่อเป็นทุนทางสังคม
จัดโดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ภาคธุรกิจเอกชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมโดยการเข้าไปสนับสนุนการสร้างงาน สร้างรายได้ทั้งในเขตเมืองและชนบท แต่การดำเนินการของธุรกิจเอกชนสามารถสร้างความมั่นคงให้คนบางกลุ่มเท่านั้น การเปิดโอกาสให้ภาคเอกชนเข้ามาเสริมการพัฒนา ชุมชนจะทำให้คนในชุมชนมีทักษะและความรอบรู้ในการสร้างรายได้และการบริหารจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดมูลค่าเพิ่ม สามารถผลิตสินค้าและบริการที่ดีได้อย่างต่อเนื่องรวมทั้งสร้างโอกาสและช่องทางการตลาดได้มากขึ้น โดยทำหน้าที่ที่เลี้ยงให้กับชุมชนในการริเริ่ม สร้างเสริมความรู้ให้กับประชาชน ชุมชน และสนับสนุนการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันยังมีธุรกิจเอกชนจำนวนน้อยที่มีบทบาทในการเป็น ทุนทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับการส่งเสริมบทบาทของภาคธุรกิจเอกชนในด้านนี้ยังไม่เด่นชัด มาตรการบาง อย่างของรัฐยังไม่จูงใจให้ภาคธุรกิจเข้าร่วมทำประโยชน์เพื่อสังคม

ตัวอย่างการมีส่วนร่วมของภาคเอกชนในชุมชน

ศูนย์พัฒนาชนบทผสมผสานนางรอง ต.หนอง

โบสถ์ อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์ของสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนเป็นตัวอย่างหนึ่งในการดำเนินการพัฒนาอาชีพสร้างรายได้และสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมชนบท โดยศูนย์ฯได้ดัดแปลงอาคารสาธิตเกษตรเดิมเป็นอาคารโรงงานให้บริษัทเอกชนเช่าที่ขยายฐานการผลิตได้แก่ โรงงานผลิตรองเท้า NIKE ADIDAS และเสื้อผ้าสำเร็จรูป ทำให้ประชาชนในพื้นที่อำเภอนางรองและพื้นที่ใกล้เคียงมีงานทำไม่ต้องอพยพไปทำงานต่างถิ่น เป็นการลดปัญหาสังคมต่างๆ นอกจากนั้นศูนย์ฯยังให้บริการที่พักในรูปของรีสอร์ท ห้องประชุมสัมมนา ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึกและร้านค้าสวัสดิการ รวมทั้งการจัดบริการนวดแผนโบราณและจัดนำเที่ยว

โครงการตาวิเศษ เป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชน การให้การศึกษาดูงานเพื่อการเรียนการสอนง่ายๆ และการรณรงค์ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานให้มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมของสังคม เช่น การรักษาความสะอาดของแม่น้ำลำคลอง การสร้างถังดักไขมัน การแยกขยะ การทิ้งขยะให้เป็นที่เป็นทาง

อย่างไรจึงเรียกว่าธุรกิจเอกชนเพื่อสังคม

ภาคธุรกิจเอกชนที่จะถือว่าเป็นทุนทางสังคมได้นั้น มองได้ใน 2 มิติ ดังนี้

1. การเป็นบรรษัทภิบาล การประกอบธุรกิจของภาคธุรกิจเอกชนจะต้องมีความรับผิดชอบต่อสมาชิกในองค์กร ผู้ถือหุ้นและสังคม มีความโปร่งใสและคุณธรรมในการดำเนินธุรกิจ ยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ไม่เอาเปรียบผู้บริโภคและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

2. การดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคม ที่เป็นการคืนกำไรให้สังคมเกิดประโยชน์ต่อสาธารณชนโดยดำเนินการได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดกิจกรรมสาธารณะประโยชน์โดยไม่แสวงหากำไร การบริจาคเงินหรือสิ่งของ การให้ความรู้/การฝึกอบรม การรณรงค์ประชาสัมพันธ์สร้างค่านิยมที่ดีงามแก่คนในสังคมและการสร้างงานในชนบท เป็นต้น

ลักษณะกิจกรรมเพื่อสังคม

การดำเนินกิจกรรมเพื่อคืนกำไรให้กับสังคมของภาคธุรกิจเอกชนที่ผ่านมาพบว่าเป็นลักษณะของการสงเคราะห์ การช่วยเหลือเพื่อเติมเต็มในสิ่งที่ขาดแคลนเป็นการแก้ที่ปลายเหตุการดำเนินงานมีทั้งแบบที่เป็นครั้งคราว ประจำปี และจัดตั้งกองทุน/มูลนิธิเพื่อสาธารณะประโยชน์ กิจกรรมแบ่งออกได้ 5 ลักษณะ ได้แก่ การสร้างรายได้ การส่งเสริมการศึกษา การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การพัฒนาสังคม และการรักษาสิ่งแวดล้อม

“การจัดหากิจกรรมใด ๆ ต้องเชื่อมโยงกับการสร้างรายได้ให้ได้ เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนและการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง”

โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา.....อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์

“เราจะไม่ทอดทิ้งเด็กแม้แต่คนเดียว” การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และเสริมสร้างคุณธรรมความเสียสละเพื่อส่วนรวมให้เด็กเติบโตเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ โรงเรียนแห่งนี้เกิดจากความคิดของคุณมีชัย วีระไวทยะ นายกสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณทั้งหมด จากมูลนิธิเจมส์คลาร์ค โดยนายเจมส์ คลาร์ค นักธุรกิจชาวอังกฤษเปิดการเรียนการสอนครั้งแรกในปี 2546 แบ่งเป็น 3 ระดับ คืออนุบาล1 อนุบาล 2 และ ประถมศึกษาปีที่1 อย่างละ 1 ห้องเรียน โดยคัดเลือกเด็กในพื้นที่ และมีเงื่อนไขว่าผู้ปกครองต้องรับส่งเด็กได้ พร้อมให้ความร่วมมือและร่วมทำกิจกรรมกับโรงเรียน โรงเรียนได้จัดหลักสูตร สภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้อื่นๆให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น เช่น มีการสอนการปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงปลาและนำผลผลิตที่ได้มาประกอบอาหารกลางวันสำหรับ นักเรียน เครื่องแบบนักเรียนและครูก็ใช้ผ้าทอและตัดเย็บโดยชาวบ้านในชุมชน ก่อให้เกิดการจ้างงานและสร้างรายได้ให้กับชุมชน

อุปสรรคของภาคธุรกิจเอกชนในการดำเนินงานเพื่อสังคม

● **ทัศนคติและความไม่เข้าใจบทบาทของการเป็นทุนทางสังคมในภาคธุรกิจเอกชน** ทำให้ไม่มีนโยบายคืบหน้าไปสู่สังคมหรือมีบ้างเป็นครั้งคราวไม่ต่อเนื่องเพราะข้อจำกัดด้านงบประมาณกำลังคน และฐานะความมั่นคงของบริษัท

● **ความไม่ชัดเจนของภาครัฐและชุมชนว่าต้องการให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องใด** ทำให้การดำเนินของภาคธุรกิจเอกชนเป็นไปตามความสนใจของภาคธุรกิจเอกชนนั้นๆเป็นหลัก ไม่ได้คำนึงถึงปัญหาหรือความต้องการของชุมชน เช่น การบริจาคสิ่งของ การแจกผ้าห่ม การให้ความช่วยเหลือเมื่อเกิดภัยพิบัติต่างๆ

● **มาตรการต่างๆของรัฐไม่จูงใจให้ภาคธุรกิจเข้ามาทำงานเพื่อสังคม** เช่น ขั้นตอนการจดทะเบียนก่อตั้งเป็นมูลนิธิสมาคมใช้ระยะเวลานาน มีระเบียบปฏิบัติมาก การหักลดหย่อนภาษีได้จะต้องขึ้นทะเบียนรายชื่อตามประกาศของกระทรวงการคลังเท่านั้น เป็นต้น

● **ประชาชนในพื้นที่บางส่วนยังไม่เชื่อใจภาคธุรกิจ** ที่เข้าไปช่วยเหลือชุมชนเพราะมองว่าการดำเนินงานของธุรกิจเอกชนเป็นการแสวงหากำไร ไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดกับสังคมโดยรวม อาทิ ปัญหามลภาวะ ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชนเท่าที่ควร

อนาคตของภาคธุรกิจเอกชนในการเป็นทุนทางสังคม

● **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของโลกเป็นไปอย่างรวดเร็ว** โดยเฉพาะเงื่อนไขจากการค้าโลกจะมี

การนำมาตรการกีดกันทางการค้าที่ไม่ใช่มาตรการทางภาษีมาใช้มากขึ้น เช่น สิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน สังคม ประกอบกับกระแสการมีส่วนร่วมของการเมืองภาคประชาชนที่เรียกร้องให้ภาคธุรกิจเข้ามาทำงานเพื่อสังคมรูปแบบต่างๆเป็นต้น จะเป็นแรงผลักดันให้ภาคธุรกิจต้องแสดงสปิริตในการร่วมพัฒนาสังคมมากขึ้น

● **การแข่งขันอย่างรุนแรงของสินค้าและบริการ** ทำให้ภาคธุรกิจต้องปรับกลยุทธ์ทางการตลาด โดยสร้างภาพลักษณ์ของสินค้าและองค์กรที่ดีเพื่อเป็นจุดขายแก่ผู้บริโภคทุกกลุ่มเป้าหมาย วิธีการหนึ่งที่จะสามารถดึงดูดใจคนหนุ่มมากคือ การสร้างภาพลักษณ์ในการเป็นธุรกิจเพื่อสังคม จึงมีแนวโน้มที่จะเพิ่มช่องทางการตลาดด้วยวิธีดังกล่าวมากขึ้น

● **นโยบายการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน** โดยเฉพาะการส่งเสริมธุรกิจขนาดกลาง ขนาดย่อม รวมทั้งการส่งเสริมผู้ประกอบการรายใหม่ คนเหล่านี้ส่วนหนึ่งเห็นความสำคัญของการเกื้อกูลกันระหว่างภาคธุรกิจกับภาคสังคม ก็จะเสนอกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมในรูปแบบต่างๆที่มีความหลากหลายมากขึ้น

● การรวมตัวของเครือข่ายความร่วมมือมีมากขึ้น

เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งและพลังร่วมในการดำเนินงาน เนื่องจากเห็นว่าจะทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากกว่า รวมทั้งเป็นการประสานประโยชน์ร่วมกัน และสร้างอำนาจการต่อรองต่างๆได้

กรอบแนวคิดการพัฒนาภาคธุรกิจเอกชนเพื่อเป็นทุนทางสังคม

สศช.ได้ตระหนักถึงความสำคัญของภาคธุรกิจเอกชนในการเข้ามามีบทบาทเป็นทุนทางสังคม หากแต่การดำเนินงานของภาคธุรกิจเอกชนยังเป็นลักษณะต่างคนต่างทำและบางครั้งไม่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน จึงได้ยกร่างกรอบแนวคิดการพัฒนาภาคธุรกิจเอกชนเพื่อเป็นทุนทางสังคม สำหรับใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนให้ภาคธุรกิจเอกชนมีจิตสาธารณะและทำประโยชน์เพื่อสังคมมากขึ้น โดยได้หารือกับผู้ทรงคุณวุฒิ และจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อระดมความคิดเห็นจากภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีข้อสรุป ดังนี้

1. **แนวคิดหลัก** การดำเนินงานของภาคธุรกิจเอกชนจะต้องมุ่งพัฒนาศักยภาพคนและชุมชนให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว สร้างการมีส่วนร่วมในลักษณะหุ้นส่วนการพัฒนาทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดเป้าหมาย ประเด็นความสนใจร่วมกันและบทบาท ภารกิจของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน รวมทั้งวิธีการประสานงาน ส่งต่อและสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นเครือข่าย การกำหนดมาตรการใดๆจะต้อง**ยึดประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ในสังคม**เป็นสำคัญ

2. แนวทางการพัฒนา

● **รณรงค์ กระตุ้นสร้างจิตสำนึก**ในการดำเนินธุรกิจเพื่อสังคมแก่ภาคธุรกิจเอกชนอย่างจริงจัง เช่น ให้องค์กรเครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมเป็นศูนย์กลางประสานสร้างความเข้าใจแก่สมาชิกและธุรกิจเอกชนทั่วไปอย่างต่อเนื่อง สร้างช่องทางให้ภาคธุรกิจที่ประสบผลสำเร็จในการดำเนินงานเพื่อสังคมได้มีโอกาสมวยแพร่ผลงานต่อภาคธุรกิจรายอื่นและสาธารณชน เป็นต้น

● **สร้างระบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหุ้นส่วนการพัฒนา** เช่น สร้างระบบการเข้ามาขอรับความช่วยเหลือขององค์กรชุมชน เพื่อให้ภาคธุรกิจเอกชนสามารถค้นหาและให้การช่วยเหลือได้ตามศักยภาพ ตรงตามความต้องการของผู้รับการช่วยเหลือ ส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนให้มีความเข้มแข็งเพื่อร่วมกันช่วยเหลือองค์กรชุมชน การมีหน่วยงานกลางประสานรายงานสถานการณ์ ความเคลื่อนไหวการดำเนินงานของเครือข่ายเพื่อให้เกิดการขยายเครือข่ายการพัฒนาไปยังกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ เป็นต้น

● **กำหนดมาตรการจูงใจทางการเงิน การคลังและสังคม** เช่น มาตรการทางภาษี มาตรการอื่น ๆ กฎระเบียบต่าง ๆ การให้รางวัลเชิดชูเกียรติ สิทธิประโยชน์ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เป็นต้น มาตรการปกป้องภาคธุรกิจเอกชนขนาดกลางและขนาดเล็กในประเทศให้อยู่รอดได้ และการกำหนดบทบาท ภารกิจของภาครัฐ องค์กรเอกชน ภาคธุรกิจ ชุมชน/ประชาชนในการส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคธุรกิจเอกชนเข้ามาเป็นทุนทางสังคม

● **มาตรการอื่นๆ** เช่น การจัดทำฐานข้อมูลและพัฒนาระบบความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของภาคธุรกิจเอกชน และ การดำเนินโครงการนำร่องเพื่อเป็นตัวอย่างในการสร้างความร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจเอกชนกับภาคีต่าง ๆ ในการพัฒนาอย่างบูรณาการ เป็นต้น

การพัฒนาภาคธุรกิจเอกชนเพื่อเป็นทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่จะต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคีพัฒนาต่างๆทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และประชาชน ในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติให้เกิดผลเป็นรูปธรรม หากสนใจโปรดเสนอแนวคิด หรือร่วมโครงการนำร่อง ติดต่อ Socap@nesdb.go.th โทร.0-2281- 6631

◆◆◆◆◆

ทุนทางสังคม :

ความเชื่อมโยงกับ วาระแห่งชาติ

ความนำ

ประเทศส่วนใหญ่ทั่วโลกมักใช้องค์ประกอบทุนที่สำคัญๆ ในกระบวนการพัฒนา คือ ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางสังคม โดยมีสัดส่วนเล็กน้อยแตกต่างกันไปแล้วแต่ระดับของการพัฒนาและบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองการปกครองของประเทศนั้นๆ สำหรับประเทศไทยเอง การพัฒนาที่ผ่านมาได้ใช้ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากจนถึงระดับที่ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพและภาวะเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมอยู่ในขั้นที่น่าเป็นห่วง ทั้งป่าไม้ น้ำ ดินและอากาศ ขณะเดียวกัน มีการใช้ทุนที่เป็นตัวเงินและทุนทางเศรษฐกิจอื่นๆ ในสัดส่วนที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อลงทุนสร้างความสำเร็จเติบโตของการพัฒนา โดยมีข้อสังเกตว่า การนำทุนทางสังคมมาใช้ประโยชน์ยังไม่ได้รับการขู่ประเด็นให้คนในประเทศตระหนักถึงความสำคัญอย่างจริงจังเท่าที่ควร

วิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วทุกภูมิภาคของโลกเมื่อปี 2540 เป็นต้นมา ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรงของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้หลายประเทศหันกลับมาทบทวน

ทิศทางการพัฒนาประเทศของตนอย่างจริงจังมากขึ้น ประเด็นใหม่ที่มีการชูขึ้นมาพิจารณาคือ การพัฒนาทุนทางสังคม โดยมีการกำหนดนิยามความหมาย มาตรการและกลไกต่างๆ อย่างหลากหลาย แต่มีจุดร่วมที่เหมือนกัน คือ ความพยายามที่จะพัฒนา ต่อยอดและใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคมให้การพัฒนาประเทศเกิดความยั่งยืนมากที่สุด

ในกรณีของประเทศไทยเอง ทุนทางสังคมอาจไม่ใช่เรื่องใหม่ในแวดวงนักพัฒนา แต่ก็ถือเป็นเรื่องที่ยากแก่การสร้างความเข้าใจให้ตรงกันของสาธารณชน และเป็นเรื่องที่ปฏิเสธไม่ได้ว่าในความเป็นจริง ประเทศไทยมีการใช้ทุนทางสังคมมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เพียงแต่ไม่ได้เรียกว่าทุนทางสังคมเท่านั้น แต่อาจเรียกแตกต่างกันไป เช่น ทุนชุมชน พลังแผ่นดิน พลังสังคม ฯลฯ

บทความนี้มีเจตนาที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างทุนทางสังคมกับวาระแห่งชาติ 3 เรื่อง ได้แก่ การแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีการดำเนินงานเห็นผลเป็นรูปธรรมอย่างมากมาอยู่แล้วในสังคมไทย รวมทั้งนำเสนอประเด็นท้าทายต่อการพัฒนาในระยะต่อไปที่จะต้องให้ทุนทางสังคมเข้าไปเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Key Success Factors) ในการพัฒนาทุกๆ เรื่องอีกด้วย

ทุนทางสังคมสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวาระแห่งชาติอย่างไร

❶ แก๊ยกจนอย่างยั่งยืน : คำตอบอยู่ที่ทุนทางสังคม

เป็นที่ยอมรับกันดีว่า ความยากจนเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง แต่ละมิติมีความสัมพันธ์กันอย่างสลับซับซ้อนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง การแก้ปัญหาความยากจนจึงไม่ได้อยู่ที่การให้ความช่วยเหลือด้วยสิ่งของหรือเงินทองแก่คนยากจนเท่านั้น แต่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาศักยภาพและสร้างโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและบริการต่างๆ ที่จำเป็นเพื่อให้คนยากจนสามารถหลุดพ้นจากความยากจนและพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว ขณะเดียวกัน ระบบและกลไกต่างๆ ในสังคม อาทิ กฎหมายระเบียบข้อบังคับ มาตรการทางภาษี ฯลฯ ต้องเอื้ออำนวยด้วย จึงจะทำให้การแก้ปัญหาความยากจนเป็นไปอย่างยั่งยืน

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549) กำหนดให้การแก้ปัญหาความยากจนเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของการพัฒนาประเทศ โดยมุ่งลดสัดส่วนคนยากจนให้อยู่ในระดับไม่เกินร้อยละ 12 ของประชากรในปี 2549 และคณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นชอบกับยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2545 ซึ่งมีแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนที่สำคัญคือการสร้างโอกาสให้คนยากจนสามารถเข้าถึงบริการของรัฐได้อย่างทั่วถึง สร้างโอกาสในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาโครงข่ายการคุ้มครองทางสังคมเพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิต พัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งเพื่อสร้างศักยภาพและเพิ่มขีดความสามารถให้คนยากจนสามารถก่อร่างสร้างตัวและพึ่งตนเองได้มากขึ้น และปรับระบบการบริหารจัดการภาครัฐให้เอื้อต่อการสร้างโอกาสให้คนยากจน

ในการดำเนินงาน รัฐบาลได้นำนโยบายต่างๆ ออกมาเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจระดับรากหญ้าและสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตแก่คนยากจน เพื่อให้คนจนลืมตาอ้าปากและมีโอกาส

ยกระดับฐานะขึ้นเป็นคนปกติทั่วไป รวมทั้งปกป้องกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงจะกลายเป็นคนจนด้วย โดยมีนโยบายที่สำคัญ ได้แก่ นโยบายพักชำระหนี้เกษตรกรรายย่อย โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือที่รู้จักกันดีในนามของสินค้า OTOP โครงการธนาคารประชาชน กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง โครงการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาทรักษาทุกโรค และโครงการบ้านเอื้ออาทร นอกจากนี้ ยังมีนโยบายอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ การแปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน โดยประกาศชัดเจนว่าจะทำสงครามกับความยากจนและปัญหานี้จะต้องหมดสิ้นไปใน 6 ปีข้างหน้า

ขณะเดียวกัน ในภาคชุมชนและประชาชนเองก็มีการดำเนินงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างต่อเนื่องยาวนานในรูปแบบต่างๆ อยู่แล้ว เช่น การรวมกันตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การจัดสวัสดิการชุมชน การดำเนินการวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

การดำเนินงานทั้งของภาครัฐและชุมชนเองมีทั้งที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลว บางพื้นที่ บางชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาคความยากจนของตนได้อย่างเข้มแข็งจนขจัดความยากจนให้หมดสิ้นไปและสามารถนำพาสมาชิกให้ยืนหยัดกับกระแสการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมั่นคง ขณะที่บางพื้นที่ บางชุมชนที่ได้รับอานิสงส์จากนโยบายต่างๆ ที่เข้าไปในชุมชนเหมือนกันกลับไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้ เมื่อศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จและความล้มเหลวแล้ว พบประเด็นที่น่าสนใจว่า ชุมชนที่เข้มแข็งมักเกิดจากการมีผู้นำที่เข้มแข็ง สามารถสร้างการยอมรับและร่วมมือร่วมใจ ร่วมคิดร่วมทำของคนในชุมชนได้ ปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวนี้มีหลักฐานในเชิงประจักษ์หลายพื้นที่ ยกตัวอย่าง หมู่บ้านสามขา จังหวัดลำปาง เครือข่ายอินแปง จังหวัดสกลนคร หมู่บ้านนาน้อย จังหวัดน่าน ชุมชนเขาคราม จังหวัดกระบี่ เป็นต้น

ถ้าสังคมไทยมาร่วมตั้งคำถามให้ชวนคิด ตั้งประเด็นให้ชวนค้นหา คำตอบว่าแล้วทุนทางสังคมมาเกี่ยวข้องอะไรกับการแก้ปัญหาความยากจน เราจะพบว่า **ทุนทางสังคมจะช่วยทำให้การแก้ปัญหาความยากจนเป็นไปได้ง่าย รวดเร็วขึ้นและยังเป็นเครื่องมือให้การแก้ปัญหาเกิดความ**

๘๘

คุณภาพสังคม
จะช่วยให้การแก้ปัญหา
ความยากจนเป็นไปได้ง่าย
รวดเร็วขึ้นและยังเป็นเครื่องมือ
ให้การแก้ปัญหาเกิดความยั่งยืน
อีกด้วย

๘๙

ยั่งยืนอีกด้วย เพราะการที่คนในชุมชนใช้ทุนที่ชุมชน
มีอยู่ทั้งทุนมนุษย์ ทุนที่เป็นสถาบัน/องค์กรต่างๆทั้ง
ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งทุนทางภูมิ
ปัญญาและวัฒนธรรมเข้ามารวมพลังกันแก้ไข
ปัญหาของคนในชุมชนจะเป็นทางออกให้การแก้
ปัญหาง่ายดายขึ้น

เพื่อขยายภาพให้เข้าใจได้กระจ่างขึ้น ลอง
จินตนาการถึงชุมชนหนึ่งที่มีคนกลุ่มหนึ่งมีจิตใจรัก
บ้านเกิด เข้ามารวมตัวกัน สนทนาค้นหาปัญหาของ
ชุมชนร่วมกันว่า ทำไมหมู่บ้านเราถึงยากจน แล้วเรา
จะร่วมกันแก้ปัญหาอย่างไร สมาชิกอาจเสนอ
ทางออกมากมายและลองปฏิบัติการแก้ปัญหาได้
หลากหลายวิธี เช่น ลองไปเรียนรู้จากชุมชนข้างเคียง
ไปหาหน่วยงานรัฐเพื่อขอความช่วยเหลือ ฯลฯ ผล
พวงที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมเล็กๆจะขยายขึ้น
อย่างต่อเนื่อง มีผู้คนเข้ามาเรียนรู้และแลกเปลี่ยน
ความคิดเห็น ร่วมกันลงมือทำ กลั่นกรองภูมิ
ปัญญาที่มีอยู่ของคนในชุมชน นำวัฒนธรรมเครือ
ญาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่นมาผสมผสานจน
ทำให้กระบวนการร่วมด้วยช่วยกันแก้ปัญหาความ
ยากจนของชุมชนด้วยชุมชนเองเกิดการถักทอ
เหนียวแน่นและทำงานจนเกิดความสำเร็จ แล้วยัง
จุดประกายให้ชุมชนค้นหาทางเลือกอื่นๆที่จะยก
ระดับคุณภาพชีวิตของคนให้ดียิ่งขึ้นๆ อีกด้วย

**เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน : สาน
พลังทุนมนุษย์อันทรงคุณค่าทางภูมิปัญญา 12 ชีวิต เพื่อสร้าง
เครือข่ายการเรียนรู้ในการพึ่งตนเอง พึ่งพาซึ่งกันและกัน และ
ขจัดความยากจนในภาคอีสาน 1 ล้านครอบครัวให้หมดสิ้นไป
ภายใน 10 ปี**

พ่อมหาอยู่ สุนทรชัย พ่อเชียง ไทยดี พ่อผาย สร้อยสระกลาง
พ่อสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ พ่อคำเดื่อง ภาษี พ่อทองหล่อ เจนไธสง
พ่อบุญเต็ม ชัยลา พ่อทัศน์ กระยอม พ่อผอง เกตพิบูลย์ พ่อชาติ มาระแสง
พ่อประคอง มนต์กระโทก และพ่อจันทร์ที ประทุมภา เป็นปราชญ์
ชาวบ้านในจังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ขอนแก่น อำนาจเจริญ และ
นครราชสีมาที่มาร่วมตัวกันเป็นเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านร่วมกับ
มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีจังหวัดขอนแก่น
ทำประโยชน์ต่อคนในชุมชนจนมีผลงานที่ประสบความสำเร็จมากมาย
อาทิ การทำเกษตรกรรมประณีต 1 ไร่ การก่อตั้งศูนย์เรียนรู้ของเครือข่าย
การจัดหลักสูตรอบรม.ภาคประชาชน การสร้างปราชญ์รุ่นเยาว์ ฯลฯ จน
เป็นที่ยอมรับกันดีและเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ของหลายฝ่ายในสังคม

ปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 12 ท่านนี้ถือเป็นทุนทางสังคมที่มี
คุณูปการต่อสังคมไทย นับเป็นทุนมนุษย์ที่มีทุนทางภูมิปัญญาในตัว
สร้างกระบวนการทำงานและสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกับทุนที่
เป็นสถาบันต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อนำไปสู่สังคมที่สร้างสรรค์
และแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างมีพลัง

๒ เพิ่มขีดความสามารถให้ไทยก้าวแกร่ง - แข่งทั่วโลกด้วยทุน ทางสังคม

โดยหลักการทางเศรษฐศาสตร์ทุนเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนา
การมีทุนทางสังคมเข้าไปเสริมหนุนทุนทางเศรษฐกิจและทุนทาง
ทรัพยากรธรรมชาติย่อมจะเป็นการระดมทุนเพื่อการพัฒนาอีกช่องทางหนึ่งและ
เมื่อพิจารณาความเชื่อมโยงในเชิงแนวคิดระหว่างทุนทางสังคมกับการเพิ่มขีด
ความสามารถในการแข่งขันในเชิงมหภาค จะเห็นว่า ประเทศไทยได้กำหนด
กรอบการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันโดยการวาด “ฝัน 7 ประการ”
ได้แก่ การมีรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจที่มั่นคง การมีบทบาทเชิงรุกในเวที
ระหว่างประเทศ ความเป็นเลิศของกลุ่มสินค้าในตลาดโลก ประเทศมีความ
สามารถทางนวัตกรรม การเป็นสังคมผู้ประกอบการ การเป็นสังคมที่มีความ
ภาคภูมิใจในวัฒนธรรม และการเป็นสังคมที่มีสภาพแวดล้อมที่ดี ซึ่งฝัน
ดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมหลายเรื่องทั้งทางตรงและทางอ้อม
ไม่ว่าจะเป็น

¹ อ้างอิงจากรายงานสรุปการประชุมเชิงปฏิบัติการ “ร่วมคิด ร่วมสานฝัน เพื่อพัฒนาประเทศไทย” ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถใน
การแข่งขันของประเทศ สคช. กุมภาพันธ์ 2546

- การสร้างประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความสามารถทางนวัตกรรม ช่องทางหนึ่งที่จะเกิดขึ้น คือ การพัฒนาและต่อยอดทุนทางภูมิปัญญาที่มีอยู่ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติเชื่อมโยงสู่สากล อาทิ ภูมิปัญญาด้านการแพทย์แผนไทยไม่ว่าจะเป็นการนวดและสปาที่ใช้สมุนไพรไทยผสมผสานกับคุณลักษณะที่ดีของคนไทยในการยินดีให้บริการ (Service mind) เป็นโอกาสที่จะเสริมสร้างประเทศไทยเป็นศูนย์กลางบริการสุขภาพทางเลือกของภูมิภาคได้ ยกตัวอย่าง การให้บริการของชีวาธรรมที่ได้รับการยกย่องติดอันดับ 1 ใน 10 ของโลก

- การนำทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นบนพื้นฐาน **“ความเป็น เอกลักษณ์ท่ามกลางความหลากหลายทางชาติพันธุ์และภูมิภาค”** มาเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยการเป็นสังคมเปิดกว้างบนพื้นฐานความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม

- การพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีคุณภาพ มีสมรรถนะตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน และทิศทางการพัฒนาประเทศจะเป็นปัจจัยหลักในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ให้ก้าวเข้าสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน การสร้างจิตสำนึกและพฤติกรรมที่เหมาะสมให้คนไทย จะมีส่วนลดต้นทุนของการพัฒนาที่ไม่จำเป็นลงไปได้อย่างมาก อาทิ อุปนิสัยช่างเกรงใจของคนไทย ทำให้การเจรจาการค้ากับต่างชาติเกิดความสับสน เสียเวลาและค่าใช้จ่าย พฤติกรรมไร้ระเบียบวินัยไม่ตรงต่อเวลาสร้างต้นทุนในการทำงานและการดำรงชีวิต เป็นต้น

ขณะเดียวกันการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศได้ให้ความสำคัญกับ **“การพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ (Cluster)”** ซึ่งเป็นกระบวนการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการโดย ทำให้เกิดการลดต้นทุนการผลิต เพิ่มมาตรฐานและมูลค่าสินค้า รวมทั้งยังหมายถึงความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนในธุรกิจหนึ่งๆตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำกับภาครัฐสถาบัน

การศึกษา สถาบันเฉพาะทางและสมาคมต่างๆโดยมีทิศทางเป้าหมายเดียวกัน มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในช่วงระยะเวลาหนึ่งที่จะสร้างผลิดภาพการผลิตให้สูงขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างข้อได้เปรียบในการรวมตัวเป็นคลัสเตอร์หลายประการคือ ทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพและเชี่ยวชาญได้ง่าย มีกิจกรรมการผลิตที่สนับสนุนกัน ทำให้เกิดการลดต้นทุนและเพิ่มคุณภาพ เกิดการพัฒนานวัตกรรม เกิดการขยายตัวของธุรกิจใหม่ๆภายในคลัสเตอร์ เข้าถึงแหล่งข้อมูลและองค์ความรู้ใหม่ๆได้อย่างต่อเนื่อง²

หัวใจสำคัญของ “คลัสเตอร์” จึงอยู่ที่การร่วมมือกัน ซึ่งจะเกิดได้ง่ายและเป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้นด้วยทุนทางสังคมที่มีอยู่ของผู้ที่เกี่ยวข้องในคลัสเตอร์นั้นๆ กล่าวคือ ถ้าสมาชิกมีความไว้วางใจกัน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดี และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จะช่วยทำให้ “คลัสเตอร์” นำไปสู่การยกระดับความสามารถในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

วิสาหกิจชุมชนและวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SME) เป็นตัวอย่างของการเชื่อมโยงเศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจขนาดใหญ่ ถ้ามีการกระบวนการคลัสเตอร์ที่ตีบนพื้นฐานของทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ยกตัวอย่าง หัตถกรรมหรืออุตสาหกรรมสิ่งทอ ถ้ามีการรวมกลุ่มร่วมมือกันและแบ่งงานกันทำตามความถนัด ความชำนาญและภูมิปัญญาของบุคลากร รวมทั้งความพร้อมด้านวัตถุดิบของแต่ละพื้นที่ ตลอดจนมีความไว้วางใจกันภายในกลุ่ม ก็จะเป็นโอกาสให้สามารถผลิตผลิตภัณฑ์ในแต่ละขั้นตอนเชื่อมต่อกันออกมาเป็นสินค้าที่มีคุณภาพได้มาตรฐานสากลและส่งออกสร้างรายได้ให้กับประเทศ

² อ้างอิงจากจดหมายข่าวไทยแสร่ง แห่งทั่วโลก ฉบับที่ 2 เดือนกันยายน - ตุลาคม 2547 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย สศช.

๓ ประสานพลังทุนทรัพยากรธรรมชาติ กับทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ด้วยคุณลักษณะของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีความเสื่อมโทรม ร่อยหรอและหมดสิ้นไปโดยไม่สามารถฟื้นคืนกลับมาได้ถ้าไม่มีการบริหารจัดการ อนุรักษ์ ใช้ประโยชน์ ฟื้นฟูและพัฒนาที่ดีพอ กรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ซึ่งเป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงมิติต่างๆอย่างเป็นองค์รวม เน้นความสมดุล คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ และพึงระวังว่าการสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันต้องไม่กระทบต่อคนรุ่นหลัง เพื่อให้เป็นไปตามกรอบแนวคิดดังกล่าว การดำเนินงานที่สำคัญจึงอยู่ที่การสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เคารพ และสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูล รวมทั้งมีกิจกรรมที่สร้างสรรค์ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องอีกด้วย

การดำเนินงานดังกล่าว จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า ทุนทางสังคมเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเสริมหนุนให้การทำงานเป็นไปอย่างมีพลังมากขึ้น กล่าวคือ การ

ทำงานเรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องเริ่มที่การสร้างคนในสังคมให้เป็นทุนมนุษย์ที่มีจิตสำนึกที่ดีต่อสิ่งแวดล้อม มีการรวมกลุ่มกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กรณีกลุ่ม Green Peace ฯลฯ ขณะเดียวกัน มีการใช้ภูมิปัญญาและประเพณีที่ดีงามของแต่ละภูมิภาคและแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ในการสงวนรักษาสิ่งแวดล้อม ยกตัวอย่าง ประเพณีการบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ การเคารพผีป่า เป็นต้น

ชุมชนป่าทุ่งยาว จังหวัดลำพูน ตัวอย่างของทุนทางสังคมในการปกป้องพิทักษ์ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน โดยรวมตัวกันเป็นกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนบ้านทุ่งยาวเพื่ออนุรักษ์ป่าชุมชนในเขตพื้นที่ชุมชน มีกระบวนการต่อสู้กับกรมป่าไม้และองค์กรบริหารส่วนตำบลอย่างต่อเนื่องและเข้มแข็ง จนได้รับการอนุมัติให้พื้นที่ป่ากลายเป็นป่าชุมชนและได้รับการยกย่องให้เป็นหมู่บ้านแม่แบบในการรักษาป่าโดย ชุมชน

ชุมชนนี้มีกระบวนการนำทุนทางสังคมมาใช้ในการดูแลป่าหลายประการ ที่สำคัญคือ การรวมกลุ่มของผู้นำหมู่บ้านในรูปแบบกรรมกรที่มีการจัดกิจกรรมภายในชุมชนและกับชุมชนภายนอกเป็นประจำ มีการขยายเครือข่ายความร่วมมือไปกับเครือข่ายการเรียนรู้ป่าชุมชนทั้งประเทศและมีส่วนร่วมยื่น ข้อเสนอพระราชบัญญัติป่าชุมชนต่อภาครัฐด้วย ขณะเดียวกัน ภายในชุมชนเองมีการกำหนดกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกันโดยมีข้อบังคับใช้อย่างเด็ดขาดจริงจัง มีการอบรมเยาวชนเรื่องการอยู่ร่วมกับป่าเพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่จะทำหน้าที่อนุรักษ์ป่าต่อไป รวมทั้งการจัดพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำหรือผีฝ่าย ในเดือน 9 ขึ้น 9 ค่ำเป็นประจำทุกปี เพื่อสานต่อประเพณีการเคารพป่าและน้ำของชุมชน

ก้าวอย่างสู่ออนาคต : ประเด็นท้าทายที่ต้องให้ความสำคัญต่อไป

การพัฒนาประเทศในระยะต่อไปจะต้องเผชิญกับข้อจำกัดและภัยคุกคามต่างๆมากขึ้นทั้งที่เกิดจากภายในประเทศเองและที่เล็ดลอดไหลมาจากภายนอกประเทศ ประกอบกับทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติมีข้อจำกัดมากขึ้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้จุดแข็งและโอกาสที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนา โดยการสร้างความเชื่อมโยงให้ทุนทางสังคมสามารถเป็นทั้งปัจจัยพื้นฐานและได้รับผลประโยชน์จากการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ แก้ปัญหาความยากจน และจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศได้อย่างเหมาะสม โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. การพิจารณาใช้ทุนทางสังคมในมิติการพัฒนาอื่นๆ ให้สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง ปัญหาที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและแนวโน้มความต้องการของคนในสังคม อาทิ

- การสร้างทุนมนุษย์ที่มีจิตสำนึกสาธารณะและทุนทางสถาบันที่เข้มแข็งเพื่อทำให้สังคมไทยโปร่งใสไร้ทุจริต
- การสร้างความเข้าใจแก่ประชาชนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อลดความขัดแย้งในสังคมและสร้างสังคมสันติสุข
- การนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่มาผสมผสานในการแปลงทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่อยู่ในตัวคนให้ออกมาเป็นระบบสู่สากล

2. การส่งเสริมให้แต่ละจังหวัดจัดทำแผนที่ทุนทางสังคม (Social Capital Mapping) เพื่อรวบรวมข้อมูลทุนทางสังคมทุกประเภทที่มีอยู่ในพื้นที่ของตนให้มีความชัดเจนครอบคลุมว่ามีทุนมนุษย์ที่ไหนบ้าง เชื้อชาติภาษาเรื่องใด มีสถาบัน/องค์กรทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอะไรบ้าง ทำอะไรอยู่ที่ไหน อย่างไร มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอะไรบ้างที่จะนำมาใช้ประโยชน์ ต่อจากนั้นต้องพยายามสร้างกระบวนการให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องใช้แผนที่ทุนทางสังคมดังกล่าวมาพัฒนาเป็นประเด็นที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องตรงกันว่า จะต้องนำทุนทางสังคมไปพัฒนาและใช้ประโยชน์ ซึ่งถือว่าการจัดทำแผนที่ทุนทางสังคมได้พัฒนาจากกายภาพไปสู่กระบวนการตามลำดับ จึงจะทำให้แนวคิดของแผนที่ทุนทางสังคมประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ แผนที่ทุนทางสังคมจะช่วยให้นโยบายต่างๆของรัฐบาลที่ลงไปในแต่ละพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะถือเป็นข้อมูลพื้นฐานที่บ่งบอกว่าแต่ละพื้นที่มีทุนทางสังคมอะไรอยู่แล้ว การเติมเต็มด้วยทุนทางเศรษฐกิจที่นโยบายนำลงไปก็จะทำให้กระบวนการพัฒนาบรรลุผลยิ่งขึ้น

ประเด็นส่งท้ายชวนคิด : เหยี่ยสองด้าน ดาบสองคมฉันใด ทุนทางสังคมก็ฉันนั้น

หากใช้และพัฒนาไม่ถูกทาง อาจกลายเป็นต้นทุนทางสังคมได้

◆◆◆◆◆

(ร่าง)

ยุทธศาสตร์ การพัฒนา ทุนทางสังคม เพื่อการพัฒนา ที่ยั่งยืน

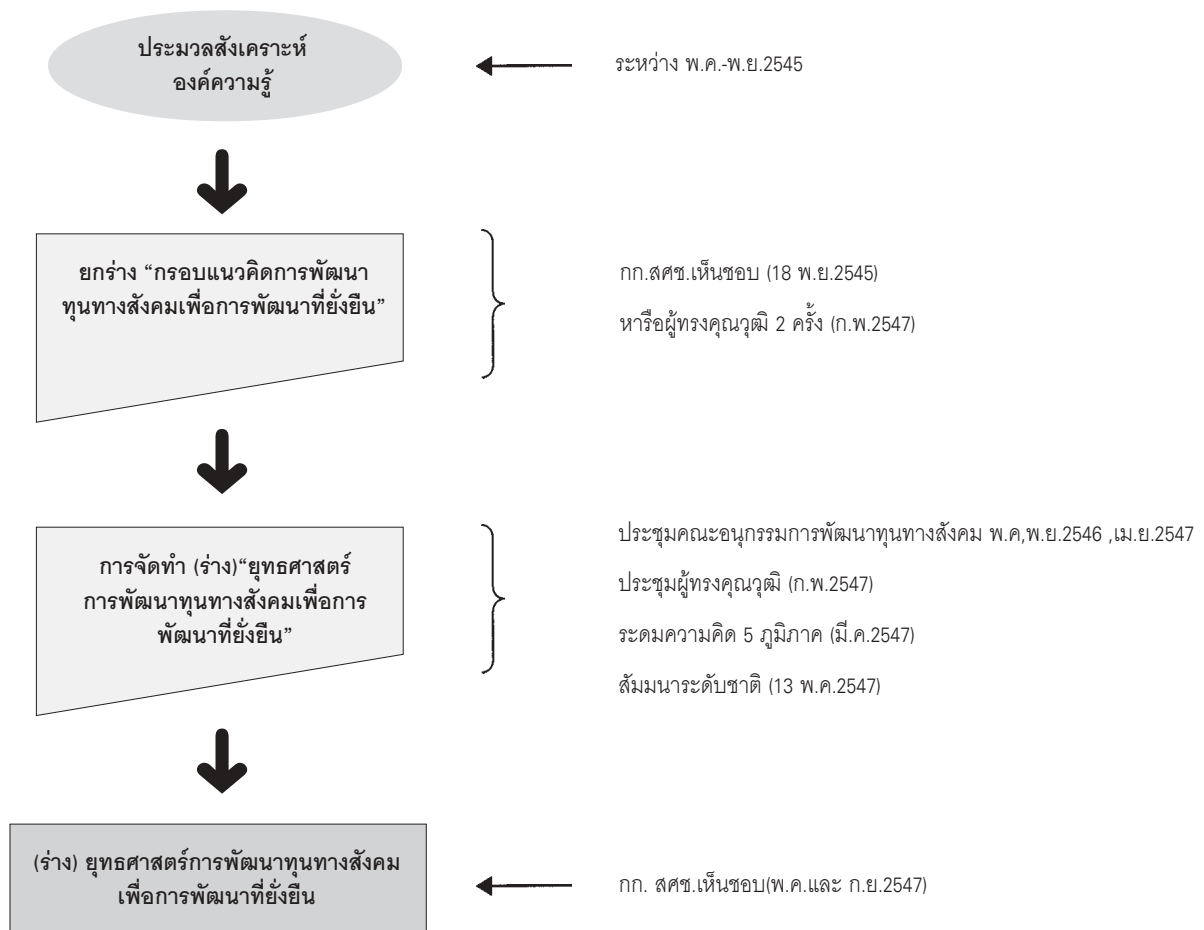
ความนำ

รัฐบาลได้มอบหมายให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดำเนินงานตามวาระแห่งชาติ 4 เรื่อง ได้แก่ การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การแก้ไขปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ การพัฒนาทุนทางสังคม และการพัฒนาที่ยั่งยืน เพื่อมุ่งแก้ปัญหาเร่งด่วนที่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญลำดับสูงของประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์คือ การปูพื้นฐานให้คนไทยและสังคมไทยไปสู่สังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based Society) มีความรู้เท่าทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก และเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าอย่างสมดุล ยั่งยืน และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน และสังคมโดยรวมต่อไป

วาระแห่งชาติเรื่องการพัฒนาทุนทางสังคม มีที่มาจากความตระหนักในการเป็นทุนสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคราววิกฤติเศรษฐกิจปี พ.ศ.2540 เห็นได้ชัดว่าทุนทางสังคมโดยเฉพาะสถาบันครอบครัวและชุมชนที่มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ได้กลายเป็นตาข่ายรองรับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติดังกล่าวเป็นอย่างมาก ทุนอื่นๆ เช่น ทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ล้วนมีข้อจำกัด รัฐบาล นักวิชาการและองค์กรระหว่างประเทศของหลายประเทศมีความเห็นพ้องตรงกันว่าทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ประเทศไทยนั้นเป็นประเทศที่มีทุนทางสังคมอยู่อย่างหลากหลาย ถ้าสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาพัฒนาและใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมจะช่วยให้การพัฒนาสังคมและประเทศเป็นไปอย่างมั่นคงสมดุล และยั่งยืน

การพัฒนาทุนทางสังคมมีภารกิจครอบคลุมเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและชุมชนหลายหน่วยงาน ดังนั้น การจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมฯ จะช่วยให้การดำเนินงานด้านทุนทางสังคมมีเอกภาพ เกิดการบูรณาการ และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2546 ประธานกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้แต่งตั้ง คณะอนุกรรมการพัฒนาทุนทางสังคม เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดกรอบแนวคิด จัดทำและผลักดันยุทธศาสตร์ฯ รวมทั้ง การพัฒนาระบบติดตามประเมินผล

สศช.ได้ริเริ่มจัดกระบวนการยกร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตามแผนภาพ ดังนี้

กระบวนการยกร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย การประมวลสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ การระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อระดมความคิดเห็นระดับภูมิภาคใน 5 ภูมิภาค ณ จังหวัดระยอง พระนครศรีอยุธยา เชียงใหม่ ขอนแก่น และสงขลา และการจัดสัมมนาระดับชาติที่กรุงเทพฯ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจและเครือข่ายความร่วมมือ รวมทั้งนำข้อคิดเห็นที่ได้ไปยกร่างและพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนให้มีความสมบูรณ์และชัดเจน โดยได้นำเสนอและผ่านความเห็นชอบจากคณะอนุกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมและคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแล้ว

ความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคม

ทุนทางสังคมมีความหมายที่ค่อนข้างหลากหลายขึ้นอยู่กับมุมมอง บริบท และสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ ทั้งในมิติด้านประโยชน์ ความจำเป็น ที่มาหรือองค์ประกอบ จากการประมวลสังเคราะห์องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ และการระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ สศช.จึงขอเสนอความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคมในบริบทไทยดังนี้

ทุนทางสังคม หมายถึง พลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่และทำงานร่วมกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย

โดยมีองค์ประกอบของทุนทางสังคมที่สำคัญ 3 ทุน ได้แก่

1. **ทุนมนุษย์** คือ บุคคลทั่วไปและผู้นำทางสังคม เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครฯ ที่มีความรัก ความไว้วางใจ เชื่อใจ มีน้ำใจและเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีความเชื่อในระบบคุณค่า และหลักศีลธรรมที่ดี เช่น มีคุณธรรม วินัย ความซื่อสัตย์ จิตสำนึกสาธารณะ ฯลฯ ที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม

2. **ทุนที่เป็นสถาบัน** ประกอบด้วยสถาบันหลักของชาติ ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันสำคัญในสังคม เช่น สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง ฯลฯ องค์กรที่ตั้งขึ้นมา เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน

3. **ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม** ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ วัฒนธรรมไทย จารีต ประเพณี รวมถึงสถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน เป็นต้น

ทุนทั้ง 3 ทุนโดยลำพังแล้วไม่ถือว่าเป็นทุนทางสังคม แต่จะต้องมีกระบวนการผสมผสานกันบนพื้นฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ และระบบความสัมพันธ์จึงจะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคมที่เกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอด พัฒนา และสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลา

หลักการพัฒนาทุนทางสังคม คือ ความเชื่อมโยง โดยใช้ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การแก้ปัญหาความยากจน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสังคมโดยรวม และการสร้างธรรมาภิบาลอย่างสมดุล **ความหลากหลายและยืดหยุ่น** โดยใช้และพัฒนาทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่และสถานการณ์ขณะเดียวกัน ต้องมีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง และความต้องการของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย **การพัฒนาอย่างครบวงจร** ทั้งการรักษา ต่อยอด พัฒนา การผสมผสานเทคโนโลยีอื่นๆ และการสร้างทุนทางสังคมใหม่ๆ และ **การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนอย่างจริงจัง** ที่เกิดจากการสร้างจิตสำนึกและคุณค่าร่วมบนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสังคมในทุกระดับและทุกระดับทั่วประเทศ โดยกำหนดภารกิจของแต่ละภาคีที่ชัดเจนโดยเน้นสร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

สถานการณ์ทุนทางสังคมไทย

จากการประเมินสถานการณ์ทุนทางสังคมไทยที่มีผลต่อการพัฒนาในอนาคตโดยใช้ **การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม (SWOT ANALYSIS)** เพื่อให้เห็นถึงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนาทุนทางสังคมไทย อันจะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เหมาะสม มีดังนี้

จุดอ่อน ทุนมนุษย์ • คนไทยขาดทักษะทางอาชีพ มีกีดกันและพฤติกรรมที่ไม่สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น พึ่งพิงใช้วิธีแบบ ระบบอุปถัมภ์ ขาดการทำงานแบบทีม ฯลฯ • จำนวนประชากรไทยเฉลี่ยต่ำกว่าภาคบังคลาเทศ (7.0 ปี) ผลผลิตมวลรวมภาคการผลิตและบริการปรับตัวไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ทุนที่เป็นสถาบัน • ผู้นำศาสนาที่มีคุณภาพไม่เพียงพอ • ศาสนสถานจำนวนมากอยู่ในสภาพทรุดโทรม • สื่อมวลชนที่นิ่งเฉยละเลยปัญหาทุจริตและคอร์รัปชันมากกว่าช่วยชี้แจง • องค์การชุมชนจำนวนมากมีสภาพความเข้มแข็ง • NGO ประสบปัญหาข้อจำกัดทางงบประมาณและการยอมรับจากรัฐบาล ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม • ขาดระบบการจัดการพัฒนาต่อเนื่องใช้ประโยชน์ในการสร้างอาชีพ ฐานได้และยกระดับคุณภาพชีวิต	โอกาส • การเปิดเสรีทางการค้าและบริหารและกระแสโลกาภิวัตน์เป็นโอกาสที่ไทยจะนำทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคม • การรวมตัวของประชาชนในรูปองค์กรต่าง ๆ มีแนวโน้มที่จะรวมตัวกันภายใต้การสนับสนุนของภาคประชาสังคมและความต้องการของประชาชนเป็นโอกาสในการพัฒนาทุนทางสังคมให้มีพลังและกว้างขวางขึ้น • เมื่อสมัย กสอ.ผู้นำ CEO และกรรมการผู้จัดการประมาณรายจ่ายประจำปีเป็นช่องทางสนับสนุนการพัฒนาทุนทางสังคม
ภัยคุกคาม • การแข่งขันอย่างรุนแรงระลอกการระดมทุนปรับโครงสร้างทุนและสังคมไทย • การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุทำให้ภาระพึ่งพิงสูงกระทบต่อกำลังแรงงาน การจัดสรรงบประมาณและการเตรียมความพร้อมในการดูแลผู้สูงอายุ • ความก้าวหน้าของ ICT มีส่วนสร้างทำนุและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและทำลายทุนทางสังคม	จุดแข็ง ทุนมนุษย์ • มีผู้นำทางสังคมกระจายอยู่ทุกสาขาพื้นที่ • คนไทยมีจิตวิญญาณ มีศรัทธา พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง ทุนที่เป็นสถาบัน • ครอบคลุมและเครือข่ายเป็นสถาบันเริ่มแรกในการพัฒนา • สถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจ • พลังธรรมศาสนาของพุทธ ตรีศกาวรรคสาม มากน้อย • องค์การชุมชนที่มีพลังมีความเป็นอิสระอย่างที่ดี ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม • มีความหลากหลายและจุดเด่นของแต่ละภูมิภาค • คนไทยมีความเชี่ยวชาญหลายเรื่อง

ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทย

การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและข้อจำกัดของการพัฒนาทุนทางสังคม ซึ่งให้เห็นถึงสถานการณ์เบื้องต้นของทุนทางสังคมไทยและความจำเป็นในการหาแนวทางในการพัฒนา พื้นฟู ต่อยอดทุนทางสังคม รวมทั้งการสร้างระบบภูมิคุ้มกันเพื่อการปกป้อง รักษาทุนทางสังคม เนื่องจากการพัฒนาที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจสูง อีกทั้งการสื่อสารอย่างไร้พรมแดนทำให้ละเลยทุนทางสังคม เช่น ความเอื้ออาทร ความสัมพันธ์ ความผูกพัน รวมทั้งภูมิปัญญาและวัฒนธรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมาก การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงนำไปสู่การพัฒนาทุนทางสังคมที่มีประสิทธิภาพอย่างบูรณาการควบคู่ไปกับการพัฒนาทุนอื่นๆ และการพัฒนาประเทศ

การจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพ คุณธรรม จิตสำนึกสาธารณะและพฤติกรรมเพื่อส่วนร่วม การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมให้เจริญและมีความยั่งยืน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ การแก้ไขปัญหาความยากจน การจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาสังคมโดยรวม รวมทั้งการเสริมสร้างระบบบริหารจัดการที่ดีในทุกภาคส่วนของสังคม โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การสนับสนุนให้สร้างทุนทางสังคมอย่างกว้างขวาง ในทุกพื้นที่ ทุกองค์กรและทุกเรื่อง โดยการประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจและความตระหนักถึงความสำคัญของทุนทางสังคม การส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ และการพัฒนาทุนทางสังคมในรูปแบบต่างๆ อย่างหลากหลายต่อเนื่อง การประสานองค์กร/เครือข่ายที่มีอยู่แล้วในทุกระดับเพื่อสอดแทรกสาระการพัฒนาทุนทางสังคมไว้ในกระบวนการทำงานของภาคีต่างๆ การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการกำหนดประเด็นหลักที่จะใช้ในการขับเคลื่อนเรื่องทุนทางสังคมที่ชัดเจนและตรงกับความต้องการของแต่ละพื้นที่/กลุ่มเป้าหมาย และการค้นหาแบบอย่างที่ดีในการพัฒนาทุนทางสังคม (Best Practice) มาขยายผล โดยผ่านสื่อทุกรูปแบบและจัดทำโครงการนำร่องในพื้นที่ต่างๆ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาและต่อยอดทุนทางสังคม ดังนี้

- **ทุนมนุษย์** เป็นกระบวนการพัฒนาต่อยอดทุนมนุษย์ที่ได้ผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพทางด้านการศึกษา และการเสริมสร้างสุขภาพแล้ว โดยมุ่งพัฒนาหลักสูตรผู้เรียนให้ตระหนักถึงคุณค่าของตนเองและมีจิตสำนึกสาธารณะ ใช้มาตรการจูงใจให้ประชาชนทำหน้าที่เป็นพลเมืองดีและอาสาสมัครเพื่อสังคม รวมทั้งมีกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับและกลไกควบคุมและลงโทษบุคคลสาธารณะที่ประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีต่อสังคมอย่างจริงจัง การให้ระบบการศึกษาและสื่อสารมวลชนฟื้นฟูเสริมสร้างระบบคุณค่า ความเชื่อค่านิยมที่ดี และปรับเปลี่ยนความเชื่อที่ไม่เหมาะสม การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาระบบฐานและเครือข่ายข้อมูลผู้นำในทุกพื้นที่ การเพิ่มทักษะและความรู้แก่ประชาชนด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้บริหารจัดการทุนทางสังคมได้อย่างเหมาะสม และการส่งเสริมให้มีการจัดหาคนที่มีความสามารถและทักษะ (Talent and Skill Mapping) สำหรับเป็นฐานในการพัฒนาได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการของประเทศ

- **ทุนที่เป็นสถาบัน** ที่เป็นการสร้างความเข้มแข็งและส่งเสริมให้สถาบันต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา สถาบันการศึกษา สถาบันการเมือง องค์กรราชการ ภาคธุรกิจเอกชน สื่อสารมวลชน องค์กรชุมชนและภาคประชาชน ให้ทำหน้าที่เป็นทุนทางสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยใช้มาตรการสนับสนุน เช่น การปรับปรุงกฎระเบียบให้เอื้อต่อการดำเนินงานของสถาบันต่างๆ การกำหนดมาตรการทางการคลังและสังคมให้เหมาะสม เป็นต้น

● **ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม** ผ่านการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของความไว้วางใจ การประนีประนอม การสร้างสันติ และความสามัคคี การพัฒนาระบบการจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดี โดยส่งเสริมให้ชุมชนเป็นฐานในการวิจัย สังเคราะห์และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาภายใต้ความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนการเสริมต่อขยายผลนำภูมิปัญญาไปใช้ในทางปฏิบัติ

และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์นำมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตและกระบวนการผลิต การให้สถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยพัฒนาจัดการภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคน ถ่ายทอดออกมาเป็นความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ และเข้าถึงสะดวก รวมทั้งให้มีการจดทะเบียนลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรทางปัญญาของชุมชน และการสนับสนุนให้บ้าน วัด โรงเรียน ปลูกฝังและถ่ายทอดภูมิปัญญา ประเพณี และหลักศาสนา

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสนับสนุนให้มีการจัดการ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทุนทางสังคม โดย การสนับสนุนให้ส่วนกลางและท้องถิ่นร่วมมือกับหน่วยงานและชุมชนในการจัดการองค์ความรู้ ขยายผลต่อยอดสู่พื้นที่อื่นและพัฒนาเป็นนโยบายสาธารณะของประเทศ การสนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เรื่องทุนทางสังคมอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (People Research & Development) ที่สอดคล้องกับแต่ละพื้นที่ และการให้สื่อสาธารณะทั้งของรัฐและเอกชนทั้งในระดับชาติและท้องถิ่นเผยแพร่ทุนทางสังคมอย่างต่อเนื่อง กว้างขวางและเป็นเครือข่าย

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนากลไกติดตามประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาระบบติดตามประเมินผลการดำเนินงานเรื่องทุนทางสังคม การพัฒนาตัวชี้วัดและฐานข้อมูลในทุกระดับ ที่ชี้ให้เห็นสถานภาพทุนทางสังคมที่มีอยู่และเป็นเครื่องมือในการเฝ้าระวังและป้องกัน โดยให้ชุมชนทำหน้าที่รวบรวมข้อมูล การใช้ทุนทางสังคมเป็นตัวชี้วัดการดำเนินงานตามแผนยุทธศาสตร์จังหวัดและกลุ่มจังหวัดภายใต้กลไกผู้ว่า CEO นำผลการประเมินมารายงานต่อสาธารณชนเป็นประจำทุกปี เพื่อร่วมสรุปบทเรียน ถ่ายทอดและขยายผล รวมทั้งสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดการพัฒนากฎหมายและนโยบายสาธารณะที่จำเป็นต่อการทำงานในระยะต่อไป และการจัดทำแผนที่ทุนทางสังคมทั้งระดับชาติและท้องถิ่นเพื่อรวบรวมทุนทางสังคมประเภทต่างๆ เชื่อมต่อกันทั่วประเทศโดยมีการเผยแพร่ให้สาธารณชนรับทราบและสะดวกต่อการใช้ประโยชน์

ทั้งนี้ **ปัจจัยสำคัญแห่งความสำเร็จ** ได้แก่ ผู้นำ/ภาวะผู้นำ การสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องทุนทางสังคมให้กว้างขวางทั่วประเทศ การจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาทุนทางสังคมทั้งในระดับชาติและระดับพื้นที่อย่างเป็นบูรณาการ การรวมกลุ่มการสร้างเครือข่ายและการเชื่อมโยงกับภาคการเมืองทุกระดับ การสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย และการสร้างเครือข่ายสื่อมวลชนทุกระดับร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาทุนทางสังคม

บทบาทของภาคีต่างๆ : กลไกสู่ความสำเร็จ

สำหรับบทบาทของภาคีต่างๆ ในการร่วมกันผลักดันยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ พิจารณาได้ดังนี้

● **ชุมชนและประชาชน** ต้องเป็นแกนนำในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับศักยภาพของทุนและความต้องการของแต่ละพื้นที่ โดยการสร้างและพัฒนาความสัมพันธ์ ส่งเสริมการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำในพื้นที่ มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้พัฒนากฎหมายใหม่ๆ และขยายผล รวมทั้งการสร้างผู้นำอย่างต่อเนื่องและสร้างกลไกการสนับสนุนการทำงานที่ดี

● **รัฐบาลและภาคการเมือง** โดยกำหนดทุนทางสังคมให้เป็นวาระแห่งชาติ และมีมาตรการ กลไก งบประมาณ และกระบวนการสนับสนุนอย่างจริงจัง รวมทั้งการเป็นแบบอย่างที่ดี

● **หน่วยงานภาครัฐ** ทำหน้าที่เป็นผู้ชี้แนะและอำนวยความสะดวก โดยต้องปรับกระบวนการทรรศน์และวิธีการทำงาน ให้เอื้อต่อการพัฒนา แบ่งเป็น

□ **ส่วนกลาง ในระดับนโยบาย** โดยให้คณะกรรมการพัฒนาทุนทางสังคมในคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำหน้าที่ประสานการจัดทำยุทธศาสตร์ สนับสนุนและสร้างความร่วมมือกับภาคีต่างๆ กำกับการดำเนินงาน รวมทั้งติดตามประเมินผลและรายงานต่อคณะรัฐมนตรี ส่วนใน**ระดับปฏิบัติ** ให้กระทรวงหลักที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม และกระทรวงมหาดไทย นำยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมไปประกอบการจัดทำยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการของกระทรวง ภายใต้กรอบงบประมาณรายจ่ายประจำปีโดยการสนับสนุนจากสำนักงบประมาณ และให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ สร้างความเข้าใจ สนับสนุน และกำกับดูแลการบริหารจัดการที่ดีของกระทรวงต่างๆ

□ **ระดับพื้นที่** โดยใช้กลไกผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ ประสานการดำเนินงานของชุมชน ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรชุมชนที่มีความพร้อมเป็นหน่วยดำเนินการและประสานงานเชื่อมโยงไปสู่ระดับอื่นๆ แผนยุทธศาสตร์จังหวัดและกลุ่มจังหวัดต้องให้ความสำคัญของการพัฒนาทุนทางสังคม รวมทั้งมีตัวชี้วัดและระบบการติดตามประเมินผลสถานภาพการพัฒนาทุนทางสังคมของจังหวัดและกลุ่มจังหวัดชัดเจน

● **ภาคเอกชน** ร่วมเป็นภาคีพันธมิตรขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ฯ ตามความถนัดและสนใจ เช่น การจัดกิจกรรมคืนกำไรสู่สังคม การสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนอย่างเป็นเครือข่ายกับภาคเอกชนด้วยกันและภาครัฐ ชุมชน และประชาชน

● **สื่อมวลชน** ทั้งสื่อสาธารณะระดับประเทศและสื่อท้องถิ่น โดยร่วมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและกว้างขวางต่อสาธารณชน

บทส่งท้าย

การกำหนดให้มียุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้น มุ่งให้เกิดความตระหนักในทุกภาคส่วนของสังคมและร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ฯ อย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ เป็นการพัฒนา พื้นฟู ต่อยอด ปกป้องและ รักษาทุนทางสังคม ที่ช่วยให้การพัฒนาสังคมและประเทศเป็นไปอย่างมั่นคง สมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ ในส่วนของ สสช.ขณะนี้ร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมดังกล่าว ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเรียบร้อยแล้ว อยู่ระหว่างการเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ และมอบหมายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการในรายละเอียดต่อไป

♦♦♦♦♦

แบบอย่างทุนทางสังคม : ประยงค์ รณรงค์ แห่งชุมชนไม้เรียง¹

ระบบกับการประกอบอาชีพ การดิ้นรนเพื่อการอยู่รอด และ
การมีโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกัน”

แต่ในที่สุดก็กลับมาทำงานที่สวนยางพาราต่อไป โดยครู
ประยงค์ฯ เล่าถึงชีวิตคนภาคใต้ที่มีความผูกพันกับยางพาราว่า
“ผูกพันมานานนับร้อยปีและมักจะฝากชีวิตไว้กับยางพาราเพียง
อย่างเดียว แต่ไม่มีความมั่นคงในอาชีพนี้เลย เพราะผลผลิตขึ้น
อยู่กับดินฟ้าอากาศ ฝนตกมากก็กรีดยางไม่ได้ ฝนแล้งก็กรีดยางไม่ได้
ราคายางขึ้นอยู่กับการตลาดโลกที่ขึ้นลงวันละ 2 - 3 ครั้งก็มี ความ
มั่นคงขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐบาลซึ่งที่ผ่านมารัฐบาลเปลี่ยนบ่อย
ทำให้นโยบายหยุดลง ชาวสวนยางไม่มีส่วนร่วมในการกำหนด
ทิศทางอนาคตของตนเองเลย”

ดังนั้นครูประยงค์ฯ จึงเริ่มค้นหาวิธีการที่จะทำให้ราคา
ยางดีขึ้น ซึ่งวิธีหนึ่ง คือ **การปรับปรุงคุณภาพยางแผ่น** โดย
การระดมทุนจากชาวบ้านได้เงิน 1 ล้านบาท ก่อตั้งโรงงานยางแผ่น
ยางอบรมควัน และได้พาผู้นำชาวไม้เรียงไปเรียนรู้ ดูงานจาก
โรงงานของรัฐและเอกชน แล้วนำมาประยุกต์ในโรงงานที่ไม้เรียง
จนสามารถพัฒนาได้คุณภาพเกรดหนึ่งของเอเชีย และได้
ราคาสูงกว่าตลาดประมาณ 1 บาทต่อกิโลกรัมเสมอมา

ครูประยงค์ฯ ได้กล่าวถึงการตั้งโรงงานแปรรูปยางพาราว่า
เป็นโรงงานของชาวบ้าน บริหารจัดการโดยชาวบ้าน และลูก
หลานของชาวบ้านเป็นลูกจ้างในโรงงานเอง แต่การตั้งโรงงาน
ช่วยแก้ปัญหาราคายางได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น เพราะเรื่องยาง
เป็นเรื่องนโยบายระดับชาติที่ข้าราชการ พ่อค้า และนักการเมือง
เป็นผู้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของตนเอง

ครูประยงค์ รณรงค์ เป็นชาวบ้านธรรมดาที่ไม่ธรรมดา
เป็น “นักเรียนรู้” ที่เรียนไม่รู้จบ ค้นหาคำตอบ ค้นหาทางออก
ของปัญหาต่างๆ โดยไม่รอสูตรสำเร็จหรือคำตอบสำเร็จรูปจาก
ที่ไหน แต่แสวงหาเอง ทั้งยังชวนผู้นำและชาวบ้านที่ไม้เรียงหาคำ
ตอบด้วยกัน พร้อมกับค้นคิดหา “นวัตกรรมทางสังคม” ที่เหมาะ
สมกับชุมชนตลอดมา

สวนยางพารา : จุดเริ่มต้นแห่งการเรียนรู้

ครูประยงค์ฯ เป็นชาวสวนยาง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช
มาโดยกำเนิดจากที่พ่อแม่ประกอบอาชีพเกษตรกรทำสวนยาง
พาราเป็นหลักพร้อมทั้งสวนผลไม้อื่นๆ เป็นครอบครัวที่มีฐานะ
ค่อนข้างยากจน หลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็ต้องออกมา
ช่วยพ่อแม่ทำงานสวนยางที่บ้าน แต่ราคายางตกต่ำมาก จึงต้อง
ออกไปรับจ้างทำงานนอกบ้านทุกอย่างไม่ว่างานหนัก งานเบา
ทั้งรับจ้างตัดไม้ ดูแลช้างลากไม้ และรับจ้างทำแร่ดินบุก เป็นต้น เพื่อ
หารายได้มาจุนเจือครอบครัว ซึ่งครูประยงค์ฯ กล่าวถึงชีวิตใน
ช่วงนั้นว่า “เป็นชีวิตที่ลำบากมาก แต่ทำให้ได้เรียนรู้ ได้เห็นการ
ต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์ ได้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน

¹ เรียบเรียงจากบทสัมภาษณ์ครูประยงค์ รณรงค์ ในรายการ “ถึงลูก ถึงคน” วันศุกร์ที่ 6 สิงหาคม 2547 และ หนังสือ “ประยงค์ รณรงค์. แมกไซไซ 2004
สาขาผู้นำชุมชนฯ”, สิงหาคม 2547

แผนแม่บทยางพาราไทย : ประชาชน ร่วมคิด ร่วมทำด้วยตนเอง

ด้วยเหตุนี้ครูประยงค์จึงได้ชวนผู้นำชาวสวนยางที่ไม่เรียงและส่วนหนึ่งจากอำเภออื่นในจังหวัดนครศรีธรรมราชร่วมมือกันร่าง **แผนแม่บทยางพาราไทย ฉบับประชาชนขึ้น** โดยเห็นว่า “การที่เราเป็นผู้ประสบกับสถานการณ์และปัญหาโดยตรง เราสามารถเรียนรู้สาเหตุของปัญหาได้เป็นอย่างดี เราจึงต้องเป็นผู้วางแผนแก้ปัญหาให้กับตนเอง ในการบริหารจัดการนั้น ถ้าทำให้ชาวสวนยางมีความรู้ สามารถจัดการลดค่าใช้จ่าย ลดต้นทุนการผลิตลงมา และจัดการเรื่องการตลาด การขายของพ่อค้าคนกลางลดหลายๆ ชั้น ให้มันน้อยที่สุด เราก็จะสามารถอยู่ได้ แต่มันต้องไปเกี่ยวกับนโยบายรัฐบาลด้วย เพราะบางครั้งที่รัฐบาลแก้ปัญหายางพาราไม่ค่อยตรงกับสาเหตุ พวกเราก็คิดว่าเราเป็นผู้รู้ปัญหา ควรจะทำเรื่องนี้เพื่อเสนอรัฐบาลในการแก้ปัญหาที่ถาวร”

ทั้งนี้ แผนแม่บทยางพาราไทย ชาวบ้านได้เป็นผู้จัดทำแผนแม่บทได้ด้วยตนเอง เก็บข้อมูล วิเคราะห์จากเอกสาร และประสบการณ์ของชาวสวนยางเอง รวมทั้งได้มีการเผยแพร่และทำประชาพิจารณ์ใน 6 จังหวัด ซึ่งมีคนเข้าร่วมในแต่ละเวทีระหว่าง 500 – 1,000 คน ทำให้ชาวสวนยางได้เข้าใจปัญหา ได้เห็นศักยภาพและแนวทางแก้ไขปัญหายางพาราของตนเองได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งนำไปสู่การจัดตั้งเครือข่ายยางพาราไม่เรียง และขยายไปสู่การจัดตั้งเครือข่ายยางพาราจังหวัดนครศรีธรรมราช และอื่นๆ ต่อไป

จากแผนแม่บทยางพารา....สู่แผนแม่บท ชุมชน

ชาวไม่เรียงไม่ได้หยุดอยู่ที่โรงงานแปรรูปยางพารา หรือการจัดทำแผนแม่บทยางพาราไทยเท่านั้น ยังได้พยายามทบทวนเกี่ยวกับวิถีชีวิตการทำมาหากินของชุมชนแล้วเห็นว่า ยางพาราไม่ใช่ทุกอย่างในชีวิต เกษตรกรในภาคใต้ไม่ควรฝากความหวังไว้กับยางพาราเพียงอย่างเดียว ถ้ายางล้ม ราคาต่ำ ชีวิตก็จะล้มด้วยเพราะยางพารากินแทนข้าวไม่ได้ซึ่งอาจก่อปัญหาขึ้นได้ในอนาคต

จึงได้มีการวางโครงการสร้างการเรียนรู้ในชุมชนขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนค้นพบความจริงจากวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ สามารถค้นพบถึงสาเหตุของปัญหาในทุกเรื่องรู้จักปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ชุมชนไม่เรียงหันมาพึ่งพาตัวเองอย่างเป็นกระบวนการ

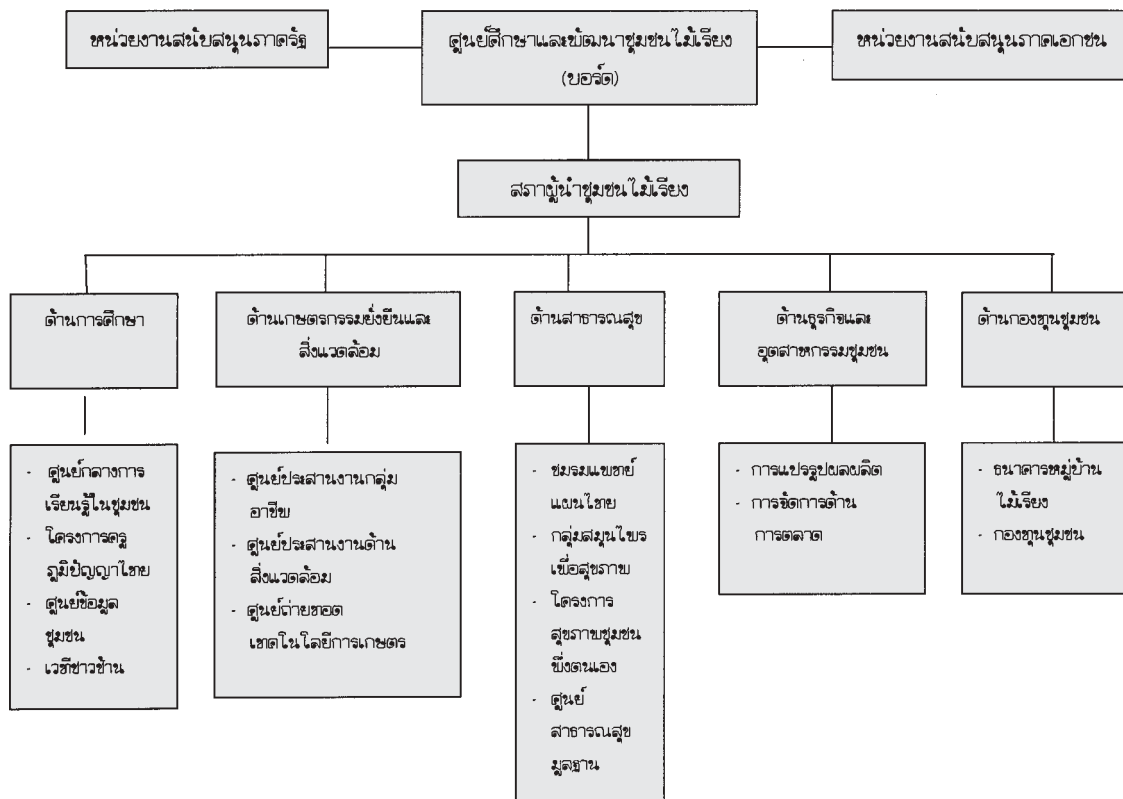

สิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นที่มาของการจัดทำ “**แผนแม่บทชุมชน**” ครูประยงค์ เล่าว่า “ชีวิตชาวสวนยางมีความเสี่ยงอยู่ตลอดเวลาทั้งราคายาง ซึ่งไม่มีอะไรแน่นอน ขึ้นอยู่กับเศรษฐกิจโลก ทุกอย่างกระทบกับราคายางพารามาก ปี 2533 เราจึงมาสรุปบทเรียนทบทวนกันอีกครั้ง และพบว่าการทำงานอย่างเดียวยังไม่พอ แม้จะเป็นอาชีพหลักก็จริง แต่ยังมีปัญหาอื่นเชื่อมโยงกันอยู่จะไม่สามารถแก้ปัญหาใด ปัญหาหนึ่งได้ ถ้าไม่มีการร่วมมือกัน ไม่มีการเรียนรู้ร่วมกัน

ผมจึงได้ก่อตั้งศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงขึ้นเพื่อทำการศึกษาชุมชนในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ หนี้สิน ปัญหาและความต้องการของชุมชน และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หามาสรุปผล ทำให้พบว่าสาเหตุของปัญหาเกิดจากคนในชุมชนขาดความรู้ ขาดความสามารถในการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมากมาย ชุมชนไม่เรียงจึงได้จัดทำหลักสูตรในการพัฒนาอาชีพหลัก สร้างอาชีพรอง มีอาชีพเสริม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริเพื่อให้ครอบครัวมีรายได้ประจำวัน ประจำเดือน ประจำปี ได้เพิ่มความมั่นคงให้กับครอบครัว และชีวิตคนไม่เรียง ให้มีความสุขเพิ่มขึ้นตามอัตภาพ”

ผลของการเน้นเรื่องเศรษฐกิจชุมชนทั้งระบบของครูประยงค์ ทำให้ชุมชนไม่เรียงเกิดความเข้มแข็ง แม้ว่าประชาชนในชุมชน จะไม่ถึงกับร่ำรวย แต่มีวิถีชีวิตพออยู่ พอกิน มีความสงบสุข และได้กลายเป็นต้นแบบที่ชุมชนต่างๆ ได้นำไปเรียนรู้และนำไปปฏิบัติ

โครงสร้างและแผนงาน ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง

ที่มา : หนังสือ “ประยุทธ์ ธรณรงค์, แมกไซไซ 2004 สาขาผู้นำชุมชน”, สิงหาคม 2547

สร้างเครือข่ายยมนา : 3 ประสานกลุ่มอาชีพ

หลังจากที่ชาวไม่เรียงได้เรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ร่วมกันศึกษาปัญหา และดูงานในโรงงานทั้งของภาครัฐและเอกชน จึงได้ร่วมกันสร้างโรงงานแปรรูปยางพาราของชุมชน 11 โรง และ จัดทะเบียนเป็น **กลุ่มเกษตรกรทำสวนยางไม่เรียง** ต่อจากนั้น ได้มีการพัฒนาผู้นำให้มีความรู้ เกี่ยวกับการบริหารจัดการและ รวมตัวกันเป็น **เครือข่ายยางพารานครศรีธรรมราช** อันถือเป็น เครือข่ายต้นแบบการพัฒนาทางพาราที่สามารถแก้ปัญหาเรื่อง ราคา และอื่นๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ครูประยงค์ฯ ยังได้พยายามถ่ายทอดความรู้ และ ประสบการณ์ออกสู่สาธารณชนให้มากที่สุด เป็นเวลาอันยาวนาน จนทำให้เกิดความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายถึงระดับชาติ และระดับนานาชาติ ก่อให้เกิดกิจกรรมระหว่างองค์กรขึ้นหลาย กิจกรรม โดยเฉพาะ**เครือข่ายยมนา** อันเป็นเครือข่ายความร่วมมือ ระหว่าง 3 กลุ่มอาชีพ คือ ยางพารา 22 กลุ่มใน 10 อำเภอ ไม้ผล 3 ชมรมใน 8 อำเภอ และกลุ่มทำนา 6 กลุ่มใน 5 อำเภอ หรือ เป็นการเชื่อมโยงระหว่างชุมชน 3 กลุ่มในพื้นที่ คือ ชุมชนสวนยาง ชุมชนชาวสวนผลไม้ในเขตพื้นที่สูง และชุมชนชาวนาในเขต

ลุ่มน้ำปากพนัง

โดยมีเป้าหมายที่จะช่วยกันผลักดันให้ชมรมชาวสวน ผลไม้สร้างห้องเย็นเก็บผลไม้เพื่อเป็นการยืดเวลาเข้าสู่ตลาด และ กลุ่มชาวนามีโรงอบข้าว โรงสีข้าวเป็นของกลุ่มเอง ทุกอาชีพจะช่วย กันดำเนินการด้านตลาด ด้านผลผลิตเพื่อลดปัญหาการเอารัด เอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ส่วนปัญหาเรื่องข้าวคุณภาพต่ำ ของชาวนาลุ่มน้ำปากพนัง ได้มีการจัดทำ “โครงการจัดสร้าง โรงงานผลิตแป้งขนมจีน” ในนาม **บริษัท เครือข่ายผลิตภัณฑ์ อาหาร จำกัด** โดยการนำข้าวคุณภาพต่ำ ราคาถูกจากชาวนา ในลุ่มน้ำปากพนัง มาแปรรูปเป็นแป้งขนมจีน ส่งออกไปขายใน 7 จังหวัด และทำให้โรงงานผลิตแป้งขนมจีนเป็นสถานที่ศึกษา เรียนรู้ เรื่องการจัดการทรัพยากรที่เป็นผลผลิตทางการเกษตร ของเกษตรกรให้คุ้มค่า และเป็นต้นแบบการดำเนินงานของ “วิสาหกิจชุมชน” อีกด้วย

ครูประยงค์ฯ ได้กล่าวถึงโรงงานผลิตแป้งขนมจีนว่า “ตัวอย่างการทำโรงงานผลิตแป้งขนมจีนที่อำเภอพรหมคีรี ซึ่งผม ต้องการแทรกแนวทฤษฎีที่ว่าคนที่ทำอะไรอย่างหนึ่งได้ ต้องมี ความเหมือนกันทางอาชีพ และวัฒนธรรม แต่ผมสามารถนำคน

3 อาชีพ ชาวสวนยาง ชาวสวนผลไม้ และชาวนา มาร่วมกันทำ
โรงงานแป้งขนมจีน จึงมีคนหลากหลายอาชีพ และต่าง
วัฒนธรรมมาทำงานร่วมกัน”

สภาผู้นำชุมชน : สภาของการเรียนรู้

การแก้ไขปัญหาทางพาราย่างครบวงจรทำให้ไม่เรียง
เริ่มคิดเรื่องการพัฒนาด้านอื่นๆ อย่างครบวงจรได้ เพราะเมื่อหา
ทางออกสำหรับยางพาราได้ ก็ต้องมีทางออกจากปัญหาอื่นๆ ได้
โดยการพูดคุยหาทางออกร่วมกันเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน การ
เรียนรู้ร่วมกัน ศึกษาปัญหาต่างๆ แล้วนำมาวิเคราะห์ แก้ปัญหา
รวมทั้งถอดประสบการณ์จากกิจกรรมต่างๆ ที่ผ่านมามา ร่วมกัน
บริหารจัดการชุมชนไม่เรียง และเพื่อให้การบริหารงานในการแก้
ปัญหาเป็นไปอย่างคล่องตัวมากขึ้น

ครูประสงค์ได้ร่วมกับศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียง
คัดเลือกผู้แทนหมู่บ้านละ 5 คนจาก 8 หมู่บ้าน รวม 40 คน ตั้ง
ขึ้นเป็น **“สภาผู้นำชุมชนไม่เรียง”** โดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็น
องค์กรบริหารงานของศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม่เรียงอย่าง
เป็นระบบ มีแผนงาน มีผู้รับผิดชอบ มีความครอบคลุมทุก
ครอบครัวในทุกพื้นที่ มาร่วมกันพิจารณาวางแผนทางสร้าง
กระบวนการแก้ปัญหา และพัฒนาชุมชนเพื่อนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง
สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

สภาผู้นำชุมชนไม่เรียงจึงเป็นสภาแห่งการเรียนรู้เรื่องที่
ชาวบ้านต้องการรู้ ครูประสงค์ กล่าวว่า “การพึ่งตนเองของชาว
ไม่เรียง คือ การทำให้พอกิน พอใช้ในครอบครัว ชุมชน และเครือ
ข่าย ร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันจัดการและผลิต ร่วมกันบริโภคเพื่อไป

สู่แนวคิดใหม่ เรียนรู้ใหม่ และต้องเข้าใจคำว่าทุน ความรู้ตลาด
แล้วจัดการด้วยตนเอง เพราะถ้าชุมชนจัดการเป็น จะรู้ว่าชุมชน
เป็นตลาดใหญ่ที่สุด แนวทางการพัฒนานุเคราะห์ของชุมชน ต้อง
กำหนดหลักสูตรการฝึกอบรมสมาชิก สภาผู้นำชุมชนไม่เรียง
กำหนดหลักสูตรการฝึกอบรมเกษตรกรทั่วไปเพื่อให้มีการพัฒนา
อาชีพหลัก สร้างอาชีพรอง และมีอาชีพเสริม ไม่ให้ยึดติดกับ
อาชีพการทำสวนยางเพียงอย่างเดียว

การผลิตในแต่ละหมู่บ้านควรแตกต่างกัน ชุมชนจะไม่
ผลิตซ้ำ เพราะจะทำให้ผลผลิตมากเกินไปเกิดความต้องการ ปรึกษา
การผลิตของชุมชนไม่เรียง จึงเน้นให้แต่ละหมู่บ้านเลือกผลิตตาม
ที่ชาวบ้านในหมู่บ้านสนใจ และเหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่
แต่ละหมู่บ้านจะต้องมีกลุ่มกิจกรรมอย่างน้อย 1 กลุ่ม เพื่อ
ป้องกันการผลิตซ้ำซ้อน จึงทำให้เกิดกลุ่มกิจกรรมขึ้น 8 กลุ่มตาม
ความเหมาะสมของสถานที่ บุคลากร และทรัพยากร เพื่อเป็น
ศูนย์กลางในการฝึกฝน เรียนรู้ และผลิตเพื่อการบริโภคในชุมชน
และหาวิธีเสนอเรื่องที่ชาวบ้านควรรู้ให้ได้เรียนรู้ เมื่อได้เรียนรู้แล้ว
ก็มีการลงมือปฏิบัติไปด้วยโดยมีสถานที่พบกันและจัดการเรียนรู้
ที่ศูนย์การเรียนรู้และพัฒนาไม่เรียง”

วิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากการแปรรูป สู่การปฏิบัติ

การแปรรูปแม่บทของชุมชนไม่เรียงไปสู่การจัดการการ
ผลิต การบริโภค การแปรรูป การออม การจัดระบบสวัสดิการ และ
อื่นๆ เรียกว่า **“วิสาหกิจชุมชน”** ซึ่งเป็นการประกอบกิจการของชุมชน
เพื่อจัดการทุนของตนเองอย่างสร้างสรรค์และเพื่อการพึ่งตนเอง

ดังเช่นการร่วมลงทุนทำโรงงานแปงขนมจีนที่อำเภอพรหมคีรี เป็นการนำข้อดีของทั้งสองนคร และธุรกิจมาผสมผสานกัน ทำให้เกิดความร่วมมือ ไม่ใช่แข่งขัน เอาชุมชนเป็นตัวตั้ง ไม่ใช่เอาตลาดเป็นตัวตั้ง มีการพึ่งตนเองเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่เพื่อทำกำไรสูงสุด เอาชีวิตและความสุขเป็นตัวชี้วัด ไม่ใช่เอาตัวเลขการเติบโตมาวัดความสำเร็จ

วิสาหกิจชุมชนของไม้เรียง จึงเป็นกิจกรรมที่ดำเนินไปอย่างเป็นระบบ ผูกโยงกันเข้าเป็นคลัสเตอร์ เป็นกิจกรรมที่เกื้อกูลกันทำให้เกิดผลเป็นทวีคูณ และที่สำคัญวิสาหกิจชุมชนของไม้เรียง มีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐาน

ครูประยงค์ ได้กล่าวถึงกิจกรรมที่ชาวชุมชนไม้เรียงร่วมกันทำว่า “กิจกรรมต่างๆ ที่เรากำหนดขึ้น เกิดจากความต้องการในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน ซึ่งได้กลายมาเป็นยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจชุมชนในหลายๆ ด้านด้วยกัน เช่น ด้านการพัฒนาอาชีพของชาวสวนยางพาราให้เป็นอาชีพหลัก การทำสวนผลไม้เป็นอาชีพรอง และการสร้างอาชีพเสริมเพื่อลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้”

ผู้นำเศรษฐกิจจากหมู่บ้านถึงรางวัลแมกไซไซ

“**ประยงค์ รณรงค์**” ปราชญ์ชาวบ้านชาวไม้เรียง จ.นครศรีธรรมราช ผู้ได้รับรางวัลแมกไซไซ สาขาผู้นำชุมชน จากประเทศฟิลิปปินส์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่น่าแปลกใจ เพราะเขาผู้นี้เป็นผู้ที่ทำให้ชุมชนไม้เรียงรู้จักการเรียนรู้ รู้จักการบริหารจัดการด้วยการพึ่งตนเอง ทำงานในแวดวงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เป็นผู้ริเริ่มแผนชุมชนไม้เรียง ซึ่งช่วยกระตุ้นให้ชุมชนหันมาสนใจท้องถิ่นตัวเองจนกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เป็นผู้จัดตั้งกลุ่มระดมทุนในชุมชนมาสร้างโรงงานแปรรูปยางพาราและพัฒนาไปสู่แผนแม่บทยางพาราไทย

ครูประยงค์ ได้รับรางวัลและการยกย่องประกาศเกียรติคุณมากมาย เช่น ได้รับคัดเลือกเป็นคนดีศรีสังคม ปี 2537 เป็นผู้มีส่วนดีเด่นทางวัฒนธรรม ปี 2540 เป็นครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 ปี 2544 และได้รับปริญญาดุษฎีศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (รัฐศาสตร์) จากมหาวิทยาลัยรามคำแหง นอกจากรางวัลและประกาศเกียรติคุณที่ได้รับอย่างมากมายแล้ว ยังมีผู้กล่าวถึงครูประยงค์ อย่างยกย่องอีกหลายคน เช่น

ดร.เสรี พงศ์พิศ ประธานมูลนิธิหมู่บ้านกล่าวว่า “ครูประยงค์ ไม่ใช่ผู้นำประเภทสั่งการหรือเดินนำหน้า แต่เป็นเพื่อน

คู่คิด มิตรยามยากที่เดินไปกับชุมชน ช่วยกันคิดช่วยกันทำ รวมทั้งเป็นต้นคิดของการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยการวางแผนการดำเนินการทุกขั้นตอนจากชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน”

ศาสตราจารย์ ดร.สิปปนนท์ เกตุทัต กล่าวว่า “ครูประยงค์ รณรงค์ เป็นปราชญ์ เป็นผู้นำชุมชน ยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม ยึดมั่นในความเท่าเทียมกันของมนุษย์ ในการแสดงความดีและการทำงานร่วมกัน ยึดมั่นในการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง นี่คือการแก่นแท้ของผู้นำในวิถีชีวิตประชาธิปไตย”

บทส่งท้าย

ประสบการณ์ในการพัฒนาชุมชนไม้เรียงของครูประยงค์ รณรงค์ เป็นบทเรียนอันยิ่งใหญ่ของกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มจากคน ทรัพยากร ความรู้ภูมิปัญญา จนสามารถพัฒนาเป็นความรู้นำไปแก้ปัญหาของคนไม้เรียงได้เพราะทุกกิจกรรมของชาวไม้เรียงจะเน้นการพัฒนาด้านความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เน้นการเรียนรู้ ให้ทุกคนรู้จักคิด รู้จักวางแผน เน้นการสร้างความสัมพันธ์กันร่วมมือกันเป็นเครือข่าย เน้นการผลิตในสิ่งที่จำเป็นกับชีวิต และทุกกิจกรรมเน้นการผลิตที่พอดี พอเพียงด้วยการวางแผนทุกระดับ ครูประยงค์ เป็นครูที่ทันสมัย ไม่ได้คิดแต่จะถ่ายทอดความคิดของตนเองให้คนอื่นแต่เป็นผู้ยอมรับว่าคนอื่นทุกคนมีศักยภาพที่สามารถจะพัฒนาได้ ถ้าหากมีกระบวนการและวิธีการที่เหมาะสม เป็นการเรียนรู้ที่ “ออกมาจากข้างใน”

ครูประยงค์ เป็นคนที่รู้จักสังเคราะห์ รู้จักประมวลความคิด และประสบการณ์ต่างๆ ให้เป็น “องค์ความรู้” ที่มีคุณค่า มีพลังในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ในชุมชน วันนี้ ชุมชนไม้เรียง จึงเป็นต้นแบบสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งประชาชนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดและจัดการชีวิตของตนเอง

ท้ายสุดนี้ ครูประยงค์ ได้กล่าวถึงแนวคิดในการทำงานของตนว่า “หลายคนท้อ แต่ผมไม่ท้อ ผมคิดว่าการทำงานทุกอย่างต้องมีปัญหา แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นถ้าเราตั้งใจแก้ และแก้ไม่หยุด มันก็สามารถแก้ได้ทุกปัญหา ที่ผ่านมามีอะไรที่ผมแก้ไม่ได้ทุกปัญหาแก้ได้ เราต้องตั้งใจและมีวิธีแก้ ต้องอดทน ต้องพยายามที่จะแก้ การแก้ปัญหาสำเร็จหรือไม่ครั้งหนึ่ง ได้ความรู้ใหม่เกิดขึ้น ผมชอบที่จะจดบันทึกตลอดเวลา และทีหลังเราก็จะไม่ผิดตรงนั้นอีก”

♦♦♦♦♦

ถอดรหัส “ภูมิปัญญาไทย”

..อีกหนึ่งทุน ทางสังคม

ดร.เสรี พงศ์พิศ
ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน

“วันเวลาได้ผ่านเลย เราไม่อาลัยย้อนกลับไปสู่อดีตกาลได้ก็จริง แต่เรายังสามารถคืนสู่รากเหง้า ปรับปรนวิถีแห่งบรรพบุรุษ และกระบวนการของคนเรา ให้เป็นรากฐานชีวิตในสังคมสมัยใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องปฏิเสธวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี หากแต่ใช้สิ่งเหล่านี้ด้วยสติและปัญญาเยี่ยงอย่างของบรรพบุรุษ ซึ่งได้สร้างสมภูมิปัญญาอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน”

คำว่า “ภูมิปัญญา” เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไปในสังคมและในวงการต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และสื่อมวลชน และเริ่มใช้กันอย่างแพร่หลายในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลชุดปัจจุบัน ที่มี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ใช้นโยบาย “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หรือ OTOP ให้เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาไทยด้านการผลิต เป็นตัวผลักดันเศรษฐกิจในชุมชน ประกอบกับกระแสสังคมที่ต่อต้านโลกยุคโลกาภิวัตน์ จึงทำให้ต่างหันกลับไปมองท้องถิ่น มองเห็นความงดงาม ความลุ่มลึกของวิถีชีวิตชาวบ้านที่ห่างไกลความก้าวหน้าทางวัตถุและเทคโนโลยี เกิดความรู้สึกลึกซึ้งในความรู้และวิถีชีวิตแบบท้องถิ่น

แม้ว่าความคิดเรื่องภูมิปัญญาจะเป็นสิ่งที่ยอมรับกันทั่วไปว่ามีคุณค่า แต่ความเข้าใจว่า ภูมิปัญญาคืออะไร แตกต่างหรือไม่อย่างไรกับคำว่า ความรู้ ยังเป็นสิ่งที่คลุมเครืออยู่ รวมทั้งการใช้คำนี้ในชีวิตประจำวัน หรือนำไปใช้ในการเคลื่อนไหวทางสังคม ก็มีความหลากหลาย บางครั้งก็ใช้กับผลิตภัณฑ์ หรือ

¹ ดร.เสรี พงศ์พิศ, “วัฒนธรรมกับการพัฒนาชนบท” การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้าน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

เทคนิควิธี บางครั้งก็ใช้กับกระบวนการทางสังคมในการถ่ายทอดความรู้ หรือบางครั้งก็หมายถึงตัวบุคคล

ในโอกาสนี้ ทีมงานวารสารเศรษฐกิจและสังคม ได้รับเกียรติจาก **ดร.เสรี พงศ์พิศ** ผู้ร่วมก่อตั้งและผู้บริหารมูลนิธิหมู่บ้าน อดีตผู้บริหารโครงการเอดส์แห่งสหประชาชาติ (UNAIDS) ในเอเชียแปซิฟิก และที่ปรึกษาโครงการพัฒนาชนบทของรัฐบาลและเอกชนในเอเชียและแอฟริกา เป็นผู้ซึ่งทำงานพัฒนาชนบทมากกว่าคนอื่นชีวิต สนใจและทำเรื่องภูมิปัญญามากกว่า 20 ปี ก่อนที่ทางยูเนสโกจะทำเรื่อง “ทศวรรษวัฒนธรรม” โดยท่านได้ช่วยไขข้อข้องใจในเรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาไว้อย่างน่าสนใจและเฉียบคม

เหตุแห่งที่มาและความสนใจใน...“ภูมิปัญญา”

ดร.เสรีฯ เล่าถึงอดีตแห่งที่มาของการทำเรื่องภูมิปัญญาว่า “ในช่วงปี 2525-2526 พวกผมและกลุ่มพัฒนาองค์กรเอกชนได้ประเมินผลการทำงานพัฒนาชุมชน ในหมู่บ้านที่ทำมา 5-6 ปี ว่าเป็นยังไงบ้าง ปรากฏว่าไม่ได้ดีไปกว่าราชการที่เราวิจารณ์ คือเรารู้ว่าหน่วยราชการนิดเดียวตรงที่เราทำตัวเป็นลูกหลานชาวบ้าน เข้ากับชาวบ้านได้ดีกว่า แต่เราก็ไปครอบงำชาวบ้านนั่นแหละ เพียงแต่แนบเนียนกว่า

เมื่อคิดวิเคราะห์และสรุปความล้มเหลวของการทำงานพบว่า **เราไม่เข้าใจชุมชน ไม่เข้าใจวิถีชาวบ้าน ไม่เข้าใจภูมิปัญญาชาวบ้าน เราใช้คำนี้จริง ๆ เป็นคำระยะแรก ๆ เลย ก็เลยตัดสินใจว่า แทนที่เราจะมาเป็นโครงการ ๆ เรามาเรียนรู้ชีวิตชาวบ้านดีกว่า แล้วถ้าเกิดไปค้นพบสิ่งดี ๆ ทำยังไงจะให้เขา**

พัฒนาขึ้นมาจากตรงนั้น พวกเราหลายคนเคยเรียนรู้หลักการของ ดร.เอนก ทุ่งเศรษฐ์ ไปหาประชาชน เรียนรู้กับประชาชน วางแผนกับเขา พัฒนาจากสิ่งที่เขามี เขาเป็น เป็นสูตรมาตั้งนานแล้ว แต่ไม่มีใครทำ เราก็เลยเริ่มทำจริง ๆ จัง ๆ ตั้งแต่นั้นมา นี่ก็คือที่มาของภูมิปัญญา”

ความหมายและลักษณะของคำว่า “ภูมิปัญญา”

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา ไว้อย่างกระชับรัดกุมว่า คือพื้นความรู้ความสามารถ ในขณะที่ยุ่เกี่ยวข้อง นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความหมายครอบคลุมถึงคำอื่น ๆ ด้วย ซึ่งโดยสรุปแล้วคำว่า ภูมิปัญญา (wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หมายถึงพื้นพหุฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ สืบต่อกันมาทั้งทางตรงคือประสบการณ์ด้วยตัวเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือเป็นความรู้ที่สั่งสมสืบต่อกันมา โดยมีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสม และสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด

สำหรับ ดร.เสรีฯ ได้เขียนความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาไทย” ในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่มที่ 23 ไว้ว่า “ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความรู้ความสามารถ วิธีการ ผลงานที่คนไทยได้ค้นคว้า รวบรวม และจัดเป็นความรู้ ถ่ายทอด ปรับปรุง จากคนรุ่นหนึ่งมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง จนเกิดผลผลิตที่ดังดงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สามารถนำมาแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตได้ โดยแต่ละหมู่บ้าน แต่ละชุมชนไทย ล้วนมีการทำมาหากินที่สอดคล้องกับภูมิประเทศ มีผู้นำที่มีความรู้ มีฝีมือทางช่าง สามารถประดิษฐ์ ตัดสินใจแก้ปัญหาของชาวบ้านได้ ผู้นำเหล่านี้เรียกว่า ปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้ทรงภูมิปัญญาไทย”

ด้วยเหตุนี้ ลักษณะของภูมิปัญญาไทย จึงมีลักษณะเป็นทั้งความรู้ ความเชื่อ และพฤติกรรม ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตของคน เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัวและการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม เป็นพื้นฐานสำคัญในการมองชีวิต เป็นพื้นฐานความรู้ในเรื่องต่าง ๆ มีลักษณะเฉพาะ หรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาสังคม

โดยสรุปแล้ว ภูมิปัญญาไทยจึงเป็น **นามธรรม** เป็นโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และเป็น**รูปธรรม** ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเฉพาะด้านต่าง ๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปดนตรี อื่น ๆ

๘๘

คำว่า

ภูมิปัญญายังเป็น

ปรัชญาชีวิตของชาวบ้าน

เป็นความเข้าใจชีวิต

ที่เวลาจะทำอะไรก็จะคำนึงถึง

“เพื่อความมั่นคงของชีวิต”

เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง

๙๙

ภูมิปัญญา..สะท้อนภาพฐานรากในการดำเนินชีวิต

อย่างไรก็ดี ในทัศนะของดร.เสรีฯ คำว่าภูมิปัญญายังเป็น ปรัชญาชีวิตของชาวบ้าน เป็นความเข้าใจชีวิต ที่เวลาจะทำอะไรก็จะคำนึงถึง “เพื่อความมั่นคงของชีวิต” เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง โดย ดร.เสรีฯ ได้กล่าวไว้ว่า “ภูมิปัญญาจะพูดถึงชีวิต ไม่แยกส่วนเหมือนคนสมัยใหม่ คนสมัยใหม่ทำเป็นเรื่อง ๆ อย่าง ๆ จึงต้องหันมาเน้นเรื่องบูรณาการกัน ภูมิปัญญาจะสะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช ธรรมชาติ ความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ที่ร่วมกันในสังคม หรือชุมชน และความสัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ทั้งหลาย ทั้ง 3 ลักษณะนี้เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นชีวิตของชาวบ้านที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญา ที่เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน” ดังที่ ดร.เสรีฯ ได้กล่าวใน “หมอน้อย : สัญลักษณ์ของการต่อต้านการครอบงำภูมิปัญญาชาวบ้าน” บทความหนึ่งใน “คืนสู่รากเหง้า”² ว่า

โครงสร้างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านอยู่ที่ความสัมพันธ์ 3 มิติด้วยกัน ได้แก่

หนึ่ง ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นความเชื่อของชาวบ้านส่วนใหญ่โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ ผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม เรื่องผีกับศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา โดยผีจะมีอิทธิพลมากที่สุด ผีจะเป็นตัวแทนของอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งให้ความชอบธรรมกับการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน “ผิดผี” จึงเท่ากับ “ผิดกฎหมาย” ดังเช่น “ฮีดลีสองคองลีสลีส” ของอีสาน (ฮีดลีสองหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนชาวอีสานได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนในแต่ละปี คองลีสลีส หมายถึง ครอบกรรม 14 อย่าง ที่เป็นกรอบหรือแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างกัน ของผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง พระสงฆ์และระหว่างบุคคลทั่วไป³) ก็คือบรรทัดฐานแห่งการดำเนินชีวิตของหมู่บ้าน

สอง ความสัมพันธ์กับธรรมชาติรอบตัว ป่าเขาลำเนาไพร สายน้ำทุ่งนา สัตว์และสิ่งของต่าง ๆ นั้นล้วนแต่มี “เจ้าของ” ซึ่งมองไม่เห็นแต่ “สัมผัส” ได้ การจะใช้ จะทำประโยชน์จึงต้องบอกกล่าว ไปล่ำสัตว์ก็ต้องอนุญาต แล้วแบ่งส่วนหนึ่งให้ “เจ้าของ” ไป สิ่งต่าง ๆ ล้วนมี “ขวัญ” มีการสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย สู่ขวัญเกวียนหลังหนานา มีการขอขมาควายที่ได้ใช้งานหนักหรือเสียเนื้อ เป็นต้น

สาม ความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่น ๆ ในชุมชน และกับชุมชนอื่น ๆ เป็นความสัมพันธ์อันที่พี่น้องร่วม “ผิปูย่า” เดียวกัน มีการเคารพผู้อาวุโส พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ผู้ถ่ายทอดคุณค่าดั้งเดิม ตัวอย่างการฉลองวันสงกรานต์ในหลาย ๆ หมู่บ้านทางภาคเหนือ และภาคอีสาน คือการฉลอง “วันขึ้นปีใหม่” ซึ่งหมายถึงวันเริ่มต้นชีวิตใหม่ในวัฏจักรแห่งกาลเวลา ว่ากันจริง ๆ แล้ว วันขึ้นปีใหม่นี้คือ “วันเกิด” ของชุมชน คือ “วันกตัญญู” วันที่แต่ละคนรำลึกถึงพระคุณของพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ผู้ให้ชีวิตตนมา

ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีการศึกษาและความพยายามที่จะเข้าใจว่า ชาวบ้านมีโลกทัศน์อย่างไร มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตประเพณีอย่างไร มีคุณค่าดั้งเดิมที่ถูกถ่ายทอดมานับร้อยนับพันปีอย่างไร ทำไมในอดีตพวกเขาจึงอยู่ได้อย่างสงบสุขมากกว่าปัจจุบัน

คืนสู่รากเหง้า...ค้นหาภูมิปัญญา... ทุน : ของดีที่ยังเหลืออยู่

จากการพัฒนาประเทศในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา รัฐมุ่งเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มุ่งพัฒนาประเทศจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรมสมัยใหม่ (NICs) ได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างใหญ่หลวงในวิถีชีวิตของคนไทย ต้องเปลี่ยนวิธีการผลิตแบบพึ่งตนเอง หรือ

² ดร.เสรีฯ พงศ์พิศ, “คืนสู่รากเหง้า” ทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน, สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2529.

³ มหาวิทยาลัยนเรศวร, “ฮีดลีสองคองลีสลีส” วัฒนธรรมที่น่าสนใจ วัฒนธรรมอีสาน, <http://student.nu.ac.th/isannu/isanculture/culture1.htm>.

“เอ็ดออยู่เอ็ดกิน” ที่ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ผสมผสานตามความต้องการในการบริโภคของตนเอง มาปลูกพืชตามความต้องการของตลาด ภายใต้กระแสกระบวนทรรศน์วิทยาศาสตร์ยุคใหม่ โดยต้องพยายามหาทางเพิ่มผลผลิต ขยายพื้นที่ ใช้อยุทธศาสตร์ ยาฆ่าแมลง ฯลฯ รวมทั้งถูกกระตุ้นบริโภคสินค้าราคาแพงและสินค้าเงินผ่อน จึงเกิดภาวะหนี้สินล้นพ้นตัว ซึ่งประมาณกันว่าชาวบ้านเป็นหนี้เฉลี่ยถึงหมู่บ้านละ 2 ล้านบาท

ดร.เสรีฯ กล่าวว่า กระแสวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยยังไม่ได้ถูกทำลายอย่างสิ้นเชิง เพียงแต่ถูกรวบงำไปบางส่วน **ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึง “กลับลำ” มาสู่ขบวนการพึ่งตนเองใหม่** และได้พบว่า แท้ที่จริงแล้ว ยังมีบุคคลและองค์กรชุมชนจำนวนไม่น้อยที่เลือกที่จะพึ่งตนเอง เลือกที่จะไม่ผลิตเพื่อขาย หรือเพื่อหวังรวยแต่ผลิตเพื่อให้ออกิน

ที่ผ่านมา ชาวบ้านมักจะมองข้าม “ทุน” ที่มีอยู่ในชุมชน พวกเขามองเห็นแต่ปัญหา ถ้าหากมีใครอยากเข้ามาพัฒนา หรือช่วยเหลือชุมชน สิ่งแรกที่มีมักจะทำกัน คือ ค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน แต่พวกเขาไม่ค่อยจะได้คิดถึง **“ของดีที่เหลือนอยู่”** ไม่ได้คิดถึงทุนเดิมมากมายที่หากไม่สืบทอดก็อาจจะไม่เห็น โดยเฉพาะการ ค้นหาและขุดลึกถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น ของบรรพชน เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เกิดพลังทางปัญญา ที่จะก่อให้เกิดอิสรภาพและความเป็นตัวของตัวเอง

ถอดรหัสภูมิปัญญา...การศึกษา..ค้นหาคุณค่า

อย่างไรก็ดี การกลับไปคืนสู่รากเหง้าและค้นหาคุณค่าดั้งเดิมนั้น ดร.เสรีฯ เห็นว่า ต้องเข้าใจชีวิตของคนสมัยโบราณของท้องถิ่น ที่เชื่อมโยงชีวิตเข้ากับทุกสิ่งทุกอย่างในการดำรงชีพ โดยได้สังเคราะห์ขึ้นจากประสบการณ์ เป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียม ประเพณีปฏิบัติ ที่แตกต่างกันไปตามความคิด ความเชื่อ และความเข้าใจต่อสรรพ

สิ่งและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามการรับรู้ของตน

การถอดรหัสภูมิปัญญาของ ดร.เสรีฯ จึงหมายถึง การให้คำอธิบายโดยภาษาคนสมัยใหม่ โดยการตีความอย่างเป็นองค์รวม ดังคำให้สัมภาษณ์ว่า **“ภูมิปัญญาของชาวบ้านก็เหมือนกับวิทยาศาสตร์ของชาวบ้าน เพียงแต่ต่างกันตรงที่ว่า ภูมิปัญญาเป็นองค์รวม เป็นบูรณาการรอบด้าน กลมกลืนทุกอย่างมากกว่าวิทยาศาสตร์ ที่มักเป็นอะไรที่เฉพาะและแยกส่วน เป็นการหา คำอธิบายที่ลึกลงไปจากพื้นผิวธรรมดา ไปขุดค้นหาความหมายที่มอง ไม่เป็นด้วยตาเปล่า** กล่าวคือ ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์ต้องใช้กล้องส่อง ใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ แต่ภาษาผมเป็นการถอดรหัส ค้นหาความหมายที่ลึกลงไปของปรากฏการณ์นั้น และเหตุที่ภูมิปัญญาเป็นความรู้ทั้งหมด เชื่อมโยงกับทุกสิ่งทุกอย่าง จึงต้องเข้าไปศึกษาทั้งหมดถึงเหตุแห่งที่มาที่ไป เปรียบภูมิปัญญาเป็นตัวช้างก็คือทั้งหมดแต่ก็มีบางที่เรายกขาจะพิจารณาถึงแค่ขาข้างวงช้าง แต่มันก็เป็นส่วนหนึ่งของช้าง หรือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของภูมิปัญญา”

เพราะฉะนั้นการถอดรหัสจึงต้อง **หนึ่ง มีผู้รู้ สอง ต้องมีรายละเอียด** ของปรากฏการณ์นั้น และเราซึ่งอยู่ตรงนี้ต้องพยายามที่จะนำรอบคอบ วิถีคิด ความเข้าใจที่ลึก ๆ ของบุคคลคนนั้นมาช่วยอธิบายปรากฏการณ์นี้ เปรียบเสมือนกับการทำวิทยานิพนธ์ ถ้าหากไม่มีกรอบคิดทฤษฎีของนักวิชาการที่เก่ง เราไม่สามารถอธิบายเรื่องบางเรื่องได้

ดร.เสรีฯ กล่าวเพิ่มเติมว่า **“จะต้องมีผู้รู้ที่เข้าใจเรื่องของกระบวนทัศน์ คือเป็นชุดความคิดของคนเกี่ยวกับโลก เกี่ยวกับชีวิต ความคิดซึ่งมีผลต่อการปฏิบัติ การให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งมาจากรู้นการณ์มองโลกความเป็นจริงแบบหนึ่ง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ วิถีคิดของการแพทย์สมัยใหม่กับแพทย์แผนไทยโบราณที่ต่างกัน เช่น เวลาเจ็บป่วย ไปโรงพยาบาล หมอขอเช็คเลือด ตรวจปัสสาวะ การแพทย์แผนปัจจุบันมองดูอาการโรคจากเชื้อโรค เป็นทฤษฎีเชื้อโรคและทฤษฎีเนื้อเยื่อ อะไรฆ่าเหล่าผ่ากอเป็นที่ไม่ต้องการก็เป็นเรื่องของเนื้อเยื่อ เป็นมะเร็ง แต่ถ้าเป็นหวัดปวดท้องก็เพราะติดเชื้อ ติดไวรัส ในขณะที่หากไปหาหมอจีน หมอไทยแผนโบราณ ก็จะบอกว่า ดินน้ำลมไฟ ธาตุทั้ง 4**

มีปัญหา ร้อนไปเย็นไป เกิดความไม่สมดุลในร่างกาย
วิธีคิดแบบหมอโบราณจะดูว่าทำยังไงจะปรับความ
สมดุลในร่างกาย ให้ร่างกายฟื้นความสมดุลขึ้นมาเอง
ซึ่งความจริงฮิปโปเครติสซึ่งเป็นบิดาของการแพทย์
แผนปัจจุบันก็คิดอย่างนี้ แต่พอวิทยาศาสตร์ก้าวหน้า
มากขึ้น ก็แยกส่วนไป กลายเป็นเฉพาะด้านไป”

ดังนั้น การถอดรหัสภูมิปัญญาคือการ
เข้าไปศึกษาดูว่าในอดีตเขาเป็นอยู่ยังไง เขาทำ
ยังไง แล้วก็ดูว่าคุณค่าที่ดีเหล่านั้น เราจะเอามา
ใช้เพื่อฟื้นฟูชีวิตปัจจุบันยังไง เพราะฉะนั้นการ
เรียนรู้ภูมิปัญญาไม่ใช่เอามาดูนๆ แต่เป็นการ
เรียนรู้คุณค่าของสิ่งนั้นๆ แล้วนำมาประยุกต์ให้
เข้ากับวิถีปัจจุบันนี่คือความหมายของการถอดรหัส

ปรัชญาและความหมาย....คุณค่า ที่ซ่อนเร้น

ด้วยเหตุนี้ การถอดรหัสภูมิปัญญาจึงต้องหา
ความหมายของการคิด การกระทำ หรือความเชื่อ
แห่งภูมิปัญญานั้น ๆ ด้วย ดร.เสรีฯ ชี้แจงถึงการ
หาความหมายในที่นี้ว่า “ไม่ใช่เอาวิธีคิด หรือเครื่อง
มือของคนสมัยใหม่ไปจับ ไปพิสูจน์ เช่น เรื่องผี
วิทยาศาสตร์บอกว่าผีไม่มี พิสูจน์แล้ว จับเข้าห้อง
ทดลองแล้วไม่มี ถ้าเอาวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์มา
อธิบายก็จบ แต่คำอธิบายของชาวบ้าน ผีมีจริงเพราะ
ผีมีความหมาย ไม่ใช่ผีพิสูจน์ได้ ถ้าอธิบายโดยนัก
มนุษยวิทยา ผีก็คือกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ที่คนถก
ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คน
กับสิ่งแวดล้อม ดินน้ำป่า กับคนเป็นและคนตาย กฎ
เกณฑ์ กฎระเบียบ เหล่านี้เรียกว่าผี ผีคือกฎหมาย
ของชาวบ้าน ผีคือผีคือกฎหมาย ผีระเบียบชีวิต
ระเบียบของจักรวาล นี่คือหลักฟิสิกส์ที่**คอปเปอร์**กล่าว
ใน “จุดเปลี่ยนแห่งทศวรรษ” ว่า ปรัชญาตะวันออก
ตั้งแต่พุทธ ฮินดู เต๋า เซน นี่เหมือนกับฟิสิกส์สมัยใหม่
ทำให้เรามองเห็นคุณค่าของภูมิปัญญา ทำให้เรา
พยายามที่จะอธิบายปรากฏการณ์ความเชื่อ ความคิด
คุณค่า และระบบความรู้ต่าง ๆ จากบริบทของ
วัฒนธรรม ของท้องถิ่นเอง ไม่ใช่เอาความคิด เครื่อง
มือจากคนข้างนอกมาจับแล้วตีความ”

ดร.เสรีฯ ยกตัวอย่างของการถอดรหัสภูมิปัญญาและนำคุณค่าจาก
อดีตมาประยุกต์ใช้ว่า ศาสตราจารย์ ดร. สุนทร บุญญธิการ คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ถอดรหัสบ้านทรงไทย
ออกมา ทำไมบ้านทรงไทยถึงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ สามารถให้คำตอบได้หมด
หลังคาถ้าทำไม่ถูกต้องคนอยู่ในบ้านจะเจ็บป่วยตลอด เนื่องจากหลังคาไม่ถูก
ส่วน ลมไม่ผ่าน ก็เกิดการหมักหมมเชื้อโรค เชื้อรา ฝุ่นละออง หรือ”ลม”เวลา
ร้อนจะลอยขึ้นไป นี่คือสาเหตุของการเจาะช่องระบายอากาศของบ้านไทยซึ่ง
อยู่ในแถบร้อนชื้น จึงต้องการระบายอากาศ หากอากาศนิ่ง คนจะหายใจไม่ออก

ตรงข้ามกับทางยุโรปและอเมริกา ที่เป็นเมืองหนาว หากให้ลมพัด
ผ่านอย่างนี้ก็จะทำให้ป่วยเป็นโรคปอดบวมและถึงแก่ความตายได้ หรือ
สาเหตุที่คนโบราณให้ปลูกต้นไม้ใหญ่ในบริเวณบ้าน เพราะต้นไม้ต้นหนึ่งดูด
น้ำจากใต้ดินขึ้นมาออกทางปากใบ ทำให้เกิดความเย็น และสามารถ
ทำความเย็นได้เท่ากับแอร์ 12,000 บีทียู หรือเท่ากับ 1 ตัน เพราะฉะนั้นมี
ต้นไม้หนึ่งต้นเท่ากับมีแอร์ 1 ตันอยู่หน้าบ้าน ท่านจึงมีกุศโลบายสอนให้ปลูก
ขนุน คนจะได้หนุนน้ำ ปลูกมะยม คนจะได้นิยม

หรือยกตัวอย่าง “มวยไทย” ไม่ใช่เป็นแค่เรื่องเทคนิคการต่อสู้อย่างเดียว
แต่เป็นอะไรที่ทำให้ชีวิตมันคงปลอดภัย มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนอื่น ไม่ใช่
เป็นเครื่องมือทำร้ายทำอันตรายกับคนอื่นแต่หนึ่งเป็นเครื่องมือป้องกันตัว สอง
เป็นเครื่องมือสร้างชีวิตตัวเอง และ สามสร้างให้ตัวเองมีสติ มีสมาธิทางจิตใจ
ให้เป็นคนที่มีความแข็งแกร่งทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งไม่ต่างอะไรกับมวยจีน เท
ควันโต ยูโด ที่ใช้ปรัชญาเดียวกัน

นี่คือการค้นหาความหมายที่เป็นปรัชญาที่แท้จริง โดยเราจะ
ต้องเข้าไปศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ ดูเรื่องคุณค่าเป็นสำคัญ แล้ว
เอามาประยุกต์ใช้ ไม่จำเป็นต้องทำแบบเก่า..แต่ไปเรียนรู้ว่าในอดีต
เป็นอยู่ยังไง ทำกันยังไง แล้วดูว่าเราจะสืบทอดคุณค่านั้น ๆ ได้อย่างไร

กระแส...การฟื้นคืนของ “ภูมิปัญญา”

แม้ว่าภูมิปัญญาไทยจะถูกครอบงำไปตามยุคโลกาภิวัตน์ดังกล่าวข้างต้น แต่ขณะนี้ได้เกิดกระแสการตื่นตัวขึ้นมารื้อฟื้นปลูกชีวิตภูมิปัญญาขึ้นมา ที่เป็นเช่นนี้ ดร.เสรีฯ บอกว่า เกิดมาจากสิ่งที่เป็นเรื่องความรู้ และการตระหนัก (Awareness) จากสำนึกที่ว่าที่ผ่านมาเรากินแต่ของที่เต็มไปด้วยสารเคมี เราทำให้ทุกอย่างเป็นพิษหมด ตั้งแต่ดิน น้ำ อากาศ เพราะฉะนั้นวันนี้คนจึงพยายามหาหรือทำอะไรที่เป็นพิษน้อยที่สุด รวมทั้งเป็นเพราะโลกสมัยนี้ทนต่อการเกิดความแปลกแยก การแบ่งแยก และการทำลายล้างต่อไปอีกไม่ไหว การทำลายธรรมชาติที่เราได้ทำมาตลอดศตวรรษนั้นรุนแรง ทำให้ธรรมชาติเสียความสมดุล เรากำลังรู้สึกว่าการทำลายตัวเอง และแลเห็นว่าเกิดโรคอะไรเรื่อยแปดที่ไม่เคยมีมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นมะเร็ง ชาร์ส เอดส์ นี่คือความผิดเพี้ยนของธรรมชาติ แล้ววันนี้คนก็กลับมาหาธรรมชาติ กลับมากินสมุนไพร กินไก่นาปลาแม่น้ำ กินอะไรที่เป็นของธรรมชาติ เป็นการกินด้วยความรู้ รู้ว่ากินอย่างนี้แล้วสุขภาพดี ซึ่งอาจรวมถึงความทันสมัยหรือความเท่ด้วย

นอกจากนี้ กระแส FTA (Free Trade Area) ทำให้เห็นว่า ปัญหาไม่ใช่ภาษีแล้ว แต่เป็นปัญหาสารเคมี ใครมีสารเคมีน้อยที่สุดแสดงว่าเก่ง ต้องเป็นอินทรีย์ ต้องเป็นชีวภาพ ธรรมชาติไม่มีอะไรสมบูรณ์แบบ แล้วก็แสดงออกทางความรู้เท่าทันภูมิปัญญา เพราะภูมิปัญญาเป็นองค์รวม บูรณาการทุกอย่าง ทุกด้าน ทั้งกายทั้งจิตทั้งสังคม ภูมิปัญญาจึงสะท้อนความรู้ของคนรอบด้านมากที่สุดความเข้าใจเกี่ยวกับวิถีชีวิตได้ดีที่สุด เพียงแต่ว่าเราไม่เข้าใจระเบียบวิถีชีวิตของชาวบ้าน

การคงอยู่..แปรรูปเปลี่ยน..เสื่อมถอย

ในความเป็นจริง เรื่องภูมิปัญญานี้อยู่ในสายเลือดของเรา และสืบทอดกันมาหลายวิถี เช่น ความเชื่อ ก็เป็นการสืบทอดวิธีหนึ่ง ยกตัวอย่างการตั้งกระดูกที่หักของคนโบราณ ความรู้เหล่านี้สืบทอด

ทางประเพณี วัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาที่ ศ.ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง เรียกว่า ภูมิปัญญานिरนาม ซึ่งในบางครั้งเราไม่สามารถรู้ถึงแหล่งที่มาที่ไป แต่เป็นวิถีของชาวบ้านของชุมชนของสังคม

ภูมิปัญญาบางส่วนก็ได้มีการปรับเปลี่ยนหรือเสื่อมถอยไป เนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจ หรือการสืบทอดที่ไม่เหมาะสม เช่น เรื่องของมวยไทย ที่ถูกนำไปใช้ทางธุรกิจ ทางพาณิชย์ และเราได้ละเลยถึงคุณค่าของมวยไทยไป จึงกลายเป็นเรื่องของคนที่ไม่มีงานทำก็เลยมาขึ้นเวทีผ้าใบ ใครชกเก่งทำให้คู่ต่อสู้มีแผลแตกมากเท่าไร ยิ่งได้เงินรางวัลมากขึ้นเท่านั้น จึงเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นธุรกิจ เป็นผลประโยชน์ คุณค่าที่ดี ๆ ในภูมิปัญญามวยไทยจึงค่อย ๆ ค่อยลง ๆ

การจัดการ “ภูมิปัญญา”...ปรับและจัดความสัมพันธ์ใหม่ในสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน

อย่างไรก็ดี ในมุมมองกลับกัน บ้างอาจมองว่าการสืบทอดมวยไทยโดยทางธุรกิจดังกล่าวเป็นการปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีที่เปลี่ยนไปในยุคปัจจุบัน ต่อมุมมองดังกล่าว ดร.เสรีฯ ได้เสนอความเห็นว่าเป็นสิ่งที่อาจจะถูกต้อง ถ้าได้มีการจัดการที่ถูกต้อง ซึ่งการจัดการนั้นมีหลากหลายรูปแบบ แต่แบบไหนจะเหมาะสมหรือถูกต้องนั้นต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ เช่นเดียวกับเรื่องของยาสมุนไพรการรักษาหรือการนวดแผนไทยขณะนี้ถูกคนใช้เป็นเครื่องมือบังหน้าชื่อของแผนโบราณได้กลายมาเป็นแฟชั่นหรือความนิยมที่ฟุ้งดูดีกว่า แต่คนไม่ได้เข้าไปถึงตัวคุณค่าที่เป็นปรัชญาทั้งหมด เห็นแต่ข้างข้าง หางข้าง งวงข้าง ไม่ได้เห็นข้างทั้งหมดทั้งตัว ถ้ามวยไทยมีการสืบทอดโดยรัฐบาล โดยกระทรวงศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยทำให้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการสร้างคน ที่เป็นปรัชญาของมวยไทย เราก็จะเห็นคุณค่ามากกว่าเพียงแค่เป็นกีฬา เป็นเครื่องมือของการค้าหรือธุรกิจไป

นอกจากนี้ เมื่อเรามีของดีแล้ว หากอยากให้ของดีอยู่กับเรานาน ๆ และให้คนเห็นคุณค่าก็ต้องมีการบริหารจัดการ ไม่เช่นนั้นเราก็ลืมกันหมด เหมือนกรณีผักเป็ดที่ญี่ปุ่นนำไปผลิตเป็นอาหารหรือยาเพื่อเพิ่มสมรรถภาพทางเพศ ก็ไปว่าเขา ทั้งที่เราเองรู้ถึงสรรพคุณของผักเป็ดแล้ว ความรู้หมยาก็มี แต่ไม่ได้สนใจ เราจึงน่าจะหันมามาค้นหาและสืบทอดของดีที่มีมาอยู่ แทนที่จะไปเที่ยวหาสิ่งเหล่านี้ทั่วโลก มิเช่นนั้นจะเป็นดังคำโบราณที่กล่าวไว้ว่า “ใกล้เกลือกินด่าง”

ดร.เสรีฯ ได้กล่าวเตือนถึงการจัดการไว้ว่า “ต้องมีวิธีการด้วย ต้องมีกระบวนการทำความเข้าใจถึงคุณค่าของภูมิปัญญาในแต่ละเรื่อง คือจะต้องดึงความเข้าใจของคนให้ออกจากอะไรที่แคบ ๆ เช่นเรื่องมวยไทย ไม่ใช่เข้าใจแค่เรื่องเทคนิคในการเตะต่อยเท่านั้นแต่จะต้องเข้าใจให้เห็นองค์รวมให้เห็นปรัชญาพื้นฐานของมวยไทยด้วย”

นอกจากนี้ จะต้องมีการจัดความสัมพันธ์ใหม่ ในสถานการณ์ใหม่ที่

แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา โดยการปรับตัว การจัดองค์กร จัดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมที่เปลี่ยนไป เป็นการหารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อให้ผู้คนสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างที่เคยทำในอดีต เป็นการฟื้นฟูคุณค่าและภูมิปัญญาในอดีตเพื่อให้อยู่รอดได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน ดังที่ ดร.เสรีฯ ได้ให้ข้อคิดไว้ว่า

“ต้องมีฐานภูมิปัญญา แล้วก็ใช้ความรู้สมัยใหม่ เทคโนโลยีและความคิดสร้างสรรค์ นำไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมา ภูมิปัญญาอย่างเดียวไม่พอ ต้องใช้ความรู้ทางเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยด้วย อย่างส่งขนมหม้อแกง ทองหยิบทองหยอด ฝอยทองไปต่างประเทศก็ต้องมีเทคโนโลยีที่ช่วยให้อยู่ได้นานหรือการหาวิธีทำขนมจีนไปขายต้องทำเป็นเส้นใส่ถุงเหมือนบะหมี่สำเร็จรูป

ดังนั้น ต้องมีการปรับ การทำภูมิปัญญาแบบเก่าไม่พอ เช่น การรักษาพยาบาลด้วยสมุนไพรต่างๆ จะมาปลูกไว้หน้าบ้านแบบเดิมก็ไม่ไหว ต้องทำเป็นแคปซูล ทำอะไรที่สะดวก หรืออย่างภูมิปัญญาทางสังคมที่จับต้องไม่ได้ แต่เห็นชัด เช่น การลงแขก การร่วมมือกันก็เป็นภูมิปัญญา แต่ถ้าถามว่า อยู่ดี ๆ เอาภูมิปัญญาโบราณมาใช้แบบที่อ้อ ๆ เป็นไปได้มั๊ย พี่น้องพี่น้องนี้ผมจะยกบ้านนะมาช่วยกันหน่อย พี่งี้ผมจะดำนาเกี่ยวข้าว ไม่มีใครมา แต่ที่ภาคใต้เขามา กัน เขาจัดระเบียบใหม่ ทำเป็นกลุ่มแชร์แรงงาน สมมติมี 15 คน ทุกวันเสาร์ เสาร์นี้ไปทำงานบ้านลุงคนหนึ่งที่สวนของแก ออก 8 โมง เอาข้าวมากินด้วย บ่ายทำงานต่อถึง 4 โมงเย็นกลับบ้าน ถ้าใครมาไม่ได้ ต้องมีคนมาแทน ถ้าไม่มีคนแทนต้องเอาเงินไปจ้างคนมาเป็นแรงงาน ถามว่าแต่ก่อนมีมั๊ยอย่างนี้ ลงแขกก็ลงแขก แต่เดี๋ยวนี้ต้องจัดการใหม่ ชีวิตเปลี่ยน ภูมิปัญญาก็ต้องมีการจัดการปรับเปลี่ยนเหมือนกัน โดยเป็นความพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน แต่คงรากเหง้าแห่งคุณค่าดั้งเดิมไว้”

ตระหนักถึงคุณค่า..เรียนรู้และจัดการด้วยตัวเอง..หนทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ดี สิ่งสำคัญที่ไม่ควรมองข้ามไปคือ การส่งเสริมให้ชุมชนในท้องถิ่นเห็นถึงคุณค่า ตระหนักถึงความสำคัญในการจัดการความรู้ของตนเอง และสามารถเข้าถึง ดูแล และใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของตัวเองได้จริงในชีวิตปัจจุบัน ดังคำสัมภาษณ์ทั้งท้ายของ ดร.เสรีฯ ที่กล่าวไว้ว่า “ปรัชญาชีวิตของคนโบราณ ตัวคุณค่าที่ดีที่สุดก็คือ คุณค่าของการพึ่งตนเอง การพึ่งพาอาศัยกัน คุณค่าของการรักษาสมาคมของชีวิต และธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม คุณค่าเหล่านี้เราไม่ค่อยได้หยิบยกมาพิจารณา เราเอาแต่เทคนิค ทำอย่างไร แต่ไม่ถามว่าทำไม ทำไมไม่คิดถึงองค์รวมทั้งหมด แต่กลับขึ้นทางยอดไม้แทนที่จะขึ้นทางโคนต้น จึงร่วงหล่นมาโดยตลอด เราต้องเริ่มต้นถามที่ความหมายภูมิปัญญาที่เป็นปรัชญาชีวิตของชาวบ้าน สร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้ และการจัดการ ด้วยตนเอง ไม่ใช่ก้าวกระโดดไปเด็ดยอด หรือดึงจิกขอรืออกมาเป็นชิ้น ๆ ทำให้ไม่เห็นภาพรวมทั้งหมด ไม่มีพลังที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ”

ดังนั้น หากเราพลิกโอกาสจากกระแสนิยม นำภูมิปัญญาชาวบ้านกลับมาใช้ซึ่งนับเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการพัฒนาสร้างความเข้มแข็งในชุมชนและเสริมสร้างเศรษฐกิจสังคมได้ เนื่องจากมีผู้ใช้ มีความต้องการ ซึ่งนอกจากจะได้พิสูจน์ถึงคุณค่าที่เป็นแก่นแท้ของ“ภูมิปัญญาไทย” แล้ว ยังช่วยทำให้ภูมิปัญญาไทยนี้ยังคงดำรงอยู่ และพัฒนาสืบทอดอย่างยั่งยืนต่อไป

บทบรรณาธิการ

จากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นทั่วภูมิภาคของโลก เมื่อปี 2540 ได้ส่งผลให้หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยหันกลับมาทบทวนทิศทางการพัฒนาประเทศของตนอย่างจริงจังมากขึ้น ซึ่งประเด็นที่มีการพิจารณาและให้ความสำคัญยิ่งขึ้นเรื่อยๆ คือ การพัฒนาทุนทางสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัวและชุมชนที่มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งเป็นตาข่ายรองรับผู้ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตดังกล่าวเป็นอย่างมาก รัฐบาลจึงเห็นความสำคัญของการพัฒนาทุนทางสังคมว่า จะมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศในระยะยาวได้ โดยกำหนดให้การพัฒนาทุนทางสังคมเป็นวาระแห่งชาติที่สำคัญเรื่องหนึ่ง

ทุนทางสังคมมีความหมายที่ค่อนข้างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับมุมมอง บริบท และสภาพแวดล้อมของแต่ละประเทศ สำหรับประเทศไทยทุนทางสังคมหมายถึง **พลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคม ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคน เพื่อที่จะอยู่และทำงานร่วมกัน บนพื้นฐานของความไว้วางใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย** โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน และทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม

เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทุนทางสังคม ในเรื่องของนิยาม ความหมาย บทบาทและความสำคัญของทุนทางสังคมในมิติต่างๆ วารสารเศรษฐกิจและสังคม ฉบับนี้ จึงได้นำเสนอสาระที่น่าสนใจเกี่ยวกับทุนทางสังคม ทั้งในด้านการจัดทำ **ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคม การเชื่อมโยงทุนทางสังคมกับวาระแห่งชาติ และสังคมไทย** คิดอย่างไรกับการพัฒนาทุนทางสังคม พร้อมทั้งบทสัมภาษณ์พิเศษเพื่อเจาะลึกแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องในประเด็นต่างๆ เพื่อให้เห็นภาพของทุนทางสังคมมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งท่านสามารถติดตามอ่านเรื่องราวที่น่าสนใจต่างๆ ได้ในวารสารฯ ฉบับนี้ค่ะ

พบกันใหม่ฉบับหน้า... สวัสดีค่ะ

โปรดทราบ

บทความ ข้อคิดเห็นและข้อเขียนต่างๆ ในวารสารเศรษฐกิจและสังคมเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียน มิใช่เป็นความเห็นของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ดำเนินการโดย

สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

962 ถนนกรุงเกษม เขตป้อมปราบฯ กรุงเทพฯ 10100

โทร. 0-2282-4840-2 โทรสาร 0-2281-6635, 0-2282-2559

<http://www.nesdb.go.th> e-mail: dsid@nesdb.go.th

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์สหมิตรพรินติ้ง

โทร. 0-2903-8257-9 โทรสาร 0-2921-4587 กด 0

วารสารเศรษฐกิจและสังคม

ปีที่ 41 ฉบับที่ 5 เดือนกันยายน-ตุลาคม 2547

คณะที่ปรึกษา

เลขาธิการฯ	นายอำพน	กิตติอำพน
รองเลขาธิการฯ	นายสมเจตน์	เตรคุพ
รองเลขาธิการฯ	นายสันติ	บางอ้อ
รองเลขาธิการฯ	นายวิเชน	พูลสุข
รองเลขาธิการฯ	น.ส.พรพรรณ	ชันธิกิจ
รองเลขาธิการฯ	น.ส.วิไลพร	ลิวเกษมศานต์
รองเลขาธิการฯ	นายกิตติศักดิ์	สินธุวนิช
ที่ปรึกษาด้านนโยบายฯ	นายอุทิศ	ชาวเธียร
ที่ปรึกษาด้านนโยบายฯ	นายสุรพันธ์	วงศ์วิทยากำจร
ที่ปรึกษาด้านนโยบายฯ	นางจุฑามาศ	บาระมีชัย
ที่ปรึกษาด้านนโยบายฯ	นายสมบัติ	ชุตินันท์
ที่ปรึกษาด้านนโยบายฯ	นายปณิธาน	ยามวินิจ
ที่ปรึกษาด้านนโยบายฯ	นายอาคม	เต็มพิทยาไพสิฐ

บรรณาธิการบริหาร

นางนิตยา กมลวาทินศา

บรรณาธิการผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

นายวรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล

กองบรรณาธิการ

นางภาณี ชนาธิปกรณ

น.ส.มนนิภา สังข์ศักดิ์ดา

นางนิสวันต์ พิษณุดำรง

น.ส.รวีวรรณ เลียดทอง

ฝ่ายการเงิน

นายเทวินทร์ อมิตรพ่าย

ฝ่ายจัดการ

นางนุชดา ตั้งคณาณกุลชัย

นายสุรพล สอนชัย

ฝ่ายศิลปกรรม

นายเนาวฤทธิ์ ฤทธิแปลก

ฝ่ายภาพ

น.ส.สุวิมล พิมพ์วงศ์

ปีที่ 41 ฉบับที่ 5
เดือนกันยายน-ตุลาคม 2547

มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ด้านการ

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งแนวคิด

เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศแก่สาธารณชน

ทั่วไป ตลอดจนเป็นสื่อกลางในการรายงาน

ความเคลื่อนไหวสถิติทางเศรษฐกิจและสังคม

ให้ผู้อ่านทราบข้อเท็จจริง อย่างถูกต้อง

กับสถานการณ์

วารสารเศรษฐกิจและสังคม

สารบัญ

สัมภาษณ์พิเศษ

- ❖ ดร.เสรี พงศ์พิศ
ถอดรหัส “ภูมิปัญญาไทย” ..... อีกหนึ่งทุนทางสังคม 4
- ❖ ครูประยงค์ รณรงค์
แบบอย่างทุนทางสังคม : ประยงค์ รณรงค์ แห่งชุมชนไม้เรียง 11
- ❖ นายแพทย์อภิสิทธิ์ อำนวยวงกูร
ปรัชญาชาวบ้าน : ทุนมนุษย์เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 44

บทความพิเศษ

- ❖ พลักรักลูก + พลักรักเรียน = ครอบครัวเข้มแข็ง 50

ทุนทางสังคม

- ❖ (ร่าง) ยุทธศาสตร์การพัฒนาทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน 16
- ❖ ทุนทางสังคม : ความเชื่อมโยงกับวาระแห่งชาติ 23
- ❖ ธุรกิจเอกชน : องค์ประกอบหนึ่งของทุนทางสังคม 29
- ❖ การพัฒนาทุนทางสังคมในระดับสากล 33
- ❖ สังคมไทยคิดอย่างไรกับการพัฒนาทุนทางสังคม 39

สรุปพิเศษ

- ❖ แปลงทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทุน : ปัจจัยเกื้อหนุนภูมิปัญญาไทย 64

เรียนรู้ประสบการณ์

- ❖ มวยไทย ... แบบอย่างการสร้างทุนทางสังคมที่ช่วยจรรโลงชาติ 56

เรื่องน่ารู้

- ❖ สัญญาณเตือนภัยทางสังคม 70

คอลัมน์ประจำ

- ❖ มติบอร์ดสภาพัฒน์ : โครงการก่อสร้างทางพิเศษสายรามอินทรา – วงแหวนรอบนอก
ของการทางพิเศษแห่งประเทศไทย 72
- ❖ ดัชนีชี้วัดการพัฒนา : ดัชนีชี้วัดผลกระทบขั้นสุดท้ายของการพัฒนา :
ครอบคลุมทุกมิติการพัฒนา 75
- ❖ หมุนตามโลก : การพัฒนาคนในกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจ
ในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ 79
- ❖ หลากหลายเรื่องราวจากเลขาธิการสภาพัฒน์ : บทบาท หน้าที่ และหลักการทำงานใน สศช. 81

เรื่องเด่นในฉบับ

ถอดรหัส “ภูมิปัญญาไทย” อีกหนึ่งขุนทางสังคม

การถอดรหัสภูมิปัญญาคือการเข้าไปศึกษาดูว่าในอดีตเขาเป็นอยู่อย่างไร เขาทำอย่างไร แล้วดูว่าคุณค่าที่ดีเหล่านั้นเราจะเอามาใช้เพื่อฟื้นฟูชีวิตปัจจุบันอย่างไร เพราะฉะนั้นการเรียนรู้ภูมิปัญญาไม่ใช่เอามาทั้งดุ้นๆ แต่เป็นการเรียนรู้คุณค่าของสิ่งนั้นๆ แล้วนำมาประยุกต์ให้เข้ากับวิถีปัจจุบัน นี่คือการหมายของการถอดรหัส ซึ่ง **ดร.เสรี พงศ์พิศ** ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน ผู้สนใจและทำเรื่องภูมิปัญญามากกว่า 20 ปี จะมาให้รายละเอียดเกี่ยวกับการถอดรหัสภูมิปัญญาของคนไทยอย่างน่าสนใจ ในหลายประเด็นด้วยกัน

ขุนทางสังคม : ความเชื่อมโยงกับวาระแห่งชาติ

ขุนทางสังคมของประเทศไทยไม่ใช่เรื่องใหม่ในแวดวงของนักพัฒนา เพราะในความเป็นจริงประเทศไทยมีการใช้ขุนทางสังคมมาเป็นเวลาช้านานแล้ว เพียงแต่ไม่ได้เรียกว่าขุนทางสังคมเท่านั้น แต่อาจเรียกแตกต่างกันไป เช่น ชุมชน พลังแผ่นดิน พลังสังคม ฯลฯ บทความเรื่อง **“ขุนทางสังคม : ความเชื่อมโยงกับวาระแห่งชาติ”** จะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างขุนทางสังคมกับวาระแห่งชาติ 3 เรื่อง ได้แก่ การแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ และการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีการดำเนินงานเห็นผลเป็นรูปธรรมอย่างมากมาอยู่แล้วในสังคมไทย

ยุทธศาสตร์การพัฒนาขุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาขุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคนไทยให้มีคุณภาพ คุณธรรม จิตสำนึกสาธารณะ และพฤติกรรมเพื่อส่วนรวม การกำหนดให้มียุทธศาสตร์การพัฒนาขุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้น เพื่อมุ่งให้เกิดความตระหนักในบทบาทส่วนของสังคม และร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ฯ อย่างจริงจังและมีประสิทธิภาพ เป็นการพัฒนา พื้นฟู ต่อยอด ปกป้อง และรักษาขุนทางสังคม ที่ช่วยให้การพัฒนาสังคมและประเทศเป็นไปอย่างมั่นคง สมดุล และยั่งยืน สามารถติดตามรายละเอียดได้เน

“(ร่าง) ยุทธศาสตร์การพัฒนาขุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

มวยไทย ... แบบอย่างการสร้างขุนทางสังคมที่ช่วยจรรโลงชาติ

ภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันที่ต้องเผชิญหน้าอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์ สังคมไทยเริ่มเชื่อและยอมรับว่า คนดีคนเก่งเท่านั้นที่สามารถแก้วิกฤตปัญหานานัปการที่กำลังถั่งโถมเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย หากเราสามารถนำคนดีคนเก่งเหล่านั้นมาหลอมรวม เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาก็หรือสรรค์สร้างกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ได้แล้ว จะทำให้เกิดเป็นพลังอันมหาศาล ... **“มวยไทย”** จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของกระบวนการสร้างคนดีคนเก่ง และถือว่าเป็นแบบอย่างของการสร้างขุนทางสังคม ซึ่งคนดีคนเก่งที่มาจากเป้าหมายของมวยไทยนี้ ก็คือทุนมนุษย์ที่เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งของขุนทางสังคมนั่นเอง